

KUN

STED

UCATIEEE

N BELEIDSHANDREIKING

KUNSTEDUCATIE EEN BELEIDSHANDREIKING

Femie Willems

**Een uitgave van De Kunstconnectie/VKV
in samenwerking met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten**

**Utrecht
November 2006**

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord

Leeswijzer

Begrippenkader

DEEL 1 THEORIE

1. Wat is kunsteducatie?

- 1.1. Wat is kunsteducatie?
- 1.2. De waarde van kunsteducatie
- 1.3. Receptief – actief – reflectief
- 1.4. Kunsteducatie loopbaan
- 1.5. Schakel tussen amateurkunst en professionele kunst

Tiel: Nauwe samenwerking en ongebreideld enthousiasme basis voor succes

2. De sector kunsteducatie

- 2.1. Kerntaken van een basisvoorziening kunsteducatie
- 2.2. Uitgangspunten voor een professionele infrastructuur
- 2.3. Een breed palet van lokale aanbieders
- 2.4. Amateurkunst
- 2.5. Provinciale infrastructuur
- 2.6. Landelijke ondersteuningsstructuur

Lelystad: Verbetering van de sociale cohesie door cultuur

3. Centra voor de kunsten

- 3.1. Diversiteit aan centra voor de kunsten
- 3.2. Buitenschools kunsteducatieaanbod
 - 3.2.1. Het aanbod
 - 3.2.2. Opbouw van het cursorisch onderwijs en de cursussen
 - 3.2.3. Cursusduur
 - 3.2.4. Klokuurdeler
 - 3.2.5. Trends in buitenschoolse kunsteducatie
 - 3.2.6. Cursisten buitenschoolse kunsteducatie
- 3.3. Samenwerking met het onderwijs
 - 3.3.1. Binnenschoolse kunsteducatie
 - 3.3.2. Sluitende dagopvang en brede scholen
- 3.4. Samenwerking met maatschappelijke instellingen
- 3.5. Relatie met amateurkunstverenigingen
- 3.6. Financiën
 - 3.6.1. Inkomsten
 - 3.6.2. Kleine gemeenten en regionale samenwerking
 - 3.6.3. Docentenkosten en cursusprijzen
 - 3.6.4. Kortingsregelingen
- 3.7. Arbeidsvoorwaarden: CAO Kunsteducatie en CAR-UWO
- 3.8. Cultureel ondernemerschap
- 3.9. Kwaliteitszorg en certificering
- 3.10. Benchmark in de branche

Delft: Samenwerken om met kunst betrokkenheid bij de wijk te versterken

4. Gemeenten en kunsteducatie

- 4.1. Taken en verantwoordelijkheden
- 4.2. Eigen beleidsruimte is groot
- 4.3. Creativiteit als aspect voor 'de nieuwe gemeenten'
- 4.4. De lokale infrastructuur: ringenmodel voor kunsteducatie
- 4.5. Kunsteducatie in de praktijk van gemeenten
 - 4.5.1. De infrastructuur voor kunsteducatie
 - 4.5.2. Buitenschoolse kunsteducatievoorzieningen

- 4.5.3. Binnenschoolse kunst- en cultuureducatie
- 4.5.4. Bestedingen van gemeenten aan kunsteducatie

Sneek: Kunst en cultuur: een verrijking van het leefklimaat en een belangrijk bindmiddel

5. Provincies en kunsteducatie

- 5.1. Taken en verantwoordelijkheden
- 5.2. Provinciaal kunst- en cultuureducatiebeleid
- 5.3. Afstemming tussen provincies en gemeenten
- 5.4. Kunst- en cultuureducatie in de praktijk

Noord-Brabant: Marktplaatsen en stimuleringsmaatregelen

6. Het Rijk en kunsteducatie

- 6.1. Taken en verantwoordelijkheden
- 6.2. Landelijk kunst en cultuureducatiebeleid
 - 6.2.1. Actieplan Cultuurbereik
 - 6.2.2. Cultuur en School
 - 6.2.3. Regeling Versterking Cultuureducatie in het primair onderwijs
 - 6.2.4. CKV-vouchers in het voortgezet onderwijs
 - 6.2.5. Kunstmagneetscholen in het primair onderwijs
 - 6.2.6. Cultuurprofiel scholen in het voortgezet onderwijs
 - 6.2.7. Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie
 - 6.2.8. Pabo's, lerarenopleidingen en nascholing
- 6.3. Kunst- en cultuureducatie in de praktijk van het Rijk
 - 6.3.1. De uitvoering van Cultuur en School
 - 6.3.2. Innovatie en productontwikkeling in buitenschoolse kunsteducatie
- 6.4. Het rijksoverheidsbeleid na 2008

Schijndel: Vooruitstrevend in de ontwikkeling van brede scholen

7. Trends en ontwikkelingen

- 7.1. Kunsteducatie in relatie tot sociale cohesie
- 7.2. Sluitende dagopvang en brede scholen
- 7.3. Community Arts
- 7.4. De economische waarde van kunst en kunsteducatie
- 7.5. Publieke of private instelling; de voor- en nadelen
- 7.6. Fusie of afsplitsing, schaalvergroting of juist niet.

Heerlen: Investeren in kunst als economische en sociale factor

DEEL 2 PRAKTIJK

8. Een gemeentelijk kunsteducatiebeleid in stappen

- 8.1. Visie en betekenis
- 8.2. Analyse
- 8.3. Doelen en resultaten
- 8.4. Positie en rol van de gemeente
- 8.5. Beleid en instrumenten
- 8.6. Organisatie, samenwerking en afstemming
- 8.7. Financiën
- 8.8. Evaluatie

BIJLAGEN

- 1. Landelijke organisaties en ondersteunende instellingen
- 2. Fondsen
- 3. Lijst met betrokken personen

Colofon

VOORWOORD

“Als deel van haar culturele taak heeft de overheid den plicht, de artistieke ontwikkeling van het volk te bevorderen”, schreef de Amsterdamse SDAP-wethouder van Kunstzaken en Onderwijs Emanuel Boekman in zijn proefschrift “Overheid en Kunst in Nederland”, waarop hij in 1939 promoveerde. De sociaal-democraat Boekman legde met onder andere deze publicatie de basis voor de kunstpolitiek en het kunstbeleid zoals die na de Tweede Wereldoorlog verder vorm hebben gekregen. “Voor zover kunstpolitiek ook de opvoeding tot het genieten van schoonheid inhoudt, richt zij zich zeker niet alleen tot het volwassen deel van de bevolking, doch ook tot de jeugd”. En daarmee was de ontwikkeling van kunsteducatie in gang gezet. Binnen de scholen én buiten de scholen in muziekscholen, creativiteitscentra en volksuniversiteiten. Ook de bredere overheidsondersteuning van de amateurkunst nam een aanvang: de zang-, schilder- en toneelverenigingen, de harmonie en fanfare.

De maatschappij is sinds 1939 veranderd. Internationaler, diverser, informatiever, competatiever. Het bereiken van een breed publiek is één van de opdrachten aan culturele instellingen geworden en veelal vastgelegd in subsidievoorwaarden en vormgegeven in stimuleringsprogramma's als Actieplan Cultuurbereik. Onlangs is een culturele en historische canon gepresenteerd.

Kunst- en cultuureducatie heeft binnen het onderwijs vorm gekregen door de Regeling Versterking Cultuureducatie in het primair onderwijs en het vak CKV in het voortgezet onderwijs. Kunst- en cultuureducatie maakt ook onderdeel uit van het nieuwe innovatieprogramma primair onderwijs. Dit alles vanuit de overtuiging dat een culturele en creatieve opvoeding zowel individueel als maatschappelijk een meerwaarde oplevert. Wie kinderen boven zichzelf heeft zien uitstijgen bij een schooluitvoering waar ze lang en intensief aan hebben gewerkt, waar ze prestaties leveren die zij nooit hadden vermoed, het geluk, de trots en het zelfvertrouwen die zij uitstralen als zij op het podium het applaus in ontvangst nemen, begrijpt deze meerwaarde. Daarnaast is het duidelijk dat creatief en kunstzinnig gevormde burgers positief bijdragen aan de economische ontwikkeling, terwijl tevens een creatieve en kunstzinnige omgeving een belangrijke economische vestigingsfactor is voor (internationaal) bedrijfsleven en zijn medewerkers. Wetenschappelijk onderzoek ondersteunt deze stelling.

Aan de aanbodkant van kunsteducatie is veel nieuws te melden. Professionele kunstinstellingen, zoals theatergezelschappen, orkesten, musea, schouwburgen en concertzalen, ontwikkelen kunsteducatief beleid. Aanbod gericht op het onderwijs schiet als een paddestoel uit de grond. De traditionele aanbieders van kunsteducatie, muziekscholen, creativiteitscentra en gecombineerde instellingen, ontwikkelen zich in organisatie, aanbod (meer multidisciplinair, kortere cursussen en workshops, nieuwe kunstvormen) en afzetmarkt. Individuele kunstenaars scholen zich om tot “kunstenaars in de klas”. Ook de afzetkant breidt uit: de ontwikkelingen op het gebied van de brede school en voor- en naschoolse opvang gaan nadrukkelijk uit van kunsteducatie als onderdeel van het pro-

gramma, liefst in doorgaande leerlijnen. Daarnaast is de vraag naar kunstzinnige activiteiten en scholing in de buurten, het welzijns- en opbouwwerk (community arts) en trainingsprogramma's voor het bedrijfsleven toegenomen. Alle politieke partijen spreken zich momenteel zeer positief uit over de stelling dat “Nederland zijn jeugd vanaf het eerste schooljaar stelselmatig moet informeren over en laten deelnemen aan alle vormen van kunst en cultuur”, zo bleek tijdens het Uitmarktdebat dat Kunsten '92 organiseerde op 27 augustus jl.

De aanbieders, het onderwijs en de medefinancierende overheden hebben de taak visie en beleid te ontwikkelen om kunst- en cultuureducatie vorm en continuïteit te geven. Binnen de school, tijdens de naschoolse opvang, in het vrijetijdscircuit en de amateurkunst/verenigingsleven. Ze moeten ook oog hebben voor de samenhang tussen die gebieden. Een niet altijd even eenvoudige opgave. We signaleren dat scholen, ook wegens gebrek aan kennis en tijd, terugvallen op het hen bekende aanbod en zich onvoldoende realiseren dat kunstbeoefening ook ondersteunend is aan andere vakken. We zien dat gemeenten vaak onvoldoende op de hoogte zijn van inhoudelijke en organisatorische ontwikkelingen bij de kunsteducatieaanbieders in hun gemeente. We merken dat aanbieders zich soms te weinig verdiepen in de maatschappelijke prioriteiten die de (lokale)overheid formuleert en welke rol ze, als cultureel ondernemer, in het bereiken van deze doelstellingen kunnen vervullen. En zo kan het gebeuren dat bezuinigd wordt waar een investering op haar plaats zou zijn. Zo kan het dat gewenst beleid niet van de grond komt en dat beschikbare middelen niet optimaal worden ingezet.

Voor u ligt de handreiking kunsteducatiebeleid. Een praktische handreiking voor bestuurders en beleidsmedewerkers van de centrale overheden, ambtenaren, bestuurders en politici die kunsteducatie van belang vinden en willen stimuleren en daartoe visie en beleid verder willen ontwikkelen. De Kunstconnectie/VKV, de landelijke branche- en werkgeversvereniging voor aanbieders van kunsteducatie en bevordering van kunstparticipatie, nam hiertoe het initiatief in samenwerking met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Deze handreiking levert u inzichten in ontwikkelingen, in de organisatie van de sector en biedt aanknopingspunten voor concreet beleid.

Wij hopen u met deze handreiking van dienst te zijn en wensen u veel succes met kunst- en cultuureducatie binnen uw gemeente.

Saskia Bruines,
Voorzitter De Kunstconnectie/VKV

LEESWIJZER

De beleidshandreiking Kunsteducatie geeft bestuurders en beleidsmedewerkers van decentrale overheden informatie over de praktijk en het beleid in de sector kunsteducatie. Het is vooral een praktische handreiking, aan de hand waarvan betrokkenen het kunsteducatiebeleid kunnen vormgeven. Het is bedoeld om 'zappend' doorheen te lezen en bevat informatie voor beleidsontwikkeling en -aansturing. De handreiking is met name geschreven voor gemeentelijke beleidsvorming, maar besteedt ook aandacht aan de taken en verantwoordelijkheden van provincies en de samenwerking en afstemming tussen deze twee overheidslagen.

De handreiking bestaat uit twee delen: een theoretisch deel en een praktisch deel. Deel 2 'Praktijk: Een gemeentelijk kunsteducatiebeleid', is de kern van de handreiking. Het beschrijft het stappenplan aan de hand waarvan een gemeente haar kunsteducatiebeleid kan vormgeven en het gaat in op de verschillende aspecten van een lokaal kunsteducatiebeleid. Hoe ontwikkel je een beleidsvisie? Hoe vorm je een basisvoorziening kunsteducatie? Welke beleidsinstrumenten kun je inzetten? Hoe kun je samenwerken met de provincie? Vanuit de praktische kern wordt de lezer verwezen naar deel 1. Dat behandelt theoretische informatie. Wat is kunsteducatie? (hoofdstuk 1). Inzicht in de kunsteducatiesector. De infrastructuur op lokaal, provinciaal en landelijk niveau en de positie van de centra van de kunsten hierin (hoofdstuk 2 en 3). Welke rol spelen de gemeentelijke, de

provinciale en de Rijksoverheid op het gebied van kunsteducatie? (hoofdstuk 4, 5 en 6). Welke actuele ontwikkelingen zijn er? (hoofdstuk 7).

Verspreid over de handreiking staan voorbeelden van het kunsteducatiebeleid van zes gemeenten en één provincie. Deze voorbeelden kunnen als inspiratie dienen voor anderen, omdat zij illustreren welke keuzen gemeenten en de provincie maken op het gebied van kunsteducatie, of hoe zij daar op een bijzondere manier invulling aan geven.

De bijlagen bevatten praktische gegevens zoals informatie over relevante landelijke organisaties. Bijlagen die snel verouderen, of te omvangrijk zijn, zoals informatie over rechtposities en een model budgetfinanciering en het verzorgingsgebied plus subsidierende gemeenten van centra voor de kunsten, staan op www.dekunstconnectie.nl

In de teksten staan verwijzingen naar andere tekstdelen waar meer informatie over hetzelfde onderwerp te vinden is. Dat is als volgt aangegeven: [H.1.4] verwijst naar hoofdstuk 1 paragraaf 4, 'Kunsteducatie loopbaan'.

Voor uitgebreidere en actuele informatie wordt verwezen naar websites.

Begrippenkader

Kunst is een verzamelbegrip voor het totaal aan kunstuitingen, zoals dat gegroeid is vanuit historische en culturele tradities. Een andere invalshoek is kenmerken voor kunst te benoemen zoals vakmanschap (kundig gebruik materialen en technieken), expressiviteit (uitdruckskracht, persoonlijkheid), het vermogen om een toeschouwer mentaal uit de alledaagse werkelijkheid te tillen (metabewustzijn) en een nieuwe kijk te bieden (creativiteit, oorspronkelijkheid, originaliteit).¹

Cultuur staat in de meest ruime betekenis van het woord voor: alles wat door menselijk handelen is gemaakt. Een andere omschrijving is: de leefstijl van een samenleving. Deze leefstijl - de vorm, inhoud en geestelijke gerichtheid van menselijk handelen - is niet eenduidig maar veeleer een dynamisch samenspel van subculturen.

Wanneer in beleidstermen over cultuur gesproken wordt, wordt hieronder doorgaans verstaan: de podiumkunsten (muziek, theater en dans), de beeldende kunsten, de film, de audiovisuele media, de bibliotheken, het cultureel erfgoed (musea, monumenten, archeologische vondsten, archieven), de amateurkunst en kunst- en cultuureducatie.²

Kunsteducatie is leren over, door en met kunst. Ook het leren beoordelen, genieten en zelf beoefenen van kunst hoort daarbij. Kunsteducatie omvat de disciplines: beeldende kunst, dans, literatuur, muziek, theater en audiovisuele kunst. Ook toegepaste kunsten en wereldcultuur maken hier onderdeel van uit.

Cultuureducatie is in beleidstermen van het ministerie van OCV de verzamelnaam voor kunsteducatie, erfgoededucatie en media-educatie. Soms wordt literatuureducatie daarbij apart vermeld.

¹ www.cultuurnetwerk.nl → algemeen → begrippen / definities

² Wijn, C. (2003) Gemeentelijk cultuurbeleid - een handleiding. De Haag: VNG uitgeverij.

WAT IS 1

KUNSTEDUCATIE

Dit hoofdstuk beschrijft wat kunsteducatie is en op welke manier het bijdraagt aan de persoonlijke ontwikkeling van mensen. Het gaat in op de samenhang tussen receptieve, actieve en reflectieve aspecten van de kunsteducatie en beschrijft hoe een kunsteducatie loopbaan zich ontwikkelt binnen en buiten de school. Als laatste komt de relatie tussen amateur- en professionele kunst aan de orde.³

Wat is kunsteducatie?

Het beeld op het plein, de oudheidskamer, het straattheaterfestival, de schouwburg, de lokale omroep; kunst en cultuur zijn altijd en overal om ons heen aanwezig. Kunst biedt mogelijkheden om te genieten, te herkennen, te verbazen, te verwonderen of om er kritisch op te reflecteren. Kunst is de spiegel van de samenleving. Maar zonder makers is er geen kunst en zonder publiek is kunst doods. Daarom investeren gemeenten, provincies en het Rijk, naast kunstproductie en de presentatie van kunst, ook in het publiek, in kunsteducatie en het bevorderen van kunstparticipatie. Iedereen moet de kans krijgen om kennis te maken met kunst en cultuur is de democratische gedachte.

Kunsteducatie is leren over, door en met kunst. Het leren beoordelen van kunst, ervan genieten en het zelf beoefenen. Alle kunstdisciplines komen daarbij aan bod: beeldende kunst, dans, literatuur, muziek, theater en audiovisueel/nieuwe media. Ook toegepaste kunsten, zoals: architectuur, e-culture en wereldcultuur, (bijvoorbeeld breakdance, saz-lessen en capoeira) maken hier onderdeel van uit. Kunsteducatie is voor iedereen. Het laat jong en oud kennismaken met kunst, laat mensen hun kunstzinnige talenten ontdekken, toepassen en verdiepen, draagt bij aan de interesse voor en het begrip van kunstuitingen, schoolt amateurkunstenaars en legt de basis voor professioneel kunstenaarschap. Het doel van kunsteducatie is niet alleen het verwerven van kennis over kunst. Het gaat ook over de reflectie van kunst op de werkelijkheid, het bewonderen van kunst, het laten verwonderen door kunst en het zelf maken van kunst. Kunsteducatie geeft mensen de middelen in handen om zelf een gemotiveerde keuze te kunnen maken uit het kunstaanbod. Daarmee kunnen ze actief deelnemen aan het culturele leven. Dat alles maakt dat kunsteducatie de basis vormt van het cultuurbeleid.

1.2 De waarde van kunsteducatie⁴

Kunstzinnige bagage is een onmisbaar onderdeel van de persoonlijke en algemene ontwikkeling van kinderen, jongeren en volwassenen. Kunsteducatie draagt bij aan het vergroten van de kunstzinnige en creatieve vermogens, hetgeen het leven verrijkt, zin geeft en een zinvolle vrijetijdsbesteding kan zijn. Het is van belang voor de ontplooiing van individuen en daarmee ook voor de samenleving als geheel. Het recente advies *Onderwijs in cultuur* van de Raad voor Cultuur en de Onderwijsraad schrijft hierover:

“Gezien het belang van cultuur voor de samenleving is het noodzakelijk dat ieder individu onbelemmerd toegang heeft tot het culturele aanbod. Cultuureducatie kan burgers toerusten met de benodigde culturele competenties, zodat zij naar eigen keuze kunnen participeren in het culturele leven.”⁵

Uit onderzoek blijkt dat wie op jonge leeftijd kennismaakt met kunst, op latere leeftijd een actiever kunstconsument is. Dat geldt vooral wanneer jongeren van jongs af aan structureel in aanraking komen met kunst. Door educatieve activiteiten leren zij het kunstaanbod ontdekken, begrijpen en waarderen. Zo zijn zij op latere leeftijd actiever deelnemers aan het culturele leven dan jongeren die geen structurele kunsteducatie hebben genoten.⁶ Uit onderzoek blijkt ook dat degenen die zelf kunstzinnig actief zijn, gemiddeld vijftig procent meer culturele instellingen bezoeken.⁷ Kunsteducatie levert een bijdrage aan kunstparticipatie. Investeren in kunsteducatie betekent profiteren van een groter bereik, meer publiek aan de door de gemeenten meegefinancierde culturele voorzieningen en een actiever amateurkunstleven.

Naast deze intrinsieke waarden van kunsteducatie kan kunsteducatie een belangrijke bijdrage leveren aan sociale cohesie. [H.7.1] Economisch gezien versterkt een veelzijdig kunsteducatieaanbod de kwaliteit van de leefomgeving en daarmee het vestigingsklimaat voor burgers en het bedrijfsleven. [H.7.4]

³ Zie voor meer informatie: Hagenaars, P., Bergman, V., Mielle, G., Poll, J. Handboek Cultuurbeleid, deel cultuureducatie. Den Haag: Elsevier Overheid.

⁴ Zie voor meer informatie: Kunsteducatie loont! Utrecht: De Kunstconnectie/ VKV (2006).

⁵ *Onderwijs in cultuur, Versterking van cultuureducatie in primair en voortgezet onderwijs.* Den Haag: Onderwijsraad en Raad voor Cultuur (2006).

⁶ Ranshuysen, L. (2003). *Inleiding debat Steunt cultuureducatie op verouderde principes?* Rotterdam: Onderzoeks bureau Letty Ranshuysen.

⁷ Knulst, W., de Haan, J. (2000). *Het bereik van de kunsten.* Den Haag: SCP.

1.3. Receptief – actief - reflectief

Kunsteducatie bestaat uit drie samenhangende aspecten: receptief – actief – reflectief. De combinatie van deze elementen levert de meest effectieve vormen van kunsteducatie op. Het receptieve aspect is de kennismaking met kunst. Door het bezoeken van een museum of theater, door het lezen van boeken, het volgen van lezingen of het zien van tv-programma's over kunst ervaar je kunst. De theoretische verdieping kan plaatsvinden via kennis van termen en begrippen en het herkennen van kenmerken, stijlen, stromingen en context. Het tweede aspect is het actieve aspect, het zelf beoefenen van kunst, zoals: toneelspelen, musiceren, schilderen of fotograferen. De theoretische en praktische verdieping bestaat hierbij uit kennis en inzicht in de mogelijkheden en de werking van toepassingen en materialen, technieken en middelen en het verwerven van vaardigheden en technieken. Reflectie komt tot stand door theoretische verdieping, zowel bij het ervaren van kunst als het zelf beoefenen van kunst en legt ook de verbanden daartussen. Inzicht in een bepaalde kunstvorm kan worden verdiept door iets zelf in een productieproces actief te ervaren. Vaardigheden in een techniek kun je opdoen door een analyse van voorbeelden uit de kunst. Reflectie is gericht op bewustwording van de eigen betekenisgeving en beleving van kunst als ook op het verkrijgen van inzicht in historische en maatschappelijke aspecten van kunst.

1.4. Kunsteducatie loopbaan

Niet iedere Nederlander krijgt in gelijke mate te maken met kunst en cultuur. Deelname aan het culturele leven wordt in hoge mate bepaald door het gezin, sociaal milieu en opleidingsniveau. Kinderen die opgroeien in een gezin dat actief is op kunstzinnig gebied, zullen een blijvende interesse in kunst houden.⁸ Maar er zijn nogal wat kinderen die deze kans niet van huis uit krijgen. Ook voor hen geldt dat zij de mogelijkheid moeten hebben om hun creatieve talenten te ontplooiën en hun kennis op het gebied van kunst te ontwikkelen.⁹

Via kunsteducatie in het onderwijs krijgen alle kinderen de kans om in aanraking te komen met verschillende kunst disciplines. Deze binnenschoolse kunsteducatie is meer dan een afwisselend aanbod van verschillende kunst disciplines verdeeld over meerdere leerjaren. Het streeft naar een doorgaande leerlijn gericht op kennismaking met en oriëntatie op alle kunst disciplines. De rijksoverheid bevordert deze binnenschoolse kunsteducatie met verschillende stimuleringsmaatregelen. [H.6.3]

Een vervolg op deze aangewakkerde kunstzinnige en creatieve vermogens moet mogelijk zijn. Via de buitenschoolse kunsteducatie kunnen kinderen zich verdiepen en specialiseren in de verschillende kunst disciplines.

Buitenschoolse kunsteducatie is ook van belang voor diegenen die nooit eerder hebben kunnen kennismaken met de verschillende kunst disciplines zoals vele volwassenen en nieuwkomers zonder achtergrond in de kunsten. Ook voor hen geldt dat kunsteducatie en –participatie waardevolle aspecten zijn van het volwaardig deelnemen aan de samenleving.

Een goede verbinding tussen binnenschoolse en buitenschoolse kunsteducatie is essentieel. Zo kunnen kinderen en jongeren die op school enthousiast zijn geworden, gemakkelijk hun weg vinden naar vervolgvacatures bij het plaatselijk centrum voor de kunsten, een jeugdtheaterschool of een amateurkunstvereniging. Kunstzinnige activiteiten in de brede school en de naschoolse opvang bieden mogelijkheden voor een toegankelijk aanbod voor een brede doelgroep.

Gemotiveerde en getalenteerde jongeren kunnen zich verder voorbereiden en scholen via verdieping en specialisatie cursussen bij centra voor de kunsten. Desgewenst kunnen ze via een vooropleiding gecombineerd met een havo- of VWO diploma naar een hbo kunstvakopleiding gaan. Sinds kort zijn er enkele pilots om getalenteerde studenten met een vmbo diploma via een mbo kunstopleiding door te laten stromen naar een hbo kunstvakopleiding. Anderen kunnen kiezen voor een vervolg in de amateurkunst als recreatieve amateur of als kwaliteitsamateur.

⁸ Nagel, I. (2004). *Cultuurdeelname in de levensloop*. Utrecht: ICS. Proefschrift Universiteit Utrecht.

⁹ Zie voor meer informatie: Kommers, M.J., Poll, J. (2006). *Zicht op ... jongeren en cultuurdeelname*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

Kunsteducatie loopbaan

	Kinderen tot 12 jaar	Jongeren van 12 tot 15 jaar	Jongeren van 15 tot 18 jaar		18 jaar en ouder
Binnenschools	po Oriëntatie en kennismaking	onderbouw vo Oriëntatie en kennismaking	tweede fase vo → Bij keuze voor kunstvakken: specialiseren → Anders: oriëntatie en kennismaking	mbo → Bij keuze voor kunstvakonderwijs (pilot): specialiseren → Anders: beperkte oriëntatie en kennismaking	→ voor gemotiveerde en getalenteerde: vooropleiding en hbo kunstvakonderwijs
Buitenschools	Verdiepen	Verdiepen en specialiseren	→ Actieve amateur, bijscholen en nascholen → Verdiepen en specialiseren		→ Bij geen of beperkte kunsteducatie van huis of school uit: oriëntatie en kennismaking → Actieve amateur, bijscholen en nascholen → Vooropleiding voor hbo kunstvakonderwijs → Verdiepen en specialiseren

1.5. Schakel tussen amateurkunst en professionele kunst

Het kunstzinnige leven kan gezien worden als een piramide, waarbij de internationaal gewaardeerde kunst de top vormt en kunsteducatie en amateurkunst de brede basis. De kracht van een bloeiend kunstzinnig klimaat ligt in een goede doorstroming. Kunsteducatie draagt bij aan de vergroting van kunstparticipatie en brengt nieuw publiek bij professionele kunstvoorzieningen. Het schoolt amateurkunstenaars en stimuleert talentontwikkeling richting professionele kunst.

Het onderscheid tussen professionele kunst en amateurkunst is niet altijd even duidelijk vast te stellen. Op beleidsniveau verstaat men onder professionele kunst: kunstenaars die hun primaire inkomen verdienen in de kunstpraktijk met het maken, verkopen of uitvoeren van kunstproducten. De amateurkunstenaar wordt omschreven als iemand die, om uiteenlopende redenen, niet beroepshalve actief is in een kunstdiscipline.

Op kwalitatief niveau is moeilijk een duidelijke grens te trekken tussen professional en amateur. Er zijn bijvoorbeeld mensen met een kunstvakopleiding die hier niet hun beroep van maken, terwijl veel amateurkunstenaars door talent en scholing een kwaliteit bereiken die niet onderdoet voor die van een beroepskunstenaar. Vooral in de 'nieuwere' kunstvormen, zoals urban music en breakdance, is de tendens te zien dat mensen doorstromen vanuit het amateur-circuit naar professioneel niveau.

Kunsteducatie en amateurkunst zijn nauw met elkaar verbonden. Om een kunstvorm te kunnen beoefenen zijn inzichten, kennis en vaardigheden nodig. Actieve individuele amateurs en amateurkunstverenigingen krijgen door scholing en begeleiding inspiratie en winnen aan kwaliteit. Kunsteducatie stimuleert mensen om aan kunst te doen en om het plezier erin te behouden of te vergroten.

Tiel
41.000 inwoners

NAUWE SAMENWERKING EN ONGEBREIDELD ENTHOUSIASME BASIS VOOR SUCCES

Tiel heeft, met grote steden op minstens veertig kilometer afstand, een sterke regiofunctie. De stad heeft een hoog percentage (14%) bewoners van niet-Nederlandse afkomst; een gevolg van voormalige Molukse kampen, veel voormalige gastarbeiders en een genereus vluchtelingenbeleid. In het kunsteducatiebeleid speelt culturele erfenis een centrale rol.

Regionale identiteit in kunsteducatie

De gemeente Tiel hecht waarde aan kunsteducatie vanwege de bijdrage aan de algemene vorming van mensen: het verruimt de blik, stimuleert onderzoekend leren en sociale competenties. Het is de verantwoordelijkheid van de gemeente mensen te voorzien van voldoende bagage, maar ook Tiel profiteert van de investering. Gemeentebestuurder Karin Eetgerink: "Een bloeiend cultureel klimaat zorgt voor een bruisende en aantrekkelijke stad. Kennismaking met kunst stimuleert vervolgens deelname, zowel in amateurkunst als in de schouwburg. Dat resulteert in een rijk verenigingsleven en divers cultureel aanbod." Dat brede participatie kan leiden tot verbreding van het publiek, blijkt wel uit de musicaltraditie in Tiel. De Stichting Stallure, opgericht ter bevordering van het creatieve en artistieke vorming van inwoners van Rivierenland, ontvangt naast bijdragen via fondsen en het bedrijfsleven ook gemeentesubsidies voor de musicalproducties. Voorwaarde is dat het project breed wordt gedragen. De producties zijn liefst gebaseerd op een lokaal verhaal, met eigen choreografie, muziek en tekst van ingehuurde professionals. Cursisten van het centrum voor de kunsten de Plantage en amateurs van diverse verenigingen bevolken het toneel. De Plantage draagt bij met gratis oefenruimte en personele ondersteuning, de schouwburg met korting op de zaalhuur en advisering. De brede deelname zorgt ervoor dat 'iedereen' in Tiel gaat kijken.

De veranderende rol van het centrum voor de kunsten

De Plantage vervult in het kunsteducatiebeleid een belangrijke lokale en regionale rol. Het vrijetijdsaanbod is breed, van viool- tot sazles, en van jazzdans tot Turks volksdansen: "dat wordt in samenwerking met de Turkse vereniging verzorgd." Gestimuleerd door het rijksoverheidsbeleid wordt naast het buitenschoolse aanbod steeds meer aandacht besteed aan binnenschoolse kunsteducatie. De gemeente Tiel is geen rechtstreekse Actieplan Cultuurbereik-partner maar werkt hiervoor intensief samen met de provincie. De Plantage neemt de coördinerende rol ter ondersteuning van cultuuronderwijs in de regio Rivierenland over van de provinciale steunfunctie-instelling. Die coördinatiefunctie wordt door de provincie gesubsidieerd met € 25.000,-. Vanuit de gemeente ontvangt de Plantage jaarlijks een bijdrage van € 1.022.957,- waarmee de helft van de exploitatiekosten, met lage huisvestingskosten, wordt gedekt. Er zijn nog niet echt prestatieafspraken, maar die komen er aan.

Tijdreizen, de trots van Tiel

Een groot succes is het project 'Reizen in de tijd'. "Erfgoed Actueel schreef een regeling uit om erfgoed een structurele plek in het onderwijs te geven. De gemeente heeft de Plantage en enkele andere culturele instellingen uitgenodigd om daarover te brainstormen. Ons plan is door Erfgoed Actueel gehonoreerd met vier jaar lang € 26.000,- voor uitwerking en uitvoering. In samenwerking met ook de onderwijsbegeleidingsdienst en de scholen is een leerlijn ontwikkeld van groep één tot en met groep acht." Bijna alle scholen doen mee, inclusief speciaal onderwijs. Het programma gaat bijvoorbeeld over 'eetcultuur', 'familiegeschiedenis', 'tekens aan de wand' en de rol van muziek voor verspreiding van nieuws in vroegere tijden. Het programma is een mix van lesmateriaal en excursies naar het regionaal archief, de bibliotheek, het streekmuseum, het gemeentehuis, de moskee, etc. De Plantage speelt zowel een inhoudelijke als coördinerende rol bij dit project. De gemeente was initiatiefnemer en samenbrenger van partijen. "Het succes is een gevolg van de nauwe samenwerking en het ongebreidelde enthousiasme. Als elk besteed uur van alle deelnemers betaald had moeten worden, was realisatie onhaalbaar geweest."

DE SECTOR

20

KUNSTEDUCATIE

De sector kunsteducatie is breed van opzet; er zijn veel verschillende partijen bij betrokken. Dit hoofdstuk licht toe wat er allemaal komt kijken bij het verzorgen van een goede infrastructuur voor kunsteducatie op lokaal, provinciaal en landelijk niveau. Het gaat bovendien in op de kerntaken van de sector, de aanbieders en de klanten.

2.1. Kerntaken van een basisvoorziening kunsteducatie

Om kunsteducatie uit te voeren zijn voorzieningen nodig die samen een goed functionerende infrastructuur vormen op lokaal, provinciaal en landelijk niveau. Het fundament hiervoor wordt gevormd door een basisvoorziening voor kunsteducatie, op lokaal niveau, toegankelijk voor alle burgers. Om deze basisvoorziening in te vullen, kunnen vijf kerntaken onderscheiden worden. Deze taken zijn geen norm of streefbeeld, maar geven richting aan de reële, gewenste aanwezigheid van voorzieningen die nodig zijn om invulling te geven aan kunsteducatie. De kerntaken vormen daarmee een richtlijn om het kunsteducatiebeleid concreet te maken.

• Verzorgen van cursorisch en projectmatig onderwijs in alle kunstdisciplines

Het scholingsaanbod is actief, receptief en reflectief. Het aanbod is breed en is toegankelijk en bereikbaar voor alle burgers. Er zijn ook mogelijkheden voor verdieping in de vorm van gespecialiseerde cursussen of projecten.

• Opleiden voor en faciliteren van amateurkunst

Er is ondersteuning voor individuele amateurkunstenaars en -verenigingen.

• Beschikbaar stellen van ontmoetingsplaats en centraal informatiepunt

Er is een centraal coördinatiepunt waar alle informatie over cursussen, amateur- en professionele kunst overzichtelijk en toegankelijk is. Er zijn kleinschalige presentatiemogelijkheden voor cursisten en amateurkunstenaars in de vorm van een podium en tentoonstellingsruimte. Het is een plek waar amateurs en professionals elkaar kunnen ontmoeten.

• Partner zijn voor het onderwijs en maatschappelijke instellingen

Het adviseren en begeleiden van docenten en scholen. Lessen verzorgen in het onderwijs. Kunsteducatieprojecten ontwikkelen en organiseren. Bemiddelen tussen vraag en aanbod op het gebied van kunsteducatie. Invulling geven aan kunst en cultuur in de brede school en naschoolse opvang. Cursussen en projecten verzorgen in wijkcentra. Een drempelloze overgang realiseren tussen binnenschoolse en buitenschoolse kunsteducatie.

• Spil zijn in het kunst- en cultuureducatie-netwerk

Als deskundige partner op het gebied van kunsteducatie de verschillende partijen, zoals culturele instellingen maar ook maatschappelijke instellingen of overheden, bij elkaar brengen, adviseren en begeleiden, innovaties stimuleren en activiteiten coördineren.

De mate waarin deze kerntaken ingevuld worden is afhankelijk van lokale factoren zoals de samenstelling van de bevolking, de culturele infrastructuur, de grootte van de gemeente, de gemeentelijke ambities en de mogelijkheden en voorzieningen die de provincie biedt. Hoe deze kerntaken uitgevoerd worden, hangt ook af van de lokale omstandigheden. Wat is er aan voorzieningen aanwezig in de gemeente en hoe functioneren ze? Welke organisaties de kerntaken uitvoeren wordt eveneens bepaald door de lokale omstandigheden. Niet alleen centra voor de kunsten maar ook de bibliotheek, culturele instellingen, amateurkunst, particulier initiatief en de provinciale instelling voor kunst en cultuur kunnen hierin een rol vervullen.

2.2. Uitgangspunten voor een professionele infrastructuur

Een basisvoorziening voor kunsteducatie is meer dan een optelsom van de verschillende kerntaken. Het vraagt om een weloverwogen en evenwichtige invulling. Om dat te kunnen doen, is het belangrijk dat de infrastructuur aan een aantal uitgangspunten voldoet.

• **Toegankelijkheid**

Het kunsteducatieaanbod is toegankelijk voor alle bevolkingsgroepen, voor kinderen, jongeren en volwassenen. Door een gunstige prijs-kwaliteitverhouding – zoals kortingsregelingen, speciale projecten en subsidies – is het aanbod ook bereikbaar voor de lagere inkomensgroepen en voor mensen die niet van huis uit opgroeien met kunst en cultuur.

• **Diversiteit**

Ook minder populaire kunstvormen behoren tot de mogelijkheden. Kunst is per slot van rekening geen massaproduct. Het kunsteducatieaanbod hoort een bepaalde breedte te hebben en mogelijkheden te bieden voor verdieping en specialisatie. Daarnaast vragen verandering in de samenleving en in de kunstbeleving om experimenten en vernieuwing van het aanbod.

• **Continuïteit**

Garanties dat er een continue dienstverlening is waarmee een doorgaande leerlijn gerealiseerd kan worden zowel voor individuele cursisten als voor amateurkunstenaars en –verenigingen.

• **Kwaliteit**

Deskundige medewerkers die lessen verzorgen en ondersteuning geven aan amateurkunstenaars. Een deskundige organisatie die een partner is voor het onderwijs en maatschappelijke organisaties. Een ondernemende instelling die in kan spelen op ontwikkelingen in de sector: met scholing voor medewerkers en investering in nieuwe materialen.

2.3. Een breed palet van lokale aanbieders

Binnen de sector kunsteducatie is een diversiteit van aanbieders actief. Dat varieert van een individuele kunstenaar die een keramiekcursus geeft of een muzikant die keyboardlessen verzorgt, tot een centrum voor de kunsten met een divers pakket aan professionele activiteiten voor een brede doelgroep. Er zijn twee categorieën institutionele aanbieders te onderscheiden: instellingen met als hoofdtak het verzorgen van kunsteducatie en instellingen die dat als neventaak doen, zoals een museum met een educatieve dienst. Soms werken instellingen samen en versterken ze elkaar op deze manier, andere aanbieders verzorgen hun activiteiten autonoom.

Centra voor de kunsten (muziekscholen, creativiteitscentra en gecombineerde instellingen)

Centra voor de kunsten worden mede door gemeenten gefinancierd en zijn veelal partner voor de gemeenten in het vormgeven van het lokale kunsteducatiebeleid. Ze zijn gespecialiseerd in het verzorgen van een breed en divers pakket van lessen, cursussen en projecten en geven in meer of mindere mate ondersteuning aan het onderwijs, de amateurkunstsector en steeds vaker ook aan maatschappelijke organisaties. [H.3]

Jeugdtheaterscholen

De jeugdtheaterscholen ontvangen vaak subsidies van gemeenten en bereiken vooral kinderen en jongeren die deelnemen aan theatercursussen en theaterproducties maken. [H.3.1]

Provinciale instellingen voor kunst en cultuur (voorheen ook wel steunfunctie-instellingen genoemd)

Deze instellingen worden gesubsidieerd door de provincie. Ze werken op lokaal niveau vaak samen met centra voor de kunsten. Zij houden zich bezig met de directe ondersteuning op het gebied van kunst en cultuur. Een deel van deze instellingen richt zich voornamelijk op de ondersteuning van de binnenschoolse kunsteducatie. Een ander deel richt zich (ook) op buitenschoolse kunsteducatie en het ondersteunen van de amateurkunst. [H.2.5]

Particulier circuit van instellingen en privé-docenten

De omvang van dit circuit is groot, maar hoe groot precies is niet bekend. De kwaliteit, continuïteit en diversiteit in dit aanbod is onduidelijk. Particuliere aanbieders verzorgen een aanbod dat bepaald wordt door wat commercieel interessant is. De overheid heeft geen bemoeienis met en geen invloed op dit aanbod. Soms, wanneer kunstenaars of kunstdocenten georganiseerd zijn in een kunstenaarsorganisatie of een stichting, ontvangen zij projectsubsidies van gemeenten of provincies voor een specifiek aanbod. Globaal ziet het aanbod er als volgt uit.¹⁰ Er zijn ruim vierhonderd officieel geregistreerde dans- en balletscholen. Zij verzorgen vooral cursussen op het gebied van ballroom dans, volksdans, flamenco/Spaanse dans, dansconditie en klassiek-, modern- en jazzballet. Maar ook nieuwe dansvormen zoals streetdance en breakdance worden aangeboden.

¹⁰ Haanstra, F. (1999). *Kiezen in de buitenschoolse kunsteducatie*. Amsterdam: SCO Kohnstamm Instituut.

Particuliere muziekdocenten, voornamelijk musici en conservatoriumstudenten, werken individueel, maar soms ook in georganiseerd verband. Er zijn muziekdocenten die naast hun particuliere praktijk ook in het reguliere onderwijs of bij centra voor de kunsten werken. Over audiovisueel, beeldende kunst en theater zijn geen actuele gegevens bekend.

Amateurkunstverenigingen

Amateurkunstverenigingen verzorgen het opleidingstraject van hun leden. Dat doen zij soms in samenwerking met centra voor de kunsten. In enkele provincies vervullen de provinciale instellingen voor kunst en cultuur hierbij een rol. Er zijn ook verenigingen die hun leden zelfstandig opleiden. Dat betreft dan vooral harmonie, fanfare en brassband (HaFaBra) verenigingen, maar het komt ook voor bij dans, theater, film en beeldende kunst. [H.2.4]

Onderwijsinstellingen

De afgelopen jaren heeft de overheid kunst in het onderwijs sterk gestimuleerd. De oriëntatie op en de kennismaking met kunst, zijn een onderdeel van het curriculum in het primair onderwijs, het voortgezet onderwijs, het middelbaar beroepsonderwijs, de beroeps- en volwasseneneducatie en de pabo's. Voor ondersteuning en uitvoering van deze activiteiten werken scholen samen met centra voor de kunsten, provinciale instellingen voor kunst en cultuur en culturele instellingen. [H.6]

Kunst- en culturele instellingen

In het cultuurbeleid van de overheid hebben professionele instellingen voor kunst en cultuur, zoals bijvoorbeeld een museum, theatergezelschap of poppodium, een verantwoordelijkheid ten aanzien van educatie, het vergroten van het publieksbereik en het bereiken van nieuwe doelgroepen. Veel van deze instellingen hebben ondertussen activiteiten op het gebied van kunst- en cultuureducatie ontwikkeld. Deze activiteiten maken vaak onderdeel uit van de afdeling PR en marketing en zijn dan bedoeld om meer en nieuw publiek naar de instelling te trekken. Grotere culturele instellingen hebben vaak specifieke expertise op dit terrein in huis in de vorm van een educatief medewerker. Kleinere instellingen werken voor ondersteuning en bemiddeling bij kunsteducatie in het onderwijs samen met centra voor de kunsten en provinciale instellingen voor kunst en cultuur.

Volksuniversiteiten

Er zijn ruim honderd volksuniversiteiten die cursussen aanbieden op creatief of kunstzinnig gebied. Veel van deze cursussen zijn receptief of reflectief, zoals lezingen kunstgeschiedenis en kunstbeschouwing, maar soms zijn ze ook gericht op het beoefenen van een bepaalde kunstdiscipline (veelal beeldende kunst).

Welzijnsinstellingen

Welzijnsinstellingen geven soms ook cursussen op buurt- of wijkniveau. Deze cursussen zijn vaak laagdrempelig en goedkoop. Ze worden dikwijls gegeven door niet-bevoegde docenten. Bij deze cursussen staan de welzijnsdoelen meer centraal dan de artistieke doelen. Het gebeurt ook dat welzijnsinstellingen als locatie dienen voor cursussen van het centrum voor de kunsten of dat zij samenwerkingspartner zijn.

Ook sportscholen en -verenigingen geven soms danslessen. Deze worden niet zozeer vanuit artistiek oogpunt maar vooral vanuit een bewegingsmotief gegeven.

2.4. Amateurkunst¹¹

In Nederland houden ongeveer zeven miljoen mensen zich bezig met het beoefenen van amateurkunst. Zo'n 44% van de totale Nederlandse bevolking van boven de twaalf jaar besteedt minimaal vijftig minuten per week aan zijn kunstzinnige hobby.¹²

Amateurkunstenaars beoefenen kunst voornamelijk uit liefhebberij. Ze investeren vaak veel geld en energie in hun hobby en brengen daarbij kunst in de samenleving voor het voetlicht. Op die manier ontstaat een podium waardoor velen met kunst in aanraking komen. Amateurkunst is van betekenis omdat het uitdrukking geeft aan wat er leeft in de moderne samenleving en kunst in die samenleving plaatst. Naast bloeiende verenigingen, ontwikkelen zich nieuwe initiatieven, er ontstaat kruisbestuiving tussen disciplines, er wordt geëxperimenteerd met nieuwe vormen en er ontstaat een nieuw engagement. Vitale amateurkunst kan een wezenlijke bijdrage leveren aan het intensiveren van interactie tussen mensen.

¹¹ Zie voor meer informatie: Kooyman, R.A.M. Handboek Cultuurbeleid, deel Amateurkunst. Den Haag: Elsevier Overheid.

¹² Bron: Sociaal en Cultureel rapport 2004. Den Haag: SCP.

¹³ Amateurkunst, Profielen op basis van socialconsult. Amsterdam: Motivaction (2000).

Deelnemers (van 15 jaar en ouder) aan amateurkunst in 2000

Discipline	Aantallen deelnemers (van 15 jaar en ouder)	Percentage van de bevolking (van 15 jaar en ouder)
Audiovisueel	1.500.000 – 2.000.000	14 %
Beeldende kunst	1.625.000 – 2.125.000	15 %
Dans	750.000 – 1.250.000	8 %
Drama/theater	tot 375.000	1 %
Literair/schrijven	125.000 – 624.000	3 %
Muziek	1.250.000 – 1.750.000	12 %

Bron: Motivaction 2000 ¹³

Cultuurnetwerk Nederland heeft een onderzoek gedaan naar de samenwerking tussen gemeenten, centra voor de kunsten en amateurkunstverenigingen. De definitieve resultaten van het onderzoek zullen in februari '07 gepubliceerd worden, gecombineerd met een praktische handreiking. Uit de voorlopige resultaten blijkt dat verenigingen veel behoefte hebben aan ondersteuning. Ze leunen sterk op de contacten met de gemeente vanwege de subsidierelatie. In mindere mate weten ze de weg te vinden naar de provinciale ondersteuningsinstellingen, landelijke amateurkunstkoepels en de centra voor de kunsten. Amateurkunstverenigingen vervullen vaak een belangrijke maatschappelijke functie in de lokale samenleving. Ze draaien echter op het enthousiasme en de grote betrokkenheid van vrijwilligers. Ze hebben behoefte aan ondersteuning op het gebied van financiën, materieel (zoals oefenruimtes), publiciteit, advisering van het bestuur en deskundigheidsbevordering en opleiding van de leden en het kader. In de toekomst zullen de amateurkunstverenigingen zich geconfronteerd zien met het feit dat jongeren en mannen moeilijk te werven doelgroepen zijn. Bovendien zal het lastig worden om de inzet van voldoende vrijwilligers te behouden.

2.5. Provinciale infrastructuur

De provinciale instellingen voor kunst en cultuur, ook wel steunfunctie-instellingen of tweedelijns instellingen genoemd, richten zich op de directe ondersteuning van kunst en cultuur. Ze ontvangen subsidie en zijn de partners voor provincies in de uitvoering van de provinciale taken en verantwoordelijkheden op het gebied van kunsteducatie.

De taken die deze instellingen op het gebied van binnenschoolse kunsteducatie vervullen variëren en zijn afhankelijk van het provinciale beleid. In grote lijnen houden deze instellingen zich bezig met het:

- ontwikkelen en begeleiden van kunsteducatieprojecten (innovatie en productontwikkeling);
- bemiddelen van kunst aanbod, vaak in de vorm van de kunstmenu's (bemiddeling);
- stimuleren van samenwerking tussen onderwijs en culturele instellingen (netwerkvorming);
- ondersteunen en adviseren van het onderwijs bij het ontwikkelen van cultuureducatiebeleid en deskundigheidsbevordering (advies en deskundigheidsbevordering).

Bereik van provinciale instellingen voor kunst en cultuur in het onderwijs (po,vo en roc) naar type dienstverlening in 2003

Type dienstverlening	Bereikte aantallen
Bereik scholen d.m.v. lesgeven	0
Bereik scholen d.m.v. dienstverlening en bemiddeling	2.000 scholen
Bereik leerkrachten d.m.v. begeleiding en advies	12.000 leerkrachten
Bereik leerlingen met één van bovengenoemde activiteiten	453.000 leerlingen

Bron: CBS 2005. Gebaseerd op gegevens van zes provinciale instellingen met ondersteuningsfunctie voor kunsteducatie.

Een deel van de instellingen richt zich (ook) op buitenschoolse kunsteducatie en het ondersteunen van de amateurkunst.

De vier grote steden nemen een aparte positie in. Zij vallen niet onder de provinciale infrastructuur en hebben een eigen ondersteuningsstructuur voor kunst en cultuur.

Vanaf de invoering van de CKV-vouchers nemen de provinciale instellingen voor kunst en cultuur een vast aandeel in de besteding van de vouchers voor hun rekening.

Besteding CKV-vouchers bij provinciale instellingen voor kunst en cultuur

	2003-2004	2004-2005	2005-2006
Totaal inkomsten uit CKV-vouchers	€ 906.528	€ 944.587	€ 818.162
% van totaal uitgegeven bedrag CKV-vouchers	18,5%	18,5%	14%
% van totaal aantal leerlingen met CKV-vouchers	-	9%	12%

Bron: CJP 2006

Door de recente regelingen van het ministerie van OCW op het gebied van cultuureducatie in het onderwijs, worden centra voor de kunsten gestimuleerd om met het onderwijs samen te werken. Dit overlapt deels de taken van de provinciale instellingen voor kunst en cultuur. In het belang van een integrale kunst- en cultuuraanpak van de scholen, vindt in toenemende mate afstemming en samenwerking plaats tussen de centra voor de kunsten en de provinciale instellingen voor kunst en cultuur. Gezien de toegenomen aandacht voor kunsteducatie in het onderwijs, en het belang daarbij van de lokale culturele omgeving, zal dit voor de komende periode een belangrijk aandachtspunt blijven. [H.5.3]

Hoe provincies invulling geven aan de ondersteunende taken ten aanzien van kunst en cultuur varieert per provincie en is voor een deel historisch bepaald. Bovendien is dit, gezien de ontwikkelingen in deze sector, nogal aan verandering onderhevig. Op dit moment functioneren de provinciale instellingen voor kunst en cultuur als volgt.

Er zijn drie provinciale instellingen voor kunst en cultuur die zich uitsluitend richten op kunsteducatie.

- BisK, Brabants Instituut voor School en Kunst, EduArt Gelderland, en Kunst Centraal in de provincie Utrecht.

In vijf andere provincies is de steunfunctie voor kunsteducatie onderdeel van een breder ondersteuningsinstituut, waarin ook professionele- en amateurkunsten zijn ondergebracht.

- Keunstwurk in Friesland, Kunst en Cultuur Drenthe, KCO, Kunst en Cultuur Overijssel, Kunstgebouw, Stichting Kunst en Cultuur Zuid-Holland, en
- SCOOP in Zeeland, waarbij de steunfunctie op het gebied van kunst en cultuur onderdeel is van één groot provinciaal instituut voor sociale en culturele ontwikkeling.

KunstStation C, bureau voor cultuureducatie in de provincie Groningen, neemt een specifieke plaats in. Dit bureau heeft als taak het ondersteunen van het onderwijs bij het opzetten en vormgeven van een cultuureducatieplan. In vijf regio's in deze provincie zijn consultants actief in het vormen van netwerken van onderwijs- en culturele instellingen waarbij de eigen culturele omgeving centraal staat.

In de overige provincies, Flevoland, Noord-Holland en Limburg, is de ondersteuningsfunctie voor kunsteducatie ondergebracht bij verschillende centra voor de kunsten verspreid over de provincie. Deze centra verzorgen daarmee, naast een buitenschools kunsteducatieaanbod op gemeentelijk niveau, de binnenschoolse kunsteducatie op regionaal niveau.

Vijf provincies hebben een ondersteuningsinstituut specifiek gericht op amateurkunst. Soms

geven deze instellingen ook ondersteuning aan buitenschoolse kunsteducatie.

- Stichting voor Kunst en Cultuur Gelderland,
- ZIMHC, Huis voor Amateurkunst, in Utrecht,
- Stichting de Kunst, Centrum voor Amateurkunst in Noord-Holland,
- Centrum voor amateurkunst Noord-Brabant en
- Huis voor de Kunsten Limburg

Meer informatie:

- contactgegevens van provinciale instellingen voor kunst en cultuur: www.dekunstconnectie.nl en www.cultuurnetwerk.nl → vrije tijd → adressen

2.6. Landelijke ondersteuningsstructuur

Op landelijk niveau zijn drie instellingen actief op het terrein van kunsteducatie en amateurkunst.

Cultuurnetwerk Nederland, de rechtsopvolger van het LOKV, is het landelijke expertisecentrum voor cultuureducatie. Het instituut verzamelt, ontsluit, bewerkt en verspreidt kennis over cultuureducatie: kunst-, erfgoed-, literatuur-, en media-educatie, die niet alleen door eigen medewerkers, maar ook door vele anderen wordt ontwikkeld. Het gaat daarbij om kennis over theorie, beleid en praktijk in en buiten Nederland, die toegankelijk wordt gemaakt voor iedereen die beroepsmatig of op andere wijze geïnteresseerd is in, of betrokken is bij cultuureducatie. De centrale en onafhankelijke positie, de kennis van zaken en het uitgebreide relatienetwerk stellen Cultuurnetwerk Nederland in staat, mede, invulling te geven aan de visie van de culturele en maatschappelijke wereld op educatie, maar ook de visie van het educatieve veld op cultuur. Cultuurnetwerk Nederland wordt mede door het ministerie van OCW gefinancierd.

De Kunstconnectie/VKV is de branche- en werkgeversvereniging van instellingen voor kunsteducatie en -participatie. De vereniging heeft 190 leden: bijna alle provinciale instellingen voor kunst en cultuur en ruim 90% van de centra voor de kunsten zijn lid. De organisatie ontwikkelt het arbeidsvoorwaardenbeleid voor de sector, sluit de CAO Kunsteducatie af en helpt de leden bij de uitvoering ervan. Daarnaast is de organisatie beleidsmatig en inhoudelijk geïnteresseerd. Zij ontwikkelt met haar leden het strategisch toekomstbeleid, behartigt de belangen van de leden en positioneert de sector bij alle belanghebbenden. De vereniging werkt aan professionalisering, cultureel ondernemerschap, kwaliteitszorg en innovatie. Dit wordt concreet in activiteiten zoals de benchmark [H.3.10], kwaliteitszorg en certificering [H.3.9], diverse studiedagen en congressen, de tweejaarlijkse trendrapportage uitgevoerd door het CBS, de brancheacademie en de ontwikkeling van deze handreiking voor kunsteducatiebeleid. De Kunstconnectie/VKV wordt door de leden gefinancierd en ontvangt projectfinanciering van het ministerie van OCW en het Sociaal Fonds Kunstzinnige Vorming (SFKV)

Platform Amateurkunst (PAK) verzorgt op landelijk niveau de ondersteuning van de amateurkunst. In het PAK zijn vijf disciplinegerichte instellingen verenigd, die op dit moment bezig zijn om per 1 januari 2007 te fuseren tot één organisatie: het Platform Amateurkunst. Hierin krijgt de ondersteuning van de amateurkunst als geheel en de disciplinegerichte ondersteuning een plek. De instellingen worden mede gefinancierd door het ministerie van OCW.

Meer informatie:

- contactgegevens van landelijke organisaties en ondersteunende instellingen: bijlage 1.
- contactgegevens van lidinstellingen van De Kunstconnectie/VKV: www.dekunstconnectie.nl → vereniging → leden

VERBETERING VAN DE SOCIALE COHESIE DOOR CULTUUR

Het jonge Lelystad, waar pas 50 jaar wordt gewoond en 26 jaar geleden een zelfstandige gemeente werd gevormd, heeft in 2004 voor het eerst een cultuurnota opgesteld. Daarin zijn sociale samenhang, de identiteit en het imago van Lelystad de sturende principes

Binden met cultuur

Het cultuurbeleid is vooral gericht op het betrekken van de inwoners bij wijk en stad, en op het verhogen van de zelfredzaamheid van burgers. Want voor persoonlijke groei is naast de cognitieve en sociale ook de culturele ontwikkeling van belang. Ook hecht Lelystad aan de ontmoetingsfunctie van cultuur. Gemeenteambtenaar Eric Pul: "80% van de inwoners is import, dus binding met de stad is niet vanzelfsprekend. Verbetering van de sociale cohesie krijgt daarom aandacht in het cultuurbeleid. Zeker in de wijken die zijn opgezet vanuit de visie van de CIAM (Congrès Internationaux d'Architecture Moderne) – wonen, werken en recreëren strikt gescheiden – ontbreekt het aan 'natuurlijke' ontmoetingsplekken. Daarom worden multifunctionele accommodaties ontwikkeld: 'Marktplaats voor de buurt', met scholen, wijkcentrum, steunfunctie senioren, wijkpost. Met De Kubus wordt onderzocht of zij de culturele component van de marktplaats kunnen invullen." Stichting De Kubus is het centrum voor de kunsten van Lelystad met een breed programma: 'regulier' cursusaanbod voor de vrije tijd (van songwriting tot grime, van raku tot fotografie), concertreeksen door muzikdocenten, optredens van jeugdtheatergroepen en een gevarieerd projectaanbod voor brede scholen zoals 'Het ritme van de school', 'De kunstreis' of 'Talent in de buurt'. Dit laatste project heeft als doel de binding van de scholen met hun directe omgeving te versterken. De gemeente inventariseert daartoe welke lokale kunstenaars kunstlessen kunnen geven aan het onderwijs. Scholen kunnen de kunstenaars rechtstreeks of via De Kubus inschakelen.

Verzelfstandiging als succesfactor

"De verzelfstandiging van De Kubus begin jaren negentig blijkt nu een succesfactor. Daardoor kon het centrum zich ontwikkelen als cultureel ondernemer; minder beperkt door bureaucratie, meer ruimte voor eigen initiatief. Wij werken graag met ze omdat ze heel goed zijn in het bedenken en organiseren van nieuwe producten en diensten." De Kubus ontvangt van de gemeente jaarlijks 1,4 miljoen euro als budgetsubsidie op basis van een prestatiecontract voor het reguliere cursusaanbod en de ondersteuningsfunctie voor het onderwijs. Voor de tweede lijnsfunctie draagt de provincie bij. Daarnaast ontvangt De Kubus projectsubsidies. "De Kubus is een culturele spil in de stad, betrokken bij bijna alles op het gebied van amateurkunst en kunsteducatie." Zo is De Kubus medeorganisator van de atelierroute en van de jaarlijkse amateurkunstdagen. Op het moment onderzoekt De Kubus, samen met de gemeente, de wenselijkheid van een 'Huis voor de amateurkunst'. In 2004 bleek uit onderzoek naar cultuurparticipatie dat Lelystad veel amateurskunstenaars kent, die echter weinig in verenigingsverband opereren. Een bijkomend probleem is gebrek aan oude en dus goedkope panden waar geoefend kan worden. Wellicht voldoet een Huis voor de Amateurkunst aan behoefte elkaar te ontmoeten en te stimuleren.

De trots van Lelystad

Het project dat de gemeente doet gloeien van trots is jongerencultuurhuis 'Underground'. Een ontmoetingsplaats met oefenstudio's, podium en workshops, gefinancierd vanuit het gemeentelijk welzijnsbudget. "Underground is bijzonder vanwege de combinatie jongerenwerk en cultuur. Het centrum wordt gerund door De Kubus, jongerenwelzijnsorganisatie Stichting 3D en vrijwilligers, en na zo'n drie jaar krijgt het echt een plek in de stad. De concerten lopen goed, maar ook de studio's zijn populair. Vóór Underground hadden we nauwelijks popbandjes in Lelystad, nu begint een levendige popcultuur te ontstaan. Ook de wat problematische jongeren leren hier zichzelf op een andere manier manifesteren. Ze ontdekken hun eigen talent wat ze zelfbewuster maakt, en waardoor ze ook positiever worden bekeken." Een hogere mate van zelfredzaamheid, uiting geven aan eigen identiteit en een beter imago voor Lelystad: Underground sluit prachtig aan bij het cultuurbeleid.

CENTRA

VOOR DE KUNSTEN

Centra voor de kunsten worden mede door gemeenten gefinancierd en zijn een belangrijke partner bij het vormgeven van het lokale kunsteducatiebeleid. Ze ondersteunen de gemeenten ook bij het invullen van een basisvoorziening voor kunsteducatie. In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de betekenis van deze instellingen. Wat is hun bereik, wat is het aanbod, wat zijn de beschikbare middelen en hoe zit het met de menskracht? De meeste gegevens in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op het tweejaarlijkse onderzoek dat het Centraal Bureau voor Statistiek in samenwerking met De Kunstconnectie/VKV uitvoert naar kunsteducatie vanuit de centra voor de kunsten. De zelfstandige jeugdtheaterscholen vallen buiten dit onderzoek.

3.1. Diversiteit aan centra voor de kunsten

Centra voor de kunsten zijn professionele, lokale of regionale, publiekrechtelijke of privaatrechtelijke instellingen, die als hoofdtak hebben mensen een niet beroepsgerichte oriëntatie op de kunsten of een cursorische opleiding in een kunstdiscipline te bieden.¹⁴

Er zijn drie typen centra voor de kunsten:

- Muziekscholen. Zij verzorgen muziekonderwijs en soms ook danscursussen.
 - Creativiteitscentra bieden cursussen in één of meer kunstdisciplines: dans, literatuur, theater, beeldende kunst en audiovisueel (film/fotografie/video/nieuwe media). Zij bieden geen cursussen in muziek.
 - Gecombineerde instellingen vormen een combinatie van muziekschool en creativiteitscentrum.
- Alle centra voor de kunsten verzorgen een aanbod in de vrijetijdssector en ondersteunen amateurkunstverenigingen. Steeds meer centra verlenen ook diensten aan het onderwijs, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven.

Muziekscholen en creativiteitscentra waren van oudsher vaak onderdeel van het gemeentelijke apparaat. Op dit moment is zo'n 65% van de instellingen een privaatrechtelijke stichting en 35% een gemeentelijke dienst of functionerend op basis van een gemeenschappelijke regeling.

De afgelopen tien jaar is een afname van het aantal muziekscholen en creativiteitscentra te zien, terwijl het aantal gecombineerde instellingen toeneemt. In totaal neemt het aantal centra voor de kunsten af. Dat wordt veroorzaakt door fusies die voortkomen uit de wens naar schaalvergroting en het samenvoegen van instellingen door gemeentelijke herindeling en bezuinigingen.

Aantallen en soorten centra voor de kunsten

Centra voor de kunsten	Aantal instellingen in 1999	Aantal instellingen in 2001	Aantal instellingen in 2003
Muziekschool	119	109	107
Creativiteitscentrum	65	58	56
Gecombineerde instelling	56	68	67
Totaal van alle instellingen	240	235	230

Bron: CBS 2001, 2003 en 2005.

De jeugdtheaterscholen vormen een aparte categorie. Het begrip jeugdtheaterschool is een verzamelnaam voor organisaties die theatereducatie en -productie voor kinderen en jongeren realiseren. Er zijn in Nederland zestig jeugdtheaterscholen, waarvan dertig zelfstandige en dertig scholen die onderdeel zijn van een centrum voor de kunsten, of in een enkel geval onderdeel van een provinciale instelling voor kunst en cultuur. Jeugdtheaterscholen zijn ongeveer vijftien jaar geleden ontstaan als initiatief om het kunsteducatieaanbod op het gebied van theater voor kinderen en jongeren te stimuleren. Op dit moment zijn er meer dan tienduizend kinderen en

¹⁴ Zie voor meer informatie: De Vries, A. (2004). *Zicht op ... Centra voor de Kunsten*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

jongeren actief op het gebied van theater. Daarbij bereiken de jeugdtheaterscholen veel leerlingen van cultureel diverse achtergronden. De scholen hebben veelal een brede en meerjarige opleiding. Ze zijn geen vooropleiding voor het kunstvakonderwijs, maar een aantal scholen biedt wel een oriëntatie daarop in de vorm van een speciale theaterklas. De meeste jeugdtheaterscholen worden door gemeenten gesubsidieerd.

Jeugdtheaterscholen

Jeugdtheaterscholen	Aantal instellingen in 2005
Totaal aantal jeugdtheaterscholen	60
Waarvan zelfstandige scholen	30
Waarvan onderdeel van een centrum voor de kunsten of provinciale Instelling voor kunst en cultuur	30

Bron: gegevens van De Kunstconnectie/VKV en Theaterwerk NL.

3.2. Buitenschools kunsteducatieaanbod

3.2.1. Het aanbod

Het aanbod van centra voor de kunsten gericht op de vrije tijd is te onderscheiden in de volgende activiteiten:

- cursorisch onderwijs (langer dan twintig weken) en cursussen (maximaal twintig weken);
- projectmatige activiteiten (zoals lezingen, georganiseerd kunstbezoek, workshops en activiteiten aangehaakt bij culturele evenementen en festivals);
- presentaties (van bijvoorbeeld cursusresultaten en amateurkunstverenigingen);
- faciliteiten (zoals oefenruimtes, studio's en apparatuur);
- informatievoorziening.

3.2.2. Opbouw van het cursorisch onderwijs en de cursussen

In de kunsteducatie is een opbouw gebruikelijk met een indeling naar kennismaking, oriëntatie, (basis) scholing, verdieping, specialisatie en (voor)opleiding. Kennismaking met en een eerste algemene oriëntatie op kunst, kunnen plaatsvinden binnen het reguliere onderwijs. Tijdens de naschoolse opvang en in de brede school kan een verdere oriëntatie op kunst en scholing in de vorm van basiscursussen en -workshops geboden worden. Voor verdere verdieping en specialisatie kan een leerling cursorisch onderwijs of cursussen volgen. Getalenteerde leerlingen kunnen, eventueel via een vooropleiding, doorstromen naar het kunstvakonderwijs. Anderen blijven actief als amateurkunstenaar en volgen bij- en nascholingscursussen. [H.1.4 en H.6.2]

3.2.3. Cursusduur

Het Raamleerplan Muziek en het Raamleerplan Popmuziek van Cultuurnetwerk Nederland bieden goede aanknopingspunten als het gaat om de cursusduur. Er blijken mede op basis daarvan op de Nederlandse muziekscholen na de kennismaking en eerste algemene oriëntatie twee modellen te overheersen:

- Vier-fase studie A t/m D oriëntatie-verdieping-specialisatie-professionalisering/vooropleiding, van elk twee jaar;
- Drie-fase studie respectievelijk begin-vervolg-gevorderd van elk drie jaar.

Ongeveer 80% van de leerlingen blijft tot en met fase B, 15% haalt fase C en 1% fase D.

Na fase A kan gekozen worden voor een speel- en leerrichting. Bij de speelrichting kunnen de groepen in principe groter zijn dan bij de leerrichting. Sommige gemeenten willen de totale oriëntatie op kunst binnen het reguliere onderwijs laten plaatsvinden en daartoe geld overhevelen vanuit de buitenschoolse centra voor de kunsten. Dat is in het verleden bijvoorbeeld gebeurd in Amsterdam en Goor. Enkele gemeenten subsidiëren slechts tot en met fase B. De vraag is dan wel of en hoe de talentontwikkeling en de doorstroming naar de kunstvakopleidingen of de amateurkunst nog adequaat geregeld worden.

Meer informatie:

- het Raamleerplan Muziek (2001) en het Raamleerplan Popmuziek (2001) zijn te vinden op:
- www.cultuurnetwerk.org → producten → publicaties → overzicht

3.2.4. Klokuurdeler

De klokuurdeler (het aantal leerlingen dat een docent in een uur bedient) is in vijf van de zes disciplines hoog. Daardoor is een les al snel docentenkostendekkend of zelfs totaal kostendekkend. Bij muziekonderwijs ligt dat anders. De voormalige Inspectie Amateurkunst en Kunstzinnige Vorming was van oordeel dat een klokuurdeler van 4 in de eerste twee of drie studie jaren aanvaardbaar is. Voor de twee volgende jaren ging de Inspectie uit van een deler van 3. En daarna van een deler van 2. Uitgaande van acht à negen studie jaren is er een gemiddelde klokuurdeler van 2,5 à 3 voor een instelling. De Inspectie voegde daaraan toe dat goed gekeken moet worden of het een grote of kleine instelling betreft en of het muziekonderwijs al dan niet centraal gegeven wordt. Een optimale groepsvorming is niet altijd mogelijk. In de speelrichting zijn grotere groepen mogelijk van 4 tot 6 leerlingen per klokuur. Ook de afwisseling, de ene week instrumentaal onderwijs en de andere week ensemble- of receptief onderwijs, heeft invloed op de groepsgrootte.

3.2.5. Trends in buitenschoolse kunsteducatie

Veranderingen in de samenstelling van de bevolking, nieuwe technologische ontwikkelingen, de invloed van de zapcultuur en de beleveniseconomie maken dat vooral jongeren, maar ook steeds meer volwassenen, andere vragen en eisen stellen aan het kunsteducatieaanbod. De vraag naar educatie via traditionele overdrachtsvormen, naar langdurige en vooraf vastgelegde leertrajecten en een schoolse opzet neemt af. Er is een groeiende vraag naar kortdurende cursussen die snel leiden tot samenspelen in een ensemble of het samen produceren van een theatervoorstelling. Hiermee ontstaat een versmelting van kunsteducatie en amateurkunstproductie. Een andere tendens is om in meer disciplines tegelijk iets te leren. Niet diepgaand, maar wel breed en leidend tot een presentatie in de vorm van bijvoorbeeld een musical of muziektheatervoorstelling. Er is een groeiende belangstelling voor cursussen en activiteiten op het gebied van toegepaste kunsten, zoals: architectuur, binnenhuisarchitectuur, grafische vormgeving en e-culture activiteiten.

3.2.6. Cursisten buitenschoolse kunsteducatie

In deze handreiking wordt het begrip cursist gebruikt voor deelnemers aan cursorisch onderwijs, cursussen of workshops. In kunsteducatiebeleidstermen worden soms ook de begrippen leerling (voor cursorisch onderwijs), cursist (voor cursussen) en deelnemers (voor workshops) gebruikt.

Volgens gegevens van het CBS over 2003 hebben in dat jaar in totaal 425.000 cursisten deelgenomen aan een cursus of aan cursorisch onderwijs in de vrije tijd bij een centrum voor de kunsten. Dit is exclusief het aantal deelnemers aan projectmatige activiteiten of aan presentaties. Het aantal cursisten is in de afgelopen vier jaar met iets meer dan 10% toegenomen. Deze 425.000 cursisten doorlopen veelal een intensief traject bij een centrum voor de kunsten. Hiervan volgen 310.000 mensen cursorisch onderwijs van meer dan 20 weken en 115.000 cursisten nemen deel aan een cursus van maximaal 20 weken. Met een grove berekening komt het aantal contactmomenten hiermee op ongeveer 8.500.000. Het aantal deelnemers aan workshops, presentaties en kortdurende activiteiten wordt niet geregistreerd. De tendens is dat dit aantal sterk toeneemt. Naar schatting gaat het om tienduizenden deelnemers per jaar.

De deelnemers aan cursussen zijn overwegend kinderen en jongeren (61%). Dit verschilt wel per type instelling. Zo is het percentage kinderen en jongeren bij muziekscholen 81%, bij creativiteitscentra 31% en bij gecombineerde instellingen 62%. Muziek heeft de meeste deelnemers. Beeldende kunst en dans nemen daarna het grootste deel van de inschrijvingen voor hun rekening. Terwijl muziek, dans en theater grotendeels jeugd trekken, is het publiek voor beeldende kunst, audiovisueel en literair vrijwel geheel volwassen. Hier is echter een lichte verschuiving in te zien. In de afgelopen jaren is de deelname van jeugdigen aan muziekcursussen procentueel licht afgenomen: van 78% in 1999 naar 72% in 2003. Alhoewel in absolute aantallen het bereik onder jeugdige muziekcursisten nog steeds toenam van 196.560 cursisten in 1999 naar 199.440 cursisten in 2003. Een groei aan jeugdige cursisten is opvallend zichtbaar in de discipline beeldende kunst (van 8.250 in 1999 naar 13.600 cursisten in 2003) en in mindere mate bij dans (van 23.120 in 1999 naar 25.460 cursisten in 2003).¹⁵

¹⁵ Kunstzinnige vorming 2003. Voorburg: Centraal Bureau voor Statistiek.

Aantallen cursisten naar discipline en leeftijd in 2003

	Totaal aantal cursisten	Waarvan kinderen en jongeren (tot 18 jaar)	Waarvan volwassenen
Audiovisueel	11.000	13 %	87 %
Beeldende kunst	68.000	20 %	80 %
Dans	38.000	67 %	33 %
Drama/theater	19.000	65 %	33 %
Literair	4.000	5 %	95 %
Muziek	277.000	72 %	28 %
Overig	7.000	44 %	56 %
Totaal	425.000	61 %	39 %

Bron: CBS 2005

Een onderzoek in het kader van het 30-jarig bestaan van het centrum voor de kunsten De Lindenberg in Nijmegen uit 2004 levert interessante informatie op over het bereik van cursisten gezien over meerdere jaren. Gemiddeld genomen neemt ongeveer 5% van de Nijmegenaren deel aan een cursus bij De Lindenberg. De gemiddelde verblijfsduur van een cursist is drie jaar. Nijmegen telt ongeveer 150.000 inwoners. Volgens de rekensom - $150.000 \times 5\% \times 30/3 = 75.000$ - betekent dat over een periode van dertig jaar De Lindenberg 50% van de Nijmegenaren bereikt heeft met een cursus van een gemiddelde duur van drie jaar. Hierbij is geen rekening gehouden met sterfte en geboorte. Deze getallen zijn exclusief het bereik in het onderwijs.

3.3. Samenwerking met het onderwijs

3.3.1. Binnenschoolse kunsteducatie

Door de recente regelingen van het ministerie van OCW op het gebied van cultuureducatie in het onderwijs worden centra voor de kunsten gestimuleerd om met het onderwijs samen te werken. Dit betekent voor veel centra dat er nieuwe activiteiten en projecten ontwikkeld moeten worden. Daar zijn investeringen in projectontwikkeling en materialen voor nodig. Er wordt een beroep gedaan op andere competenties van docenten. Daar is scholing voor nodig. Het vraagt ook een andere instelling van het management, dat van cursusaanbieder moet veranderen in ondernemer en partner voor het onderwijs.

De centra voor de kunsten geven in toenemende mate invulling aan activiteiten in het primair onderwijs (po), het voortgezet onderwijs (vo) en de regionale opleidingscentra (roc).¹⁶

¹⁶ Zie voor meer informatie: Hagenaars, P., Liefink, J., Vingerhoets, C. (2006). Samenwerken is een kunst. Een inventarisatie en handreiking voor samenwerking en netwerkvorming tussen centra voor de kunsten en het primair onderwijs. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland in opdracht van De Kunstconnectie/VKV.

In grote lijnen kunnen de volgende activiteiten van centra voor de kunsten in het onderwijs onderscheiden worden:

- Lesgeven: docenten verzorgen lessen in het reguliere onderwijs.
- Dienstverlening: het aanbieden van kunsteducatieprojecten.
- Bemiddeling: het organiseren van kunstproducten en kunsteducatieprojecten zoals schoolconcerten en museumbezoeken.
- Ondersteuning: begeleiding, advisering deskundigheidsbevordering van scholen en docenten.

Bereik van centra voor de kunsten in het onderwijs (po,vo en roc) naar type dienstverlening in 2003

Type dienstverlening	Bereikte aantallen
Bereik scholen d.m.v. lesgeven	3.000 scholen
Bereik scholen d.m.v. dienstverlening en bemiddeling	4.000 scholen
Bereik leerkrachten d.m.v. begeleiding en advies	12.000 leerkrachten
Bereik leerlingen met één van bovengenoemde activiteiten	878.000 leerlingen

Bron: CBS 2005.

Geschatte aantal leerlingen en scholen in het primair en voortgezet onderwijs in 2007

	Aantal leerlingen	Aantal scholen
Primair onderwijs	1.706.500 leerlingen	7.603 scholen
Voortgezet onderwijs	903.700 leerlingen	654 scholen

Bron: www.rijksbegroting.nl.

Centra voor de kunsten nemen een groeiend aandeel in de besteding van de CKV-vouchers voor hun rekening.

Gegevens CKV-vouchers besteding bij centra voor de kunsten

	2003-2004	2004-2005	2005-2006
Totaal inkomsten uit CKV-vouchers	€ 444.610	€ 556.058	€ 605.077
% van totaal uitgegeven bedrag CKV-vouchers	9%	10,5%	11%
% van totaal aantal leerlingen met CKV-vouchers	-	5%	8%

Bron: CJP 2006.

3.3.2. Sluitende dagopvang en brede scholen

De ontwikkelingen die er gaande zijn op het gebied van sluitende dagopvang en brede scholen vormen voor centra voor de kunsten een nieuwe dimensie in de samenwerking met het onderwijs. [H.7.2] Kunst en cultuur is, samen met sport, een zeer belangrijke activiteit in de naschoolse opvang waardevol en zinvol in te vullen.

Samenwerking tussen onderwijs en centra voor de kunsten is voor beide partijen van belang als het gaat om de ontwikkeling van kunsteducatie.

- Via de naschoolse opvang vanuit onderwijs kunnen kinderen en jongeren, die dat niet automatisch van huis uit meekrijgen, in aanraking komen met kunsteducatie.
- Intensieve samenwerking maakt het mogelijk om binnenschoolse en buitenschoolse kunsteducatie op elkaar af te stemmen en op elkaar te laten aansluiten. Er zijn bijvoorbeeld muziekscholen die lessen AMV (Algemene Muzikale Vorming) verzorgen vanuit het reguliere onderwijs. Of een cursus beeldend of dans in de naschoolse opvang als verdieping op een binnenschools project. Dit kan een positief effect hebben op de leerresultaten van kinderen en jongeren in het onderwijs en de kunsteducatie. Tevens wordt hiermee een vloeiende overgang gecreëerd van kennismaking en oriëntatie naar verdieping en specialisatie.
- Gemeenschappelijk gebruik van accommodaties zorgt ervoor dat voorzieningen, zoals een vaklokaal beeldende kunst, een theaterpodium of een muziekstudio, gerealiseerd kunnen worden die voor elke instelling apart niet haalbaar zouden zijn.

3.4. Samenwerking met maatschappelijke instellingen

Als gesubsidieerde instelling en als partner van gemeenten hebben centra voor de kunsten een verantwoordelijkheid ten aanzien van maatschappelijke vraagstukken. Ontwikkelingen in de samenleving, zoals veranderingen in de bevolkingssamenstelling en het groeiende belang van sociale cohesie, gaan ook centra voor de kunsten aan. Kunsteducatie heeft een waarde ten aanzien van het versterken van de lokale sociale samenhang en het bevorderen van integratie en emancipatie. Steeds meer centra voor de kunsten ondernemen activiteiten op het gebied van maatschappelijke vraagstukken. Ze werken daarvoor vaak samen met maatschappelijke instellingen, zoals welzijnsinstellingen in wijken, en organiseren projecten waarmee nieuwe doelgroepen bereikt worden. [H.7.1]

Het bereiken van nieuwe doelgroepen, het uitvoeren van nieuwe activiteiten en het samenwerken met andere instellingen zijn ontwikkelingen die niet vanzelf gaan. Ze stellen andere eisen aan het centrum voor de kunsten en doen een beroep op andere competenties van medewerkers. Het

zijn echter waardevolle ontwikkelingen, hoe moeizaam ze soms ook tot stand komen. Veranderingen gaan niet vanzelf, ze kosten tijd en geld. Daarvoor zijn investeringen nodig zoals voor scholing van medewerkers, innovatie en aanpassing van de voorzieningen.

3.5. Relatie met amateurkunstverenigingen

Bijna alle centra voor de kunsten hebben relaties met amateurkunstverenigingen in hun werkgebied. Op verschillende fronten faciliteren ze deze verenigingen: ze bieden ze een opleidingstraject voor hun leden, geven opfris- en specialistische cursussen, nemen examens af (HaFaBra), verlenen onderdak (oefenruimte en podium), lenen materialen uit, enzovoort. Andersom zijn de amateurkunstverenigingen ook van belang voor de centra voor de kunsten. Wat geleerd wordt in de cursussen kan men verder toepassen als vrijetijdsbesteding. Zo stromen mensen door van cursist naar actieve amateurkunstenaar.

3.6. Financiën

3.6.1. Inkomsten

De centra voor de kunsten worden financieel ondersteund door gemeenten. Hoe en de mate waarin varieert. Uit een onderzoek van De Kunstconnectie/VKV in 2004 onder 33 centra voor de kunsten blijkt dat de gemeentelijke subsidie per inwoner voor de buitenschoolse kunsteducatie varieert tussen de € 8,56 en € 35,85.

Naast inkomsten uit les- en cursusgeld en financiële ondersteuning door gemeenten, hebben centra voor de kunsten nog andere inkomsten. De afgelopen jaren zijn de inkomsten vanuit dienstverlening aan het onderwijs, amateurkunstinstellingen en maatschappelijke organisaties toegenomen. Dit is een gunstige ontwikkeling, omdat het de financiële weerbaarheid van instellingen vergroot. De monocultuur van het langdurig cursorisch onderwijs maakt instellingen kwetsbaar voor fluctuaties in de vraag van consumenten. Naarmate er meer inkomstenbronnen zijn, vallen tegenvallers makkelijker intern op te vangen door het personeel in te zetten op andere, goedlopende activiteiten. Een gemeente heeft een zeker voordeel als de instelling over meer inkomstenbronnen beschikt. De overheadkosten komen dan naar verhouding minder ten laste van de gemeentelijke subsidie.

Meer informatie:

• model budgetovereenkomst: www.dekunstconnectie.nl en www.vng.nl.

Kerngegevens centra voor de kunsten	1999	2001	2003
Mensjaren personeel (fte)	4.407	4.499	4.606
Aantallen werkzame personen	11.985	11.641	12.341
Totale baten in euro	212 mlj.	242 mlj.	266 mlj.
% van baten vanuit les- en cursusgeld	27,5%	28%	28%
% van baten vanuit gemeentelijke subsidies	66,5%	61,5%	59%
% van baten vanuit provinciale subsidies	1,5%	1,5%	3%
% van baten vanuit overigen*	4,5%	9%	10%
Totale lasten in euro	212 mlj.	242 mlj.	266 mlj.
% van lasten voor personeelskosten	74%	71%	73%
% van lasten voor huisvestingskosten	10%	10%	11%
% van lasten voor overigen**	16%	19%	16%

* zoals dienstverlening aan het onderwijs, amateurkunstverenigingen en maatschappelijke organisaties
 ** zoals ondersteuning onderwijs en amateurkunstverenigingen

Bron: CBS.¹⁷

3.6.2. Kleine gemeenten en regionale samenwerking

Kleine gemeenten met minder dan 30.000 inwoners hebben vaak geen eigen centrum voor de kunsten. Ze werken samen met omliggende gemeenten in een gemeenschappelijke regeling of regionale samenwerking. Een andere mogelijkheid is dat zij afspraken hebben met een centrum voor de kunsten in een nabij gelegen grotere gemeente over te leveren diensten. Een risico bij deze regionale samenwerking is echter dat wanneer één gemeente bezuinigt of wegvalt, dit consequenties heeft voor de exploitatie van het centrum en daarmee voor de dienstverlening van het centrum aan de overige gemeenten.

3.6.3. Docentenkosten en cursusprijzen

Wat kost één docentenlesuur (60 minuten)? Veel docenten zitten in de in hoogste periodiek. Een docent in het maximum van schaal 8, periodiek 30, CAO Kunsteducatie en deelnemend aan PGGM, kost € 44,05 voor één docentenlesuur (anno 2006). Dit is inclusief werkgeverslasten maar exclusief reiskostenvergoeding, studiekosten en dergelijke. In deze berekening is uitgegaan van de tot nu toe gangbare verhouding van 65/35 tussen lesgebonden en niet-lesgebonden uren. In de nieuwe CAO Kunsteducatie [H3.7] is de verhouding 65/35 tussen lesgebonden en niet-lesgebonden uren losgelaten. Een beginnend, volledig gekwalificeerde docent (schaal 8 periodiek 6) kost € 25,60 per docentenlesuur.

Het merendeel van het lesgevend personeel is gewoon docent. Er is ook een aparte klasse voor senior docent, zij zitten in schaal 9.

Naast deze directe salariskosten zijn er nog overheadkosten zoals gebouw, materiaalkosten, publiciteit, cursusadministratie, secretariaat en management.

Bij de meeste kunstdisciplines kan een les docentkostendekkend of soms zelfs totaal kostendekkend georganiseerd worden. De prijs van een jaarcursus van één uur per week voor jeugd tot 18 jaar ligt tussen de € 120 en € 210. Het aantal deelnemers aan zo'n cursus varieert veelal tussen de 15 en 20. Bij instrumentaal muziekonderwijs ligt dat anders omdat de klokuurdeler laag is [H.3.2.4]. Een jaarcursus – bij bijvoorbeeld voor groepslessen van 4 cursisten voor één uur les, jeugd tot 18 jaar – kost tussen de € 248 en € 421.

3.6.4. Kortingsregelingen

Algemeen wordt onderkend dat minima minder gebruik maken van gesubsidieerde Kunsteducatievoorzieningen dan personen uit andere inkomenscategoriën.

Gemeenten hanteren vaak kortingsregelingen om de toegankelijkheid van de cursussen van centra voor de kunsten te bevorderen.

• Inkomensafhankelijke tarieven

Voor het hanteren van inkomensafhankelijke tarieven is het van belang dat er een betrouwbaar en professioneel controleapparaat is. Vanwege privacyregelgeving is het niet mogelijk dat instellingen dit controleren. De gemeente kan dit wel doen.

• Gemeentelijk minimabeleid

In grote gemeenten werkt men vaak met kortingspassen. Voor kleine gemeenten vergt dit relatief te veel organisatie. Zij werken vaak met een declaratiefonds. Minima kunnen hierop een beroep doen als ze deelnemen aan culturele activiteiten. De toegekende bedragen variëren van € 35 tot € 100 per jaar.

• Kortingsmogelijkheden bij centra voor de kunsten

Naast het basistarief hebben centra voor de kunsten vaak kortingsmogelijkheden voor leerlingen van amateurkunstverenigingen zoals harmonieën en fanfares of voor het tweede kind uit een gezin.

• Gemeentelijke toelagen aan leerlingen

Het komt ook voor dat gemeenten een toelage verstrekken aan (ouders van) leerlingen van een centrum voor de kunsten. Dit geschiedt meestal op basis van een gemeentelijke verordening.

Uit onderzoek in de provincie Zuid-Holland in de jaren tachtig is gebleken dat het kostendekkingspercentage door les gelden bij inkomensafhankelijke tarieven groter is, namelijk 33%. Er is dan procentueel gezien minder gemeentelijke subsidie nodig. Landelijk is het gemiddelde kostendekkingspercentage door les gelden 28%.

¹⁷ Kunstzinnige vorming 1999, 2001 en 2003. Voorburg: Centraal Bureau voor Statistiek.

Meer informatie:

- model budgetovereenkomst: www.dekunstconnectie.nl.
- Rapport MDW-Werkgroep Eigen betalingen onderdeel muziekscholen. Brief van VNG aan dhr. A. Nuis, staatssecretaris van OCW, 13 juni 1997: www.vng.nl.

3.7. Arbeidsvoorwaarden: CAO Kunsteducatie en CAR-UWO

De centra voor de kunsten kennen drie verschillende arbeidsvoorwaardensystemen:

- CAO Kunsteducatie (voorheen: CAO Kunstzinnige Vorming);
- CAR-UWO, eventueel aangevuld met specifieke gemeentelijke regelingen;
- Rechtspositionele regelingen van individuele instellingen.

De CAO Kunsteducatie wordt afgesloten tussen De Kunstconnectie/VKV en de vakbonden KNTV, Ntb, FNV KIEM en CNV Kunstenbond. Ongeveer 65% van centra voor de kunsten valt onder deze CAO. De jongste CAO is afgesloten voor de periode 1 april 2006 tot en met 31 juli 2008 en wordt aangemeld voor algemeen verbindend verklaring (avv) door het ministerie van SZW. Zodra de CAO een avv krijgt, dienen ook niet georganiseerde werkgevers de CAO toe te passen voor hun personeel.

De (inter)gemeentelijke instellingen of privaatrechtelijke instellingen met een zogeheten B3-status volgen de CAR-UWO. De onderhandelingen over de CAR-UWO worden gevoerd tussen VNG en de ambtenarenbonden ABVAKABO, FNV en CNV Publieke Zaak. Specifieke bijlagen van de CAR-UWO bevatten nadere regelingen voor kunsteducatie. De VNG betreft De Kunstconnectie/VKV bij deze onderhandelingen via een begeleidingscommissie.

Enkele instellingen hanteren een eigen rechtspositionele regeling. Vaak is dit ingegeven door fusies uit het verleden, waarbij ervoor gekozen werd de toegepaste arbeidsvoorwaardenregelingen te integreren. In de praktijk passen deze eigen rechtsposities steeds minder op de gewenste bedrijfsvoering en vormt het onderhoud van een eigen rechtspositieregeling een grote belasting voor de instelling. Dat is een reden waarom zulke instellingen zich oriënteren op een overgang naar CAO Kunsteducatie of CAR-UWO.

In een aantal gevallen hanteren instellingen vanuit het verleden twee verschillende systemen, meestal de CAO Kunsteducatie en CAR-UWO. Dit zijn instellingen die gefuseerd of geprivatiseerd zijn en waarbij ervoor gekozen is het toenmalige zittende personeel op dezelfde arbeidsvoorwaarden te houden. Het personeel dat na de fusie of privatisering in dienst is genomen, valt onder de CAO Kunsteducatie.

Er is een aantal belangrijke verschillen tussen de CAO Kunsteducatie en CAR-UWO. Daar zijn diverse verklaringen voor. Beide arbeidsvoorwaardenregelingen hebben een ander vertrekpunt: de CAR-UWO is in eerste instantie gericht op alle gemeenteambtenaren en kent in de bijlagen 4 en 5 een aantal verbijzonderingen en afwijkingen voor personeel bij gemeentelijke centra voor de kunsten. De CAO Kunsteducatie is specifiek bestemd voor (privaatrechtelijke) centra voor de kunsten en valt daardoor gericht aan te passen aan veranderende omstandigheden in de sector. Verschillen zijn ook ingegeven door afwijkingen in arbeidsrecht voor de publieke en de private sector. De CAO Kunsteducatie is medio 2006 afgesloten en daarmee aanzienlijk 'jonger'. Een in het oog springend verschil is dat in de nieuwe CAO Kunsteducatie het aantal werkbare uren op jaarbasis stijgt naar 1656 uur, waar de CAR-UWO 1440 werkbare uren kent. De keuze voor het gehanteerde arbeidsvoorwaardenpakket is echter afhankelijk van tal van plaatselijke factoren. Elke regeling heeft haar voor- en nadelen. Mocht een verandering van arbeidsvoorwaardenregeling worden overwogen, dan vergt dit een grondige analyse en een stevige financiële inspanning om verworven rechten te kunnen garanderen.

Meer informatie:

- www.vkv.nl → diensten → downloads → caotekst.
- www.vng.nl.

3.8. Cultureel ondernemerschap

Centra voor de kunsten bevinden zich al een aantal jaren in een overgangsproces richting cultureel ondernemerschap. Dit betekent dat een maatschappelijke instelling verantwoord onderneemt met zowel publiek als privaat geld. Voor centra voor de kunsten houdt dit in dat zij verantwoording afleggen voor dát deel waarvoor publiek geld nodig is. Het betreft hier dan diensten die van belang zijn voor een gemeente.

Ondernemen betekent echter ook speelruimte nemen om de markt te kunnen verkennen en te kunnen innoveren. Want de essentie van kunst is dat het verleidt en verrast. Daarom mag van een cultureel ondernemer verwacht worden dat hij niet alleen zichzelf, maar ook zijn omgeving permanent blijft vernieuwen. Daarvoor moet hij risico's kunnen nemen op het gebied van bedrijfsvoering en productontwikkeling. Een deel van het kunsteducatieaanbod kan kostendekkend en zonder subsidie worden aangeboden. Op sommige onderdelen kan zelfs winst worden gemaakt. Het betreft hier dan bijvoorbeeld activiteiten voor bedrijven. Cultureel ondernemen betekent dat men deze winst ten goede laat komen aan productontwikkeling en innovatie. Dit is echter alleen mogelijk wanneer de bedrijfsvoering daarop kan worden ingericht en de financiële afspraken met de gemeente dit toelaten. Een flexibele CAO is hiervoor een belangrijke voorwaarde. Daarnaast moet de organisatie de mogelijkheid hebben om reserves aan te leggen om te kunnen innoveren.

Het is de taak van de cultureel ondernemer om onderscheid te maken tussen dat deel van de producten waarvoor publiek geld nodig is en dat deel waar hij (min of meer) vrij in wenst te ondernemen. In een subsidieovereenkomst met de gemeente kunnen dergelijke afspraken worden vastgelegd. Daarin dient ook te worden vastgelegd welke financiële speelruimte de instelling heeft en op welke wijze verantwoording over het publieke geld dient te worden afgelegd.

3.9. Kwaliteitszorg en certificering

Tot 2003 lag het toezicht op de kwaliteit van de sector kunsteducatie en –participatie eerst bij een onafhankelijk toetsend orgaan, de Inspectie Amateurkunst en Kunstzinnige Vorming, en later de Inspectie van het Onderwijs. In 2003 heeft de minister besloten de verantwoordelijkheid voor het toezicht bij de sector zelf neer te leggen.

De Kunstconnectie/VKV en het Platform Amateurkunst (PAK) hebben daarop gezamenlijk een systeem voor kwaliteitszorg en externe, onafhankelijke toetsing ontwikkeld.

Instellingen kunnen zich laten certificeren wanneer zij voldoen aan het Kwaliteitskader Kunsteducatie en Amateurkunst. Opleidingen van amateurkunstverenigingen kunnen inhoudelijk gecertificeerd worden via het Kwaliteitskader Opleidingen Amateurkunst. De toetsing gebeurt door externe deskundigen onder auspiciën van de onafhankelijke Stichting Certificering Kunsteducatie en Amateurkunst. Deze ziet toe op de procedures en houdt een register bij van gecertificeerde instellingen en opleidingen. In het bestuur van deze stichting zijn de VNG, het IPO, De Kunstconnectie/VKV en het Platform Amateurkunst (PAK) vertegenwoordigd. Ook de kwaliteitscriteria zijn in samenspraak met deze partijen tot stand gekomen.

Om in aanmerking te komen voor het Certificaat Kunsteducatie en Amateurkunst moet de instelling aan kunnen tonen dat zij de volgende zaken geborgd heeft, te weten:

- **Visie en beleid.** Voert de instelling een consistent beleid dat is gestoeld op de normen van de professie, dat is gericht op de wensen uit de omgeving (klanten, scholen, gemeenten) en dat kan leiden tot de gewenste resultaten?
- **Primair proces, producten, diensten en innovatie.** Zijn de producten en diensten die de instelling aanbiedt in overeenstemming met het beleid zoals vastgelegd in de beleidsvisie en leiden ze tot de daarin gestelde resultaten?
- **Processen en organisatie.** Is de organisatie voldoende ingericht om op adequate wijze de doelstellingen vorm te geven die in de beleidsvisie vastgelegd zijn?
- **Resultaten.** Heeft de instelling voldoende zicht op de resultaten van het beleid?

Aangezien de lokale omstandigheden en ambities kunnen verschillen, zullen de beleidsuitgangspunten per instelling anders zijn. Een certificerend bureau toetst of de organisatie doet wat ze zegt te doen. Met andere woorden:

- Zijn de geleverde producten en diensten van voldoende kwaliteit en in overeenstemming met het vastgestelde beleid?
- Is de organisatie zo ingericht dat de gestelde doelen op de meest efficiënte manier worden bereikt? Belangrijk is dat de instelling over voldoende management- en marktinformatie moet beschikken.
- Heeft de organisatie de resultaten van haar beleid voldoende in beeld?
- Zijn eventuele tekortkomingen duidelijk en zijn daar concrete verbeterplannen voor?

De instellingen moeten de externe toetsing zelf betalen. De kosten hiervoor bedragen tussen de € 4.000 en € 8.000 per instelling, per vier jaar, afhankelijk van de grootte van de instelling (prijsspeil 2006). Hierbij zijn niet inbegrepen de kosten die de instelling moet maken om te kunnen voldoen aan de eisen. Het toetsingsrapport is beperkt openbaar, dat wil zeggen dat de gemeente het rap-

port kan opvragen bij de door haar gesubsidieerde instelling. Indien de instelling dit niet verstrekt dan kan de gemeente daarvoor de naar Stichting Certificering Kunsteducatie en Amateurkunst.

Begin 2006 zijn 25 instellingen gestart met een pilot kwaliteitszorg en certificering. Dit betekent dat zij aan de hand van een zelfevaluatie kijken waar ze staan en welke stappen ze nog moeten zetten op weg naar certificering. In de zomer van 2006 zijn de eerste centra gecertificeerd. De Kunstconnectie/VKV organiseert trainingen en workshops om de professionalisering van de centra voor de kunsten op gang te helpen. Ook worden er formats en andere diensten ontwikkeld die het makkelijker maken voor de centra om te kunnen voldoen aan de eisen van het Kwaliteitskader. Binnen drie jaar zullen alle bij de branchevereniging aangesloten centra voor de kunsten een vorm van systematische kwaliteitszorg hanteren.

Meer informatie:

- www.dekunstconnectie.nl.
- Cultural Governance: goed, verantwoord en transparant bestuur en toezicht in de culturele sector www.culturalgovernance.nl.
- www.certificering.nl.

3.10. Benchmark in de branche

De Kunstconnectie/VKV is in 2004 gestart met het project benchmark. Dit levert veel cijfermatige informatie op. Bijvoorbeeld over de personeelskosten van docenten per uur, het aantal leerlingen per docentenuur (klokuurdeler), de kosten per leerling per jaar en de gemeentelijke subsidie per inwoner. In 2005 hebben 44 instellingen meegedaan aan de benchmark. Dat is nog te weinig om een representatieve vergelijking te kunnen maken of gemiddelden te presenteren. Naarmate het aantal zal groeien, zullen instellingen zichzelf beter kunnen vergelijken met overeenkomstige instellingen en gemeenten. Een instelling kan zichzelf vergelijken met andere, anonieme, gemeenten van vergelijkbare grootte of op onderdelen van de organisatie zoals het onderwijsaanbod, het vrijetijdsaanbod en de facilitaire dienstverlening.

Op termijn worden de benchmarkgegevens door De Kunstconnectie/VKV omgezet naar kengetallen voor de branche en landelijk gepubliceerd. De gegevens van specifieke instellingen zijn niet openbaar. Gemeenten kunnen de gegevens van de instelling die zij financieren opvragen bij, en bespreken met, de desbetreffende instelling.

SAMENWERKING OM MET KUNST DE BETROKKENHEID BIJ DE WIJK TE VERSTERKEN

In studentenstad Delft is de cultuurwethouder een vertegenwoordigster van STIP (Studenten in de Politiek). Deze partij vormt samen met een Paarse coalitie het college. Het kunsteducatiebeleid richt zich op het bereiken van een zo groot mogelijk publiek met een zo toegankelijk mogelijk aanbod.

Brede participatie en stimuleren van talent

Delft ziet kunst als geschikt instrument om mensen bij elkaar te brengen en wil daarnaast talent perspectief bieden. Reinier Weers, beleidsadviseur vakteam cultuur, kennis en economie: "We werken momenteel aan een nieuwe cultuurvisie voor de stad, samen met De Vak en de gemeentelijke musea. De overkoepelende waarden daarin zijn veelzijdigheid, toegankelijkheid, betaalbaarheid en talentontwikkeling." Het uitvoeren van het kunsteducatiebeleid is grotendeels uitbesteed aan De Vak, het centrum voor de kunsten. Deze gemeentelijke instelling biedt aangepast aanbod voor verschillende markten: onderwijs, de wijk, en vrijetijdsaanbod. De Vak coördineert het kunsteducatieaanbod binnen het basisonderwijs, het naschoolse aanbod binnen het Delftse brede schoolconcept en gaat ook bij het voortgezet onderwijs naschoolse activiteiten ontwikkelen. Aanbod dat in de toekomst ook zal aansluiten op het vrijetijdsaanbod van De Vak. Alles leidt tot samenspel, is de visie van De Vak. Zowel intern als extern, in het lesaanbod en in werkwijze. De Vak ontvangt een jaarlijkse bijdrage van de gemeente Delft van bijna 3 miljoen euro en heeft 1,5 miljoen euro aan inkomsten uit les gelden en additionele subsidies. Sinds enkele jaren is De Vak als gemeentelijke instelling op afstand geplaatst. Daardoor kan het centrum zelfstandig opereren, nieuwe initiatieven ontplooiën, andere geldbronnen aanboren en toch gebruik maken van de infrastructuur van de gemeente. Op het gebied van ICT en personeelsbeleid bijvoorbeeld. Verdere verzelfstandiging is geen issue.

De nieuwe amateur in de wijken

In het kader van Actieplan Cultuurbereik richt Stichting de Nieuwe Amateur zich op het enthousiasmeren van lager opgeleide en allochtone jongeren. De Nieuwe Amateur helpt deze jongeren hun talent te ontplooiën. Samen met De Vak en de wijkcentra biedt deze stichting Delftse jongeren maandelijks een podium onder de noemer Studio Vakit. "De jongeren regelen alles zelf, inclusief techniek en programmering. De Vak en Stichting de Nieuwe Amateur treden binnen hun eigen expertise op als mentor. Het resulteert in ongebreidelde avonden waarin een klassiek pianostuk kan worden gevolgd door streetdance of een rap. Een onderliggend doel is zowel onderlinge 'kennismaking' als de doorstroming richting De Vak. Het podium moet drempelvrees verminderen." Een van de gemeentelijke initiatieven is 'Kunst in de wijken', met inmiddels al twintig uitgevoerde projecten. "Een kunstenaar creëert samen met buurtbewoners een kunstwerk, waarbij zowel het eindresultaat als het hele proces telt." Ook De Vak realiseert 'Kunst in de wijken', in samenwerking met welzijnsorganisaties en buurtcentra. Inmiddels is in elke Delftse wijk wel een wijktheatervoorstelling gerealiseerd. Bijvoorbeeld onder de noemer 'Verhalen vertellen in de buurt'. Theaterdocenten krijgen met theatrale middelen buurtbewoners aan de praat, en vervolgens worden kunstzinnige middelen ingezet om de verhalen in een kader te plaatsen. Daarbij worden ook buurtkoren, de harmonie en majorettes ingezet. De kunstzinnige vorming is hier geen doel op zich, maar een middel om de betrokkenheid bij de wijk te versterken.

Samenwerken

Weers is trots op de oprechte samenwerking die tussen bijvoorbeeld de culturele instellingen, gemeentelijke beleidsafdelingen en buurtwerk is ontstaan. "En ik ben ook wel trots op onze rol. Als gemeente moet je soms initiëren. Niet afwachten, maar zelf partijen aanspreken. Zo blijken woningcorporaties te willen investeren in kunst omdat het de leefbaarheid en de sociale cohesie in een wijk vergroot. Ook hebben we onze collega's van ruimtelijke ordening, welzijn en onderwijs aangesproken. Cultuur kan een middel zijn in je sociale beleid of integratie bevorderen. Dankzij die dubbelfunctie wordt ook vanuit andere beleidsterrein geïnvesteerd in kunst en cultuur."

GEMEENTEN

4

EN KUNSTEDUCATIE

De eigen beleidsruimte van gemeenten op het gebied van kunst en cultuur is groot. Het is aan de gemeente om te bepalen wat haar ambitie is op het gebied van kunsteducatie is. Welke rol zij creativiteit en het bevorderen van het sociaal kapitaal met het oog op de economische ontwikkeling binnen de gemeente toekent.

Dit hoofdstuk gaat in op de taken en verantwoordelijkheden van gemeenten ten aanzien van kunsteducatie? Hoe ziet de lokale infrastructuur voor kunsteducatie eruit? Hoe geven gemeenten in de praktijk invulling aan kunsteducatie?

4.1. Taken en verantwoordelijkheden

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de kwaliteitselementen van het gezamenlijke lokale leven. Een van de kwaliteitselementen is kunst en cultuur. Gemeenten hebben de verantwoordelijkheid om randvoorwaarden te creëren voor alle burgers om te kunnen participeren in kunst, zowel actief als receptief.¹⁸

De kunsteducatie valt sinds 1993 onder de Wet op het specifiek cultuurbeleid. In de taakverdeling tussen Rijk, provincies en gemeenten die op basis van deze wet is afgesproken, hebben gemeenten de zorg voor het:

- financieren van die voorzieningen die zij voor hun culturele infrastructuur van de gemeente noodzakelijk achten;
- subsidiëren van activiteiten op het gebied van kunsteducatie.

Wat betreft de binnenschoolse kunsteducatie zijn ontwikkelingen gaande waarbij gemeenten steeds meer verantwoordelijkheden krijgen. De rijksoverheid stimuleert met regelingen zoals het Actieplan Cultuurbereik en Cultuur en School het vergroten van het bereik van cultuur en wil zoveel mogelijk mensen die dat niet vanzelf meekrijgen, in aanraking brengen met kunst en cultuur. Het Rijk investeert hierin en ziet gemeenten en provincies, met matching financiering, als belangrijke partners. [H.6.2.1] Door deze ontwikkeling ontstaat een sterke behoefte aan kunsteducatievoorzieningen op lokaal niveau die het onderwijs ondersteunen bij de ontwikkeling en uitvoering van kunsteducatie in het onderwijs. [H.5.3] Voor de uitvoering van deze taken subsidiëren gemeenten onder meer de centra voor de kunsten. [H.3]

4.2. Eigen beleidsruimte is groot

De autonomie van gemeenten op het gebied van kunst en cultuur is groot. Er is weinig wet- en regelgeving die voorschrijft wat gemeenten moeten doen. Cultuur en kunsteducatie als onlosmakelijk onderdeel van het cultuurbeleid, is daarmee een beleidsterrein waar gemeenten hun eigen identiteit kunnen vormgeven en waarin ze zich kunnen onderscheiden. Dat kan een voordeel zijn, maar ook een nadeel. Het vraagt om bestuurders die weten wat ze willen en deskundige ambtenaren die dit ondersteunen. Alhoewel de algemene indruk soms anders is, en kunst en cultuur een zaak lijkt waar vooral de landelijke overheid de scepter zwaait, zijn gemeenten de grote financiers van kunst en cultuur. Dat geldt in het bijzonder voor kunsteducatie dat sterk gedecentraliseerd is. Dit is ook zichtbaar in onderstaand overzicht *Netto uitgaven van Rijk, provincies en gemeenten aan kunst en cultuur in 2004*.

¹⁸ Wijn, C. (2003). *Gemeentelijk Cultuurbeleid: een handleiding*. Den Haag: VNG uitgeverij.

Netto uitgaven van Rijk, provincies en gemeenten aan kunst en cultuur in 2004

In milj. €	Amateur-kunst	Muzische en culturele vorming*	Beroeps uitvoerende kunst	Kunstaccommodaties**	Scheppende kunst***	Overige kunsten****	Totaal
Gemeente	33	206	56	261	28	110	694
Provincie	2	10	10	5	9	37	73
Rijk	14	33	195	0	67	33	342

Bron: CBS Statline 2007

* Uitgaven voor centra voor de kunsten, creatieve en kunstzinnige vorming, cursussen op het gebied van kunst en creativiteitsontwikkeling enz.

** Uitgaven voor concertgebouwen, openluchtpodia, culturele centra enz.

*** Uitgaven voor beeldende kunst, filmhuizen, grafische ateliers, kunstuitleen, prijzen en toelagen voor kunstenaars enz.

**** Intensivering en herschikking cultuurbudget via onverdeelde uitgaven Cultuurnota (Rijk/gemeenten 2000, 2001).

In het voorgaande overzicht zijn niet alle uitgaven voor kunsteducatie volledig in beeld gebracht. Een deel van de budgetten die door het Rijk rechtstreeks aan het onderwijs beschikbaar gesteld worden voor kunst- en cultuureducatie vallen niet onder kunst maar onder onderwijs. Dit is ook vaak het geval bij gemeentelijke gelden voor cultuur en school. Bij gemeenten valt buitenschools cursusonderwijs in enkele gemeenten ook onder onderwijs. De gemeentelijk overheden hebben slechts beperkt eigen inkomsten uit kunst en cultuur.

4.3. Creativiteit als aspect voor 'de nieuwe gemeenten'

In de visie over de toekomst van gemeenten in 2015 wordt creativiteit als een belangrijk aspect voor 'de nieuwe gemeente' geschetst.¹⁹ Gemeenten zien het als een kerntaak om de bouw van gemeenschappen, waar mensen trots op zijn en waar ze graag willen wonen, te stimuleren. Sociale relaties en verbanden zijn van groot belang voor het goed functioneren van zulke gemeenschappen. De mate waarin burgers actief deelnemen aan deze verbanden is het sociaal kapitaal, ook wel de hedendaagse variant van sociale cohesie.

Creativiteit is een steeds belangrijker aspect van het sociaal kapitaal in een gemeente. Menselijke creativiteit is de belangrijkste motor voor de economische ontwikkeling in de komende tijd. De concentratie van creatief talent gaat steeds vaker samen met groei in werkgelegenheid.²⁰ [H.7.4]

*'De gemeente is de aangewezen overheid om de sfeer van openheid, tolerantie en creativiteit te scheppen die nodig is om creatief talent aan te trekken en te behouden en daarmee de daarbij behorende werkgelegenheid. [...] Gemeenten kunnen dit echter vooral doen door te zorgen dat er een klimaat heerst waardoor het creatieve talent wordt aangetrokken: een klimaat van openheid, tolerantie, zorg voor milieu en duurzaamheid en culturele ontplooiing.'*²¹

4.4. De lokale infrastructuur: ringenmodel voor kunsteducatie

De omvang en het soort kunsteducatievoorzieningen worden in belangrijke mate bepaald door vier factoren: het inwoneraantal, de bevolkingssamenstelling, het culturele klimaat en de ambitie van de gemeente.

Om gemeenten meer houvast te geven bij het vormgeven van hun cultuurbeleid, is een model ontwikkeld voor lokaal cultuurbeleid.²² Dit model deelt de culturele voorzieningen en het bijbehorend cultureel beleid op in drie ringen, die gerelateerd zijn aan het inwonersaantal. Dit ringenmodel is verder uitgewerkt voor kunsteducatie.

¹⁹ Horrevorts, A.A.M. (2006). Wil tot verschil: gemeenten in 2015. Den Haag: VNG.

²⁰ Marlet, G.A., Van Woerkens, C.M.C.M. (2004). Het economisch belang van de creatieve klasse. ESB.

²¹ zie noot 19

²² Wijn, C. (2003). Gemeentelijk Cultuurbeleid – een handreiking. Den Haag: VNG.

Schema van de infrastructuur voor kunsteducatie in gemeenten.

Inhoud van kunsteducatie

beleid en inwoneraantal	buitenschoolse kunsteducatie	sluitende dagopvang / brede school	binnenschoolse kunsteducatie
<p>alomvattend beleid</p> <p>> 90.000 inwoners</p> <p>(exclusief de vier grote steden)</p>	<p>pluriform aanbod, naast een breed aanbod in alle kunst-disciplines ook verdieping, specialisatie, talentontwikkeling en vooropleiding</p> <p>uitgebreid aanbod van presentaties, ontmoetingen, debat en faciliteiten (materiaal, oefenruimte, studio en werkplaats)</p> <p>uitgebreide ondersteuning aan amateurkunstverenigingen</p>	<p>basiscursussen en workshops in alle kunstdisciplines</p> <p>begeleiding naar aanbod gericht op talentontwikkeling</p>	<p>receptief-actief-reflectief kunst-educatieprogramma</p> <p>vraaggestuurd aanbod plus aanbod-ontwikkeling</p> <p>lokale besteding van vo-cultuurvouchers</p> <p>ondersteuning visie-, planvorming en deskundigheidsbevordering (po)-scholen</p> <p>bepaald % kunstmagneetscholen po en cultuurprofiel scholen vo</p>
<p>uitgebreid beleid</p> <p>30.000 – 90.000 inwoners</p>	<p>breed aanbod in alle zes kunst-disciplines (lessen, cursussen, samenspel, workshops en projecten)</p> <p>presentaties, ontmoetingen, debat en faciliteiten (coaching, materiaal en oefenruimte)</p> <p>brede ondersteuning aan amateurkunstverenigingen</p>	<p>basiscursussen en workshops in alle kunst-disciplines</p>	<p>receptief-actief-reflectief kunst-educatieprogramma</p> <p>vraaggestuurd aanbod</p> <p>lokale besteding van vo-cultuurvouchers</p> <p>bepaald % kunstmagneetscholen po en cultuurprofiel scholen vo</p>
<p>kernachtig beleid</p> <p>< 30.000 inwoners</p>	<p>basisaanbod in alle kunstdisciplines (lessen, cursussen, samenspel, workshops en projecten)</p> <p>beperkte presentatiemogelijkheden in algemene accommodaties</p> <p>ondersteuning aan amateurkunstverenigingen</p>	<p>basiscursussen en workshops in alle kunst-disciplines</p>	<p>receptief-actief-reflectief kunst-educatieprogramma</p> <p>naar vraaggestuurd aanbod</p> <p>indien vo aanwezig: bepaald % lokale besteding van cultuurvouchers</p>

Organisatie van kunsteducatie

beleid en inwoner aantal	informatiepunt en netwerk	uitvoering, organisatie en beheer	andere kunsteducatie aanbieders
<p>alomvattend beleid</p> <p>> 90.000 inwoners</p> <p>(exclusief de vier grote steden)</p>	<p>zelfstandig UIT bureau als centraal punt met daarnaast diverse informatiepunten zoals centrum voor de kunsten</p> <p>met interactieve informatie</p> <p>apart netwerk van po en vo scholen met sleutelfiguren uit lokale culturele instellingen</p>	<p>brede school en buitenschools:</p> <ul style="list-style-type: none"> • centrum voor de kunsten en andere kunsteducatieaanbieders <p>binnenschools:</p> <ul style="list-style-type: none"> • centrum voor de kunsten met op specialismen ondersteuning door provinciale instellingen voor kunst en cultuur 	<p>amateurkunstverenigingen</p> <p>bibliotheek</p> <p>bioscoop</p> <p>concertzaal</p> <p>festival</p> <p>filmtheater</p> <p>kunstenars</p> <p>museum</p> <p>particulier initiatief</p> <p>pop- en jazzpodium</p> <p>schouwburg</p>
<p>uitgebreid beleid</p> <p>30.000 – 90.000 inwoners</p>	<p>centrum voor de kunsten i.s.m. bibliotheek</p> <p>met dynamische informatie</p> <p>(apart) netwerk van po en vo scholen en lokale culturele instellingen</p>	<p>brede school en buitenschools:</p> <ul style="list-style-type: none"> • centrum voor de kunsten en andere kunsteducatieaanbieders <p>binnenschools:</p> <ul style="list-style-type: none"> • centrum voor de kunsten i.s.m. provinciale instellingen voor kunst en cultuur 	<p>amateurkunstverenigingen</p> <p>bibliotheek</p> <p>bioscoop</p> <p>festival</p> <p>filmtheater</p> <p>kunstenars</p> <p>multifunctioneel podium of schouwburg</p> <p>museum</p> <p>particulier initiatief</p> <p>poppodium</p>
<p>kernachtig beleid</p> <p>< 30.000 inwoners</p>	<p>basisbibliotheek</p> <p>met statische informatie</p> <p>netwerk po scholen en lokale kunstenaars, culturele instellingen en amateurkunstverenigingen</p>	<p>gemeenschappelijk gebruik van lokale accommodaties in de vorm van kulturhus, dorps- en/of wijkcentrum en brede school</p> <p>brede school en buitenschools:</p> <ul style="list-style-type: none"> • aanbod via regionale samenwerking, gemeenschappelijke regeling of via prestatieafspraken met centrum voor de kunsten in gemeente met > 30.000 inwoners <p>binnenschools:</p> <ul style="list-style-type: none"> • provinciale instelling voor kunst en cultuur: aanbodontwikkeling, bemiddeling en ondersteuning • centrum voor de kunsten in gemeente met : 30.000 inwoners: uitvoering van activiteiten 	<p>amateurkunstverenigingen</p> <p>bibliotheek</p> <p>festival</p> <p>kulturhus</p> <p>kunstenars</p> <p>particulier initiatief</p>

Inwoneraantal

Gemeenten met **minder dan 30.000 inwoners** formuleren een kernachtig cultuurbeleid. Zij hebben doorgaans een lespunt voor kunsteducatie met een basisaanbod in alle kunstdisciplines. Ook zijn er basiscursussen tijdens de naschoolse opvang en in de brede school en uitvoerende kunsteducatieactiviteiten in het onderwijs. Kleine gemeenten hebben vaak geen eigen voorziening, maar organiseren dit lokale aanbod via regionale samenwerking, een gemeenschappelijke regeling of prestatieafspraken met een instelling in een gemeente met meer dan 30.000 inwoners. Gemeenschappelijk gebruik van accommodaties in de vorm van brede scholen, kulturhus of dorps huis is belangrijk om kunsteducatie op lokaal niveau, dichtbij de burgers te realiseren. Er is een netwerk van scholen en lokaal aanwezige culturele voorzieningen zoals lokale kunstenaars, amateurkunstverenigingen en de bibliotheek. De provinciale instellingen voor kunst en cultuur verzorgen de aanbodontwikkeling, bemiddeling en ondersteuning van binnenschoolse kunsteducatie in kleine gemeenten.

Middelgrote gemeenten met een bevolking van **tussen de 30.000 en 90.000 inwoners** voorzien in een uitgebreid cultuurbeleid. Zij hebben veelal een centrum voor de kunsten, als stichting of als gemeentelijke dienst, of een muziekschool en een creativiteitscentrum apart. Deze instellingen bieden een breed aanbod in alle zes de kunstdisciplines, hebben aanvullende activiteiten zoals presentaties, ontmoetingen, debat, bieden faciliteiten en organiseren basiscursussen tijdens de naschoolse opvang en in de brede school. Voor het binnenschoolse aanbod werken zij samen met de provinciale instelling voor kunst en cultuur.

Grote gemeenten met **meer dan 90.000 inwoners** hebben een alomvattend cultuurbeleid. Zij hebben een rijk en gevarieerd aanbod in alle kunstdisciplines, verzorgd vanuit een groot gecombineerd centrum voor de kunsten. Deze instelling biedt tevens uitgebreide, aanvullende voorzieningen op het gebied van faciliteiten, presentaties, enz. Het centrum voor de kunsten verzorgt een uitgebreid aanbod tijdens de naschoolse opvang en in de brede school. Er zijn bovendien veel andere kunsteducatieaanbieders die educatieve activiteiten organiseren, zowel binnenschools als buitenschools.

Bevolkingssamenstelling

De bevolkingssamenstelling is van invloed op het kunsteducatieaanbod. Zo zal het bij een hoog percentage kinderen van niet-Nederlandse afkomst noodzakelijk zijn een aanbod te realiseren dat aansluit bij deze culturele diversiteit. Een hoog percentage ouderen in een gemeente vraagt om een ander kunsteducatieaanbod dan een groeigemeente met veel jongeren en onderwijsinstellingen.

Culturele klimaat

In landelijke gebieden waar amateurkunstverenigingen op het gebied van muziek en theater een belangrijke rol spelen in de lokale samenleving, zal het kunsteducatieaanbod daarop afgestemd zijn. In regio's waar veel professionele kunstenaars wonen en waar culturele voorzieningen aanwezig zijn, ligt intensieve samenwerking tussen kunsteducatie en professionele kunst voor de hand.

Ambitie van een gemeente

Welke waarde hecht de gemeente aan kunsteducatie en amateurkunst? Wil een gemeente zich profileren als culturele of creatieve gemeente? Wil het kunsteducatie inzetten voor het versterken van de sociale verbanden? Een gemeente is hierin autonoom; zij weet als beste wat aansluit bij de wensen, behoeften en mogelijkheden van de lokale samenleving.

4.5. Kunsteducatie in de praktijk van gemeenten

4.5.1. De infrastructuur voor kunsteducatie

In de afgelopen jaren heeft de Rijksoverheid een krachtige impuls gegeven aan het kunst- en cultuureducatiebeleid. Een goed functionerende lokale infrastructuur is daarbij van essentieel belang. De realiteit is echter dat er op dit moment op gemeentelijk niveau bezuinigingen plaatsvinden in de sector en dat er op steeds meer plekken kunsteducatieve infrastructuren afgebroken worden. Het rapport *Bezuinigingen op amateurkunst en kunst- en cultuureducatie* stelt dat de bezuinigingen vanuit de gemeenten op subsidies voor centra voor de kunsten, oplopen van 3% in 2005 tot 6% in de jaren 2007 en 2008.²³ Bij centra voor de kunsten die door meerdere gemeenten bekostigd worden, heeft een bezuiniging bij één van de gemeenten vaak directe gevolgen voor de dienstverlening aan de andere gemeenten.

²³ *Bezuinigingen op amateurkunst en kunst- en cultuureducatie. (2005). Utrecht: Berenschot.*

Het lijkt erop dat de extra investeringen vanuit het Rijk aan cultuureducatie in het onderwijs als ongewenst effect bezuinigingen in deze sector op gemeentelijk niveau heeft. Vaak wordt als argument hiervoor gebruikt dat het budget dat scholen voor kunst- en cultuureducatie ontvangen voldoende is en dat de ondersteuning hiervan onder de verantwoordelijkheid van de provincie valt. Dit is een zorgwekkende ontwikkeling. Wanneer een lokale infrastructuur voor kunsteducatie wegvalt, ontbreekt voor het onderwijs de partner voor het vormgeven en uitvoeren van kunsteducatie in het onderwijs.

Bezuinigen op centra voor de kunsten heeft bovendien als consequentie dat het buitenschoolse kunsteducatieaanbod duurder wordt, of in het geheel verdwijnt. Voor veel, juist via het onderwijs geënthousiasmeerde, jongeren is een verdere ontwikkeling in één van de kunstdisciplines dan niet meer toegankelijk. Dat zou er wel eens toe kunnen leiden dat alleen 'rijk talent' nog in staat is zich verder te ontplooiën in muziek, dans, theater of beeldende kunst.

4.5.2. Buitenschoolse kunsteducatievoorzieningen

Centra voor de kunsten vormen een redelijk, maar niet volledig, dekkend landelijk bestel aan kunsteducatievoorzieningen. Kleinere gemeenten realiseren vaak voorzieningen vanuit regionale samenwerking. Er is een aantal gemeenten waar enkel voorzieningen zijn op het gebied van muziekeducatie. Er is ook een beperkt aantal, vooral kleinere, gemeenten die niets of bijna niets aan professioneel begeleide kunsteducatie laten doen.

Meer informatie:

- overzicht van buitenschoolse kunsteducatievoorzieningen per gemeente:
www.dekunstconnectie.nl en www.vng.nl.

4.5.3. Binnenschoolse kunst- en cultuureducatie

Uit onderzoek van VNG en Cultuurnetwerk Nederland²⁴ blijkt dat de helft van de gemeenten met minder dan 30.000 inwoners beleid voert op het gebied van Cultuur en School. Voor gemeenten met tussen de 30.000 en 90.000 inwoners geldt dat tweederde hierop beleid voert. Alle grote gemeenten voeren een Cultuur en School beleid. Kleine gemeenten zien het als hun belangrijkste rol om subsidie te verstrekken aan scholen en culturele instellingen. In beperkte mate coördineren, regisseren en stimuleren zij de samenwerking tussen scholen, culturele instellingen en centra voor de kunsten. Bij middelgrote gemeenten krijgen deze taken meer gelijkmatig aandacht. Zij werken ook samen met provincies. Grote gemeenten zien hun rol liggen op het gebied van projectmatige aansturing. Zij werken samen met een breed scala aan partners.

4.5.4. Bestedingen van gemeenten aan kunsteducatie

De bestedingen van gemeenten aan kunsteducatie worden in belangrijke mate bepaald door de lokale omgevingsfactoren en de ambitie van de gemeente. Er zijn geen gedetailleerdere gegevens bekend van gemeentelijke financiering naar gemeentegrootte of tussen de verschillende gemeenten. Er zijn gemeenten die niets doen aan kunsteducatie en gemeenten die het hoog in het vaandel hebben.

De autonome gemeentelijke bijdrage voor cultuur en school over 2002 loopt op van gemiddeld € 5,00 in het primair onderwijs in de kleinere gemeenten, via € 6,00 in de middengroep tot € 7,00 in de grootste gemeenten. Voor leerlingen in het voortgezet onderwijs is dat in de eerste twee groepen € 2,50, in de hoogste groep blijft dit € 7,00. Uit de VNG-dossiers blijkt een vergelijkbaar beeld voor de expressie-activiteiten in het primair onderwijs: gemiddeld een bijdrage door veel gemeenten conform het eigen schoolbudget à € 3,82 en een verdubbeling hiervan door de grotere gemeenten.²⁵

Er zijn wel meer gedetailleerde cijfers bekend over gemeentelijke investering in kunst in het algemeen, waarvan kunsteducatie onderdeel uitmaakt. Deze gegevens uit 2003 laten zien dat kleine gemeenten per inwoner minder besteden aan kunst dan grote gemeenten. De netto uitgaven aan kunst in gemeenten met minder dan 5.000 inwoners zijn € 4,80 per inwoner. Grote gemeenten met meer dan 250.000 inwoners besteden € 87,90 per inwoner aan kunst.²⁶ Het is de vraag of deze redenering doorgetrokken kan worden naar kunsteducatie en amateurkunst, omdat dat basisvoorzieningen zijn voor alle burgers. Kunstaccommodaties en kunstproductie zijn daarentegen veelal voorzieningen voor grotere steden en gemeenten met een regiofunctie.

²⁴ *Culturele activiteiten in het onderwijs; gemeentelijk beleid in Nederland*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland (2002).

²⁵ Ledenbrief VNG, ontwikkelingen rond Cultuur en school, 27 juni 2004. Den Haag: VNG

²⁶ Bron: CBS gegevens 2003, Statline 2005.

Sneek 33.000 inwoners

KUNST EN CULTUUR: EEN VERRIJKING VAN HET LEEFKLIMAAT EN EEN BELANGRIJK BINDMIDDEL

Sneek is een stedelijke gemeente met een sterke regiofunctie. Het wordt volledig omringd door de gemeente Wymbritseradiel, een uitgestrekt gebied met ruim 20 dorpskernen en 16.000 inwoners, die tot het verzorgingsgebied horen. Een nieuw gebouw voor de kunsten zal het kunst- en cultuurklimaat een extra impuls geven, ook richting toeristen.

Samenwerken in één gebouw

In Sneek wordt kunst en cultuur gezien als een verrijking van het leefklimaat en als belangrijk bindmiddel. Gemeenteambtenaar Teake van Popta: "Een bloeiend amateurverenigingsleven verenigt jong en oud. Met toneel- of muziekspelen verrijk je je eigen leven en kun je anderen laten meegenieten." Belangrijk in het kunst- en cultuurbeleid is het nieuwe gebouw waar de stichting Centrum voor de Kunsten (CvK), theater, concertzaal en poppodium onderdak gaan vinden. "Dat centrum zal een enorme impuls geven aan de onderlinge samenwerking en aan het zichtbaar maken van de activiteiten. Voorspeelavonden in de concertzaal, dans- en toneeluitvoeringen in het theater, en met het poppodium en de expositieruimte wordt een nieuw publiek aangeboden door het CvK." Het gebouw zal ook geschikt moeten zijn voor zomerprogrammering die wordt ontwikkeld door het CvK in samenwerking met het theater. Een zomerconcertreeks, zomerklassen voor kinderen, misschien ook cursussen beeldend voor toeristen. "Sneek trekt veel toeristen die we in cultureel opzicht nog te weinig te bieden hebben. En interessant zomeraanbod, kan ook weer nieuwe toeristen aanspreken." De zomerprogrammering van het nieuwe theater-CvK heeft ook een belangrijk economisch effect.

Met een hoofdlocatie toch decentraal

Stichting Centrum voor de Kunsten komt voort uit de muziek & dansschool van Sneek en Wymbritseradiel en is sinds 2002 onafhankelijk. "Beide gemeenten hebben zich in een convenant verantwoordelijk verklaard voor de instandhouding omdat ze waarde hechten aan een voor ieder bestemd en toegankelijk centrum voor de kunsten. De bijbehorende budgetsubsiëring kent een ingewikkelde verdeelsleutel naar rato, met betrekking tot zowel aantallen inwoners als cursisten." In afwachting van het nieuwe gebouw, wordt lesgegeven op drie hoofdlocaties in Sneek en diverse nevenlocaties in Wymbritseradiel. De behoefte aan een nieuw gebouw is dus groot, hoewel ook in de toekomst in de dorpen van Wymbritseradiel AMV en lessen voor blaasinstrumenten zullen worden gegeven. "Vanwege de belangrijke rol van de fanfareorkesten in die dorpen." Voor andere instrumenten, samenspel, dans, beeldend, drama en audiovisueel moeten de leerlingen naar Sneek. Het CvK bedient ook nog de gemeente Boarnsterhim. "De muziekschool daar is opgeheven en overgenomen door het CvK Sneek-Wymbritseradiel."

Voor 2007 draagt de gemeente Sneek € 589.000,- bij, ongeveer tweederde van de subsidie voor het CvK. Dat geld is bestemd voor de algemene muzikale vorming, muziek- en danslessen, ensemble en overhead. "De nieuwe disciplines moeten zich in principe zelf kunnen bedruipen en dat blijkt te lukken."

Brede scholen en het cultuurnetwerk

In Sneek wordt sinds 2003 ook hard gewerkt aan de ontwikkeling van brede scholen. Elk van de vier toekomstige scholen ontwikkelt een eigen profiel dat leidt tot een visie op huisvesting. Vorm volgt inhoud. Eén van de brede scholen krijgt een specifiek verrijkingprofiel. Het naschoolse aanbod wordt georganiseerd door de wijkvereniging die intrekt bij de school: de verbouwing is in volle gang. Er komen multifunctionele lokalen die geschikt zijn voor creatieve activiteiten zoals knutselen, schilderen en drama. Bij de invulling zal worden samengewerkt met het CvK, met musea, hobbyclubs maar ook met sportverenigingen. Voor het binnenschoolse kunst- en cultuuronderwijs hebben de gemeentes Sneek, Boarnsterhim en Wymbritseradiel samen een cultuurnetwerk opgericht dat wordt gecoördineerd door het CvK. Naast de scholen zijn in het netwerk de bibliotheek, diverse musea, een galerie, een welzijnsstichting en enkele beeldend kunstenaars vertegenwoordigd. Zij ontwikkelen elk jaar kunst- en cultuureducatie op basis van een gezamenlijk gekozen thema. Dat aanbod wordt samengebracht in een boekje en daaruit maken de scholen hun eigen keuze.

PROVINCIES EN

5

KUNSTEDUCATIE

Dit hoofdstuk gaat in op het provinciale kunst- en cultuurbeleid en de taken en verantwoordelijkheden van de provincies. Provincies spelen een belangrijke rol in de kunsteducatie, hoe ondersteunen zij de kunsteducatie? Hoe vindt de afstemming plaats tussen provincies en gemeenten? Wat wordt er uitgegeven aan kunst- en cultuureducatie op provinciaal niveau?

5.1. Taken en verantwoordelijkheden

Provincies zijn samen met het Rijk en de gemeenten verantwoordelijk voor de culturele infrastructuur in Nederland. Binnen die gedeelde verantwoordelijkheid hebben provincies een eigen positie. Als deskundigen op het terrein van de regionale culturele infrastructuur, dragen zij zorg voor de ondersteuning van de regionale kunst en cultuur.

Afgeleid van de Wet op het specifiek cultuurbeleid (1993) zijn provincies verantwoordelijk voor het: - subsidiëren van directie steunfunctietaken zoals de begeleiding van instellingen, kaderleden en beroepskrachten en het bevorderen van kwaliteit.

In het pamflet *Kiezen in cultuurbeleid*, IPO 2005²⁶, hebben de twaalf provincies de sterke kanten van hun positie in het kunst- en cultuurbeleid opnieuw gedefinieerd. Ze benadrukken daarin hun positie als verbindende kracht, vernieuwer en partner en werken daarbij flexibel, integraal en vernieuwend. Provincies stimuleren gemeenten tot een goed kunsteducatiebeleid en tot samenwerking in de regio. Grotere steden ontwikkelen veelal hun eigen kunsteducatiebeleid en kunnen partner van de provincie zijn. Kleinere gemeenten zijn eerder doelgroep van het provinciale beleid.

Voor de uitvoering van deze taken subsidiëren de provincies onder meer de provinciale instellingen voor kunst en cultuur. [H.2.5]

5.2. Provinciaal kunst- en cultuureducatiebeleid

Uit de analyse van het provinciaal cultuurbeleid voor de periode 2005-2008²⁷ blijkt dat in de meeste provinciale plannen kunst- en cultuureducatie één van de speerpunten van het beleid is. Sommige provincies stimuleren cultuureducatie enkel binnen de kaders van het Actieplan Cultuurbereik, andere maken het speerpunt van het hele cultuurbeleid. Provincies beschouwen cultuureducatie als een belangrijk instrument om kunst en cultuur toegankelijk te maken voor een brede laag van de bevolking. Een aantal provincies constateert daarom dat cultuureducatie de hoeksteen van het cultuurbeleid is. Daarnaast zijn ze van mening dat cultuureducatie een bijdrage kan leveren aan diverse doelstellingen van het sociaal beleid, waaronder het voorkomen van sociale uitsluiting en het bevorderen van volwaardige deelname van alle mensen aan de samenleving. Tenslotte wordt cultuureducatie belangrijk gevonden omdat het ons vermogen tot identificatie met de medemens kan versterken. De provincies zetten zich in om de afstemming te versterken tussen de vraag vanuit de onderwijsinstellingen en het aanbod door de culturele instellingen. Het doel daarbij is het bevorderen van een sterke en structurele positie van cultuureducatie in het onderwijs, maar ook van cultuureducatie gericht op jongeren buiten het onderwijs. Ten aanzien van amateurkunst zien provincies het als hun doel om kwaliteitsverbetering van, vernieuwing in en deelname aan de amateurkunst te stimuleren.

5.3. Afstemming tussen provincies en gemeenten

Vanuit een gezamenlijke verantwoordelijkheid zetten gemeenten en provincies zich in voor het in stand houden van een infrastructuur voor kunsteducatie. Gemeenten vanuit hun verantwoording voor de uitvoerende activiteiten en provincies vanuit hun verantwoording voor de directe steunfunctietaken. Daar waar de schaalgrootte van een gemeente voor een bepaalde taak te klein is, kunnen provincies voor dat onderdeel samenwerken met gemeenten of gemeenten tot onderlinge samenwerking stimuleren. Dat geldt met name voor gemeenten met minder dan 90.000 inwoners. Provincies kunnen als partner investeringen doen en bijdragen aan een goed gemeentelijk kunsteducatiebeleid. Als aanjager kunnen ze regionale samenwerking stimuleren in de vorm van gemeenschappelijke regelingen. Als regisseur kunnen ze vernieuwing stimuleren en dwarsverbanden coördineren, bijvoorbeeld tussen amateurkunst, bereik en educatie.²⁸

²⁶ Van Deijck-Hofmeester, C., Raijmakers, W.J.(2005). *Kiezen in cultuurbeleid*. Den Haag: Interprovinciaal Overleg (IPO).

²⁷ Lieftink, J. (2005). *Provinciaal Cultuurbeleid 2005-2008*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

²⁸ zie noot 27

Vanuit het Cultuur en Schoolbeleid worden gemeenten en provincies geacht op lokaal en regionaal niveau de voorwaarden te creëren om deze activiteiten tot stand te kunnen laten komen. Hun taken daarbij zijn globaal omschreven als volgt:

- Het bevorderen van relaties tussen scholen en culturele instellingen, het vormgeven van deze samenwerkingsverbanden in bijvoorbeeld netwerken of marktplaatsen.
- Het toegankelijk maken van de informatie, het creëren van een centraal informatiepunt.
- Het voorzien in een op de vraag toegesneden aanbod van kunsteducatie. Het onderwijs ontvangt vanuit de rijksoverheid de financiële middelen voor de uitvoering van kunsteducatieactiviteiten. Gemeenten en provincies zijn verantwoordelijk voor het totstandkomen van aanbod: de ontwikkeling van binnenschoolse kunsteducatieprojecten, buitenschoolse kunsteducatie gericht op verdieping en specialisatie en de ondersteuning van amateurkunst.
- Het stimuleren van een doorgaande leerlijn in kunsteducatie. Zorgdragen voor een zodanige kwaliteit van het kunsteducatieprogramma dat het meer is dan een schakeling van leuke losse projecten. Het streven is een doorgaande leerlijn in het binnenschoolse aanbod dat gericht is op kennismaking en oriëntatie. Een vervolg hierop met verdieping en specialisatie kan plaatsvinden via het buitenschoolse aanbod.

Op dit moment is een nieuwe rolverdeling aan het ontstaan tussen gemeenten, scholen, culturele voorzieningen en centra voor de kunsten. Dat krijgt vorm in het opzetten van lokale netwerken voor kunst- en cultuureducatie, zoals de 'marktplaatsen' in Noord-Brabant. Steeds meer centra voor de kunsten werken met het onderwijs samen. Deze nieuwe rolverdeling betekent dat een nadere afstemming over taken en verantwoordelijkheden tussen gemeenten en provincies van belang is. De uitvoering van de provinciale verantwoording op het gebied van kunsteducatie, de directe steunfunctie, leggen provincies bij de provinciale instellingen voor kunst en cultuur. Piet Hagenaars merkt in *Zicht op gemeentelijk en provinciaal cultuureducatiebeleid* ²⁹ hierover op: 'De centra voor de kunsten worden noch in de provinciale beleidsplannen, noch in de Actieplannen genoemd. Heeft de provincie alleen maar oog voor eigen instellingen en kennen gemeenten minder of misschien wel geen kwalitatieve betekenis meer toe aan centra voor de kunsten in de lokale infrastructuur van kunsteducatie?'

5.4. Kunst- en cultuureducatie in de praktijk

Alle provincies geven inhoud aan hun ondersteuningstaak in kunst- en cultuureducatie. [H.2.5]

De provincies hebben de afgelopen jaren, mede dankzij cofinanciering door de rijksoverheid in het kader van de regeling 'Versterking Cultuureducatie in het primair onderwijs' (flankerend beleid tot 31-12-2007) en het Actieplan Cultuurbereik (flankerend beleid tot 31-12-2008), extra middelen geïnvesteerd in cultuureducatie.

²⁹ Hagenaars, P. (2005). *Zicht op... gemeentelijk en provinciaal cultuureducatiebeleid*. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

Overzicht van bruto provinciale uitgaven voor kunst en cultuureducatie in 2005

(De vier grote steden zijn niet meegenomen in dit overzicht).

Uitgaven aan cultuureducatie	Steunfunctie	Primair onderwijs	Voortgezet onderwijs	Overige	Totaal	Uitgaven per inwoner in €
Groningen	621.800	40.000	95.000		756.800	1,32
Fryslân	740.000	58.686	160.000		958.686	1,52
Drenthe	88.300			374.700	463.000	0,90
Overijssel	484.300	81.000	100.000		665.300	0,60
Gelderland	3.205.441	152.990	236.135		3.594.566	1,82
Flevoland	489.500	61.686	115.000		666.186	1,77
Utrecht	1.551.000	82.000	350.000	214.000	2.197.000	1,93
Noord-Holland	2.037.200	349.800	950.000	367.314	3.704.314	1,58
Zuid-Holland	882.150	200.000	209.640	358.819	1.650.609	0,71
Zeeland	582.910	38.278	165.000	105.000	891.188	2,38
Noord-Brabant	1.281.000	702.400	1.180.000		3.163.400	1,31
Limburg	*	88.634	37.500	1.496.820		
Totaal	11.963.601	1.855.474	3.598.275	2.916.653	20.334.003	

Bron: *Kiezen in cultuurbeleid*, IPO, 2005.

* In de provincie Limburg is de steunfunctie onderdeel van het bredere programma regionalisering dat de provincie financiert. De regio's bepalen zelf (conform gegeven richtlijnen en taakstellingen) welk deel van het budget zij besteden aan de steunfunctie. Hiernaast financiert de provincie drie provinciale musea die ook een cultuureducatieve taak hebben. Bron: Provincie Limburg.

Overzicht van provinciale uitgaven voor amateurkunst in 2005

(De vier grote steden zijn niet meegenomen in dit overzicht.)

	Uitgaven aan amateurkunst*	Uitgaven per inwoner in €
Groningen	521.900	0,92
Fryslân	1.077.000	1,71
Drenthe	1.369.235	2,89
Overijssel	375.200	0,34
Gelderland	1.461.615	0,75
Flevoland	180.900	0,48
Utrecht	492.000	0,43
Noord-Holland	706.100	0,39
Zuid-Holland	436.874	0,19
Zeeland	853.660	2,28
Noord-Brabant	986.299	0,41
Limburg	1.318.106	1,15
Totaal	9.778.889	

* Uitgaven aan amateurkunst bestaan uit steunfunctie, amateurkunstorganisaties en projecten, manifestaties en koorbegeleiding.

Bron: *Kiezen in Cultuurbeleid*, IPO, 2005.

MARKTPLAATSEN EN STIMULERINGSMAATREGELEN

De provincie Noord-Brabant ziet voor zichzelf een belangrijke rol weggelegd in het stimuleren van kunst- en cultuureducatie vanuit een heldere visie: cultuur maakt een mensenleven rijker en brengt daarmee de kwaliteit van leven in de samenleving op een hoger plan. Provincieambtenaar Geert Lenders: "Omgaan met cultuur geeft je de kans te leren reageren op het onverwachte en verrassende. Het leert je uitdagingen aan te gaan. Door kunst te kennen, leer je jezelf beter kennen. Omdat kinderen nog niet vooringenomen zijn, heeft kennismaking met kunst bij hen een grotere impact."

Speerpunten binnen het Actieplan Cultuurbereik

In het kader van het Actieplan Cultuurbereik 2005-2008 stelt het Rijk 5 miljoen euro ter beschikking aan de provincie Noord-Brabant. In haar eigen Actieplan Cultuurbereik benoemt Noord-Brabant een aantal speerpunten, waaronder het instellen van marktplaatsen en aandacht voor cultuureducatie op scholen. Noord-Brabant schreef haar Actieplan op basis van input uit het veld. De provincie sprak met zo'n driehonderd vertegenwoordigers van onderwijs- en cultuurinstellingen, bemiddelaars, (gemeente)ambtenaren en wethouders onderwijs en cultuur.

Subsidieregelingen als stimulans

Scholing is belangrijk om op een goede manier een kwaliteisimpuls te geven aan kunsteducatie. Noord-Brabant kent daarom een Provinciale Subsidieregeling voor Scholing, waarbij scholen en cultuurinstellingen subsidie voor scholing op het gebied van kunst- en erfoededucatie kunnen aanvragen. Het BisK (Brabants Instituut voor School en Kunst) voert deze regeling voor de Provincie uit. Noord-Brabant subsidieert ook productontwikkeling. Wederom is BisK de uitvoerende instelling. Culturele instellingen kunnen bij hen een subsidie aanvragen voor de ontwikkeling van cultuureducatieve producten op het gebied van kunst en/of erfoed gericht op het onderwijs. Een derde regeling richt zich op het stimuleren van cultuureducatie. Basisscholen kunnen subsidie aanvragen voor projecten gericht op activiteiten in of rondom een school waarbij leerlingen activiteiten uitvoeren met kunstenaars of medewerkers van culturele instellingen.

Marktplaats als intermediair

Voor een structureel effect zet de provincie daarnaast in op onderwijs. Dat doet ze door het opzetten van een provinciedekkend netwerk van marktplaatsen die culturele instellingen en scholen bij elkaar moeten brengen. Centra voor de kunsten, het BisK en de bibliotheken zijn van oudsher grote aanbieders. Gemeenten kunnen bij de provincie aankloppen voor een subsidie voor de marktplaats. "Die marktplaatsen zijn geen locaties maar mensen, intermediairs met een loketfunctie! Deze intermediairs zijn afkomstig uit de praktijk van de kunst- en cultuureducatie. Ze zijn gestationeerd bij een culturele instelling, de bibliotheek, de gemeente of bij een stichting. Ze organiseren lokale netwerken, bijeenkomsten, treden op als informatieverstrekker en helpen de cultuurcoördinatoren van scholen bij het formuleren van hun cultuureducatieve vraag. "Die vraag verandert van het idee dat cultuur 'leuk is voor erbij' naar 'elk vak kan een cultuureducatieve component hebben'. Daarbij hoort de opbouw van intensieve relaties met lokale culturele instellingen." Dat relatienetwerk is nodig om het onderwijs ondersteuning te geven en het aanbod van cultuurmakers in passende banen te leiden. Marktplaatsen worden lokaal ingevuld. Dat kan op elke locatie weer anders, afhankelijk van de lokale wensen en keuzes. Van de geplande 25 tot 30 marktplaathouders zijn er inmiddels 17 actief. De kosten worden gedeeld door gemeente en provincie.

Veranderend kunstmenu

De ontwikkeling van de marktplaatsen betekent een verandering voor de werkzaamheden van het BisK. "Als scholen hun kunst- en cultuuronderwijs met lokale instellingen gaan realiseren via een marktplaats, zal naast het inkopen van kant-en-klare producten steeds vaker behoefte ontstaan aan maatwerk. Het kant-en-klaar landelijk aanbod gaat daardoor een andere rol spelen in cultuuredactie. Artistiek inhoudelijke en technische voorbeeldwerking als inspiratie voor de kunstvakken kan nog een reden zijn voor incidentele programmering. Dit jaar ligt het accent op maatwerk, meestal regionaal geproduceerd." Het Kunstmenu dat het BisK ieder jaar samenstelt, zal hierop moeten inspelen.. BisK ondersteunt ook marktplaatsen door voor de intermediairs netwerkbijeenkomsten te organiseren en misschien ook met workshops voor cultuurcoördinatoren en educatiemedewerkers van schouwburgen, musea en archieven. "Marktplaatsen moeten hun behoeftes bij BisK aankaarten."

HET RIJK

6

EN KUNSTEDUCATIE

Dit hoofdstuk richt zich op het Rijk en zijn rol in de kunsteducatie. Hoe hebben de rijksbijdragen voor kunsteducatie zich ontwikkeld tussen 1946 en nu? Wat is het landelijk beleid voor kunst- en cultuureducatie? Welke landelijke regelingen zijn er allemaal? Waar zitten de knelpunten en hoe ziet de toekomst na 2008 eruit?

6.1. Taken en verantwoordelijkheden

In de periode 1946 tot 1965 werkten de overheden eensgezind samen aan een redelijk samenhangend voorzieningenaanbod van amateurkunstbeoefening en de kunstzinnige vorming (AKKV). Het toenmalige ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschap betaalde mee aan plaatselijke muziekscholen en creativiteitscentra via de zogenoemde koppelsubsidies. En het zorgde ervoor dat kunstzinnige vorming een plek kreeg in het onderwijs. Wanneer in 1965 de splitsing plaatsvindt van Onderwijs en Kunst blijft kunstzinnige vorming binnen het curriculum van de school onder de hoede van het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen en de buitenschoolse kunstzinnige vorming valt onder het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk. De verantwoording en de financiële middelen voor de uitvoering van amateurkunst en kunstzinnige vorming worden gedecentraliseerd naar gemeenten.

De nota *Naar een verzorgingsstructuur voor kunstzinnige vorming*³⁰ (1975) leidt, na een lange reeks adviezen en notities, tot de oprichting van een ondersteuningsstructuur op landelijk niveau met regionale steunpunten waarin lokale muziekscholen en creativiteitscentra samenwerken of samengaan. Elk verenigd centrum zou moeten beschikken over deskundigheden op alle disciplines. Er dient een relatie te zijn tussen uitvoerend werk en de steunfunctie.

Vóór 1980 wordt de ondersteuning van de kunstzinnige vorming voornamelijk uitgevoerd door consultants die aangesteld zijn bij lokale instellingen. De invoering van de Rijksbijdrageregeling sociaal-cultureel werk (1980) leidt tot een centralisatie van deze steunfunctiegelden naar provincies en de vier grote steden en het onderbrengen van consultants van de gemeentelijke instellingen naar provinciale organisaties.

In 1994 keert cultuur weer terug naar Onderwijs en Wetenschappen. Dat betekent het startschot voor een nauwere binding tussen cultuur en het onderwijs en in 1996 tot de oprichting van het project Cultuur en School.

De taakverdeling tussen de drie overheden is vastgelegd op basis van de Wet op het specifiek cultuurbeleid (1993):

- Gemeenten zijn verantwoordelijk voor uitvoerende activiteiten op het gebied van kunsteducatie.
- De provincies verzorgen de ondersteuning hiervan (de directe steunfunctie).
- Het Rijk richt zich op de indirecte steunfunctie, ontwikkeling en experiment.

Voor de uitvoering van zijn verantwoordelijkheden subsidieert het Rijk, vanuit Cultuur, onder meer de landelijke ondersteuningsinstellingen [H.2.6] en, vanuit Onderwijs, het Cultuur en School programma [H.6.2.2].

6.2. Landelijk kunst- en cultuureducatiebeleid

6.2.1. Actieplan Cultuurbereik

Het Actieplan Cultuurbereik is in 2000 opgezet. Het Rijk, provincies en gemeenten werken hierin samen aan de ontwikkeling en financiering van vierjaren programma's om het bereik van cultuur te vergroten en te verbreden.

Het Actieplan Cultuurbereik 2005-2008 is een voortzetting, in gewijzigde vorm, van het Actieplan Cultuurbereik 2001-2004. De centrale doelstelling in het huidige plan is het cultureel bewustzijn van burgers te versterken door het vergroten van zowel het publieksbereik als de actieve participatie in kunst en cultuur. Het streven is meer mensen in contact te brengen met cultuur in al haar uitingsvormen. Van podiumkunsten en cultureel erfgoed tot beeldende kunst en letteren. Niet alleen als toeschouwer, maar ook actief, als cursist of amateurkunstenaar. Voor jongeren gaat het zowel om activiteiten op school als in de vrije tijd.

Voor de uitvoering van het Actieplan Cultuurbereik werkt het ministerie van OCW samen met alle provincies en de dertig grote gemeenten. Deze zogenaamde rechtstreeks deelnemende partners,

³⁰ Naar een verzorgingsstructuur voor kunstzinnige vorming. Den Haag: ministeries van CRM en O&W (1975).

Actieplanpartners, hebben vierjaren programma's ontwikkeld. Daarin geven zij aan hoe ze in hun eigen plaats of provincie cultuurparticipatie willen vergroten. Gemeenten en provincies hebben de ruimte om zelf te bepalen hoe zij de centrale doelstelling van het Actieplan willen bereiken. Een inhoudelijke visie op cultuurbereik is belangrijk. Een visie die ontstaan is vanuit de specifieke lokale of provinciale situatie. Gemeenten en provincies moeten de doelstellingen vertalen naar toetsbare output doelstellingen. De haalbaarheid hiervan moet aannemelijk onderbouwd worden. Het Actieplan is méér dan een verzameling losse projecten. De meerwaarde ontstaat uit samenwerking: tussen cultuurdisciplines, met andere sectoren en tussen overheden en instellingen.

De financiering van het Actieplan Cultuurbereik berust op 1:1 matching. Het ministerie van OCW stelt een bedrag beschikbaar van € 0,79 per inwoner voor provincies; € 0,79 per inwoner voor rechtstreeks deelnemende gemeenten en € 1,13 per inwoner voor de G4 steden. De respectievelijke provincies en gemeenten leggen vervolgens eenzelfde bedrag bij. De gemeenten die niet rechtstreeks deelnemen aan het Actieplan Cultuurbereik kunnen voor hun plannen voor cultuurbereik terecht bij hun provincies.

6.2.2. Cultuur en School

In 1996 initieerde het ministerie van OCW het project Cultuur en School. Dit heeft tot doel leerlingen van elke leeftijd en elk schoolniveau planmatig in aanraking te brengen met kunst en cultuur. Van jongs af aan, in een doorgaande leerlijn, vanaf de vroegste jeugd tot het eindexamen. Sinds de Cultuurnota periode 2005-2008 is het decentrale deel van Cultuur en School onderdeel van het Actieplan Cultuurbereik.

Het ministerie richt zich met stimuleringsmaatregelen, zoals de verstrekking van CKV-vouchers in het voortgezet onderwijs en de Regeling Versterking Cultuureducatie in het primair onderwijs, op het onderwijs. Gemeenten en provincies zijn in dit project belangrijke partners voor het Rijk. Zij zijn verantwoordelijk voor het voortzetten en uitbreiden van de Cultuur en School activiteiten op regionaal en lokaal niveau. Daarbij gaat het met name om het leggen van relaties tussen scholen en culturele instellingen, het stimuleren van een doorgaande leerlijn, het toegankelijk maken van informatie en het voorzien in een op de vraag toegesneden aanbod. De professionele instellingen op het gebied van kunst en cultuur, zoals schouwburgen en musea, worden geacht educatie als een van hun kerntaken te beschouwen. Deze bijdrage is onmisbaar om kunst- en cultuureducatie in het onderwijs optimaal te ontwikkelen. Ook amateurkunstverenigingen kunnen hierin een rol vervullen. Samenwerking met centra voor de kunsten is voor scholen van belang om een veelzijdig activiteiten aanbod tot stand te brengen.³¹

6.2.3. Regeling Versterking Cultuureducatie in het primair onderwijs

Met de Regeling Versterking Cultuureducatie in het primair onderwijs stimuleert het ministerie van OCW dat kunst- en cultuureducatie een vaste plek krijgt in het curriculum van het primair onderwijs. Hiervoor ontvangen vanaf het schooljaar 2004-2005 een toenemend aantal scholen een schoolgebonden budget voor cultuureducatie van € 10,90 per leerling. De doelstelling van deze regeling is dat alle scholen in het primair onderwijs in 2007 hun visie op de plaats van kunst- en cultuureducatie in hun onderwijsprogramma hebben geformuleerd. Ze zijn in staat om in samenwerking met hun culturele omgeving en met behulp van extra financiële middelen deze visie te vertalen in een samenhangend geheel van kunst- en cultuureducatieve activiteiten. Om scholen die pas sinds kort meedoen meer tijd te gunnen om dit te realiseren heeft de minister van OCW besloten deze regeling met een jaar te verlengen. Het geoordeelde budget voor cultuureducatie blijft nu van kracht tot en met het schooljaar 2007-2008.³² Hierna zal deze bijdrage deel uitmaken van de lumpsum financiering, die scholen de vrije keus laat in de besteding van hun financiële middelen.

Voor de uitvoering van deze regeling hebben Rijk, provincies en gemeenten – in aanvulling op het Actieplan Cultuurbereik – bestuurlijke afspraken gemaakt om gezamenlijk een belangrijke inspanning te leveren om deze doelstelling te realiseren. De Actieplanpartners ontvangen een geoordeeld budget voor de ondersteuning van scholen bij de vorming van hun visie en beleid, voor netwerkvorming, informatievoorziening en de ontwikkeling van adequaat aanbod. Voor de uitvoering van dit beleid werken provincies en gemeenten samen met provinciale of regionale ondersteuningsinstellingen of culturele instellingen. Provincies dragen daarnaast zorg voor de bovenlokale coördinatie en bemiddeling. En zij ondersteunen gemeenten die niet rechtstreeks Actieplanpartner zijn.³³

Ook dit flankerende beleid is met een jaar verlengd; tot 2008.³⁴

³¹ Onderwijs in cultuur, Versterking van cultuureducatie in het primair en voortgezet onderwijs. Den Haag: Raad voor Cultuur en Onderwijsraad (2006).

³² Van der Hoeven, M.J.A. (2006). Voortgangsrapportage over Cultuur en School. Den Haag: ministerie van OCW.

³³ Ledenbrief VNG, ontwikkelingen rond cultuur en school, 27 juni 2004.

Den Haag: Vereniging van Nederlandse Gemeenten

³⁴ Van der Hoeven, M.J.A. (2006). Voortgangsrapportage over Cultuur en School. Den Haag: ministerie van OCW.

Om scholen te ondersteunen bij het ontwikkelen van een kunst en cultuureducatiebeleid heeft de Stichting Leerplan Ontwikkeling het CultuurKompas ontwikkeld. Met dit planbord en de handleiding kan de school de culturele omgeving inventariseren, een kunst- en cultuureducatiebeleid ontwikkelen en een planning per leerjaar en door de leerjaren heen opstellen.

Naast de € 10,90 voor kunst- en cultuureducatie in het primair onderwijs is een bedrag van ongeveer € 3,82 per leerling per schooljaar beschikbaar dat scholen al konden besteden aan expressie-activiteiten. Deze bedragen maken onderdeel uit van de Londo-norm: de normering waarop het bekostigingsstelsel vanuit het ministerie van OCW voor de financiering van het primair onderwijs gebaseerd is. Met de lumpsum-financiering zijn scholen vrij in de keuze van de besteding van hun financiële middelen.

Vanaf augustus 2009 worden voor het gehele primair onderwijs de nieuwe kerndoelen ingevoerd. Vanaf augustus 2006 gelden deze al voor de kleutergroepen. Voor het leergebied kunstzinnige oriëntatie gaat het hierbij om het kennismaken van de kinderen met de kunstzinnige en culturele aspecten in hun leefwereld en het bijdragen aan de waardering hiervan. Daarnaast leren zij zichzelf uiten met kunstzinnige middelen.

Meer informatie:

- www.slo.nl → po → vakken → kunstvakken po → CultuurKompas.
- www.kerndoelen.kennisnet.nl → kerndoelenboekje primair onderwijs.

6.2.4. CKV-vouchers in het voortgezet onderwijs

Het Rijk ondersteunt de uitvoering van kunst- en cultuureducatie in het voortgezet onderwijs met de uitgifte van CKV-vouchers, ook wel cultuurbonnen genoemd. Voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs zijn er CKV-vouchers à € 5,75 per leerling per jaar. Deze dienen klassikaal gebruikt te worden.

Voor de leerlingen in de tweede fase vmbo, havo en vwo zijn CKV-vouchers à € 22,50 per leerling beschikbaar gedurende één schooljaar. De bedoeling van deze bonnen is dat ze individueel besteed worden ten behoeve van het verplichte vak CKV voor het bezoeken van culturele instellingen of het deelnemen aan culturele activiteiten.

Vanaf het schooljaar 2008-2009 worden de CKV-vouchers vervangen voor een bredere cultuurpas voor jongeren. Het is de bedoeling dat deze digitale cultuurchipknip een open systeem wordt zodat ook andere partijen zoals gemeenten, private sponsors of ouders het tegoed kunnen opwaarderen.³⁵

Vanaf augustus 2006 zijn er nieuwe kerndoelen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs, vmbo, havo en vwo, vastgesteld. Voor het leergebied kunst en cultuur zijn deze kerndoelen erop gericht dat de leerling leert reflecteren op de verschillende kunstdisciplines, eigen kunstzinnig werk kan presenteren en kan reflecteren op eigen werk en dat van anderen.

In de bovenbouw van het voortgezet onderwijs is Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV) een verplicht vak voor alle leerlingen. Hierin staat de oriëntatie op de culturele omgeving en het zelfstandig bezoeken van activiteiten centraal staat. Leerlingen in het vmbo kunnen, afhankelijk van de leerweg, kiezen uit kerndelen en een verrijkingsdeel. Leerlingen op havo en vwo kunnen, naast het verplichte vak CKV, ervoor kiezen zich verder te verdiepen in Kunst (algemeen), Kunst (beeldende vormgeving), Kunst (dans), Kunst (drama) en Kunst (muziek). Alleen gymnasium leerlingen volgen in plaats van CKV het vak Klassieke Culturele Vorming (KCV).

Meer informatie:

- www.cultuurplein.nl → voortgezet onderwijs → beleid en regelingen → nieuwe onderbouw → nieuwe onderbouw: kerndoelen leergebied kunst en cultuur.
- www.cultuurplein.nl → voortgezet onderwijs → beleid en regelingen → eindtermen voortgezet onderwijs.

6.2.5. Kunstmagneetscholen in het primair onderwijs

Kunstmagneetscholen zijn scholen in het primair onderwijs die, naast het reguliere schoolprogramma, extra veel tijd besteden aan kunstvakken. Door de aantrekkingskracht van kunst als magneet wordt de school aantrekkelijker voor ouders en kinderen uit alle sociale en etnische groepen. Sommige scholen bieden meerdere disciplines aan, andere concentreren zich op dans, muziek, beeldende kunst of theater.

³⁵ Van der Hoeven, M.A.J. (2006). Voortgangsrapportage over Cultuur en School. Den Haag: ministerie van OCW.

De eerste kunstmagneetscholen startten in 1994 op zes scholen voor primair onderwijs in Amsterdam. Ze werden mede gefinancierd door het ministerie van OCW en het project Vier Grote Steden Kunsteducatie. Daarna ontstonden er ook op andere plaatsen in het land kunstmagneetscholen. Het is ook mogelijk dat een kunstmagneetschool ontwikkeld wordt vanuit het brede school concept.

Een standaard profiel voor kunstmagneetscholen is er niet. Elke school ontwikkelt een eigen profiel. De bouwstenen waaruit het profiel is opgebouwd, zijn wel standaard:

- Leerlijn: beschrijving lesinhoud van beginniveau tot kerndoel.
- Adoptie: de school en een culturele instelling adopteren elkaar.
- Keten: activiteiten aansluitend op het kunstmagneetprogramma, die buiten schooltijd gegeven worden.

Kunstmagneetscholen werken samen met bijvoorbeeld een centrum voor de kunsten, een kunstvakopleiding of een muziek- of jeugdtheaterschool.

Er is op dit moment geen stimuleringsregeling vanuit de rijksoverheid voor kunstmagneetscholen. Ze ontvangen de extra financiële middelen veelal van de lokale overheid. Hoe gemeenten dat financieren is heel divers. Dat kan zijn vanuit onderwijsachterstandgelden, welzijn of cultuur.

Meer informatie:

- www.cultuurplein.nl → po → cultuurbeleid school → kunstmagneetschool.

6.2.6. Cultuurprofiel scholen in het voortgezet onderwijs

Via de regeling Cultuurprofiel scholen hebben twintig scholen voor voortgezet onderwijs de mogelijkheid gekregen zich te ontwikkelen tot school die zich profileert op het gebied van kunst en cultuur. Het kan hierbij gaan om het tot stand brengen van een inhoudelijke integratie van kunst en cultureel erfgoed in het curriculum; het bevorderen van de samenwerking tussen het vmbo en het mbo-kunstvakonderwijs of talentontwikkeling en samenwerking met het hbo-kunstvakonderwijs. Deze scholen ontvangen hiervoor gedurende de schooljaren 2004-2005 en 2005-2006 rijksgeld. Aanvullend hebben twintig 'voorhoedescholen' de mogelijkheid gekregen zich te verenigen in een tweede netwerk ten behoeve van onderlinge informatie-uitwisseling en kennisdeling. Het is de bedoeling dat de ervaringen en de projecten van deze cultuurprofiel scholen landelijk overgedragen worden o.a. via een helpdesk en een keurmerk.³⁶

Meer informatie en de namen van de deelnemende scholen:

- www.kpcgroepl.nl → cultuurprofiel scholen.

6.2.7. Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie (BVE)

Tot en met het studiejaar 2005-2006 bestond de Regeling Cultuur en School voor de BVE-sector. Hiermee werden culturele projecten gesubsidieerd waarin BVE en culturele instellingen samenwerken. Deze regeling is stopgezet.

Sinds het schooljaar 2004-2005 is er een pilot mbo kunstonderwijs op vijf onderwijsinstellingen, de zogenaamde Proeftuin Kunst, Cultuur en Media. Hiermee wordt het ook voor vmbo leerlingen mogelijk om een opleiding in een kunstvak te volgen en om door te stromen via mbo naar hbo in de culturele sector. Zoals dat al mogelijk was voor veel sectoren in het onderwijs.

Meer informatie:

- www.cultuurplein.nl → beroepsonderwijs en volwasseneneducatie → mbo kunstonderwijs.

6.2.8. Pabo's, lerarenopleidingen en nascholing

De basis voor structurele verankering van kunst- en cultuureducatie in het onderwijs begint bij kennis en enthousiasme van docenten. Daarom is in 2001 een start gemaakt met de ontwikkeling van kunst- en cultuureducatie in het curriculum van de pabo's. Daarnaast is er een leergang cultuurcoördinator in het primair onderwijs in ontwikkeling. Aangespoord door dit succes startte in het schooljaar 2004-2005 een pilot bij lerarenopleidingen in het hoger en universitair onderwijs om ook daar structurele aandacht voor kunst- en cultuureducatie te bewerkstelligen.

Leerkrachten in het primair onderwijs en educatief medewerkers van culturele instellingen kunnen een cursus Interne Cultuurcoördinator volgen. De cursus is bedoeld om scholen in staat te stellen een goede infrastructuur en een cultuureducatiecoördinatiepunt te ontwikkelen. Centraal hierbij staat de ontmoeting en de samenwerking tussen het onderwijs en de culturele instellingen.

³⁶ Van der Hoeven, M.A.J. (2006). Voortgangsrapportage over Cultuur en School. Den Haag: ministerie van OCW.

Meer informatie:

- www.cultuurplein.nl → hoger onderwijs → cultuureducatie voor vo of cultuureducatie pabo's.
- www.cultuurplein.nl → primair onderwijs → nascholing.

6.3. Kunst- en cultuureducatie in de praktijk van het Rijk

6.3.1. De uitvoering van Cultuur en School

Cultuur en School is een project waarin het onderwijs en de culturele instellingen samenwerken. De instellingen moeten daarvoor de benodigde kennis en expertise opdoen. Op dit moment doen zich rondom de uitvoering van dit project een aantal knelpunten voor.

Vraag en aanbod sluiten niet goed op elkaar aan. Scholen hebben soms moeite hun vraag goed te formuleren. Ze worden geconfronteerd met veel prioriteiten, hebben een overladen programma en vaak geen deskundigheid in huis op het gebied van kunst- en cultuureducatie. Soms is het aanbod op lokaal niveau beperkt of is er een gebrek aan vernieuwende activiteiten. Samenwerking en afstemming kosten veel tijd en middelen. Kunst- en cultuureducatie is een geschakeerd terrein waarbij diverse partijen een rol spelen. Het is vaak moeilijk overzicht te houden en soms is er overlap tussen gemeentelijk aanbod en dat van culturele instellingen. In een aantal gemeenten dreigen bezuinigingen op kunst- en cultuureducatie waardoor scholen geen partner hebben om kunst- en cultuureducatie mee in te vullen. Daarnaast houdt het budget geen gelijke tred met de steeds duurder wordende activiteiten. Ook het vervoersprobleem, vooral voor het primair onderwijs in kleine gemeenten, is een grote financiële belasting.³⁷ Vanuit het ministerie van OCW is media 2006 gesproken met enkele vervoersbedrijven met het oog op oplossingen hiervoor.

De afgelopen jaren heeft de rijksoverheid, naast de directe financiering van kunst- en cultuureducatie aan het onderwijs, geïnvesteerd in flankerend beleid om op lokaal en regionaal niveau de samenwerkingsrelaties tussen onderwijs en cultuur in te vullen. Hoe deze stimuleringsmaatregelen na 2008 gecontinueerd worden en of gemeenten en provincies deze verantwoordelijkheid overnemen is onduidelijk.

Gedurende het schooljaar 2007-2008 blijft de bijdrage aan scholen voor primair onderwijs voor cultuureducatie - € 10,90 per leerling - nog geoormerkt. Vanaf het schooljaar 2008-2009 wordt het opgenomen in de lumpsum financiering. Een deel van de scholen zal kiezen voor andere prioriteiten dan kunst- en cultuureducatie. Hoeveel scholen dat zullen zijn, zal afhangen van hoe sterk de samenwerkingsrelaties op lokaal niveau zijn tussen het onderwijs en cultuur. Uit ervaring blijkt dat wanneer er een goede samenwerking is tussen het onderwijs en culturele instellingen dit een positief effect heeft op de continuering van kunst- en cultuureducatie in het onderwijs.

Vanaf het schooljaar 2006-2007 houdt de financiering vanuit de rijksoverheid voor cultuurprofiel-scholen op. Het is onduidelijk hoe deze scholen hun cultuurprofiel dan moeten financieren.

6.3.2. Innovatie en productontwikkeling in buitenschoolse kunsteducatie

Het beleidsterrein kunst en cultuur kent landelijke fondsen die subsidies verstrekken voor de stimulering van de ontwikkeling en het experiment van een bepaalde sector of bovensectorale activiteit. Voorbeelden hiervan zijn het Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst (BKVB) en de Mondriaan Stichting die zich richten op de productie, vertoning en verspreiding van beeldende kunst, vormgeving en bouwkunst en het cultureel erfgoed. Het Fonds voor Amateurkunst en Podiumkunsten en het Fonds voor Podiumprogrammering en Marketing zijn gericht op de productie van amateurkunst en podiumkunsten en op de vertoning en de verspreiding ervan.

Vanaf augustus 2006 kunnen er fondsgelden worden aangevraagd in het kader van een speciale regeling voor kunst- en cultuureducatie in het primair en voortgezet onderwijs. Dit extra budget wordt bij de Mondriaan Stichting en het Fonds voor Amateurkunst en Podiumkunsten ondergebracht. Deze fondsen dragen financieel bij aan voorbeeldstellende educatieve projecten op het gebied van alle kunstdisciplines en cultureel erfgoed. Voorwaarde is dat culturele instellingen samenwerken met scholen voor primair of voortgezet onderwijs en dat het project van landelijk belang is.

Wat ontbreekt op het gebied van innovatie en productontwikkeling is een landelijk fonds voor experimenten en ontwikkeling in de buitenschoolse kunsteducatie. Dat is met name nadelig voor de centra voor de kunsten. Zo'n landelijk fonds kan voorbeeldstellende projecten ondersteunen, stimuleren en verspreiden.

³⁷ Ledenbrief VNG, ontwikkelingen rond Cultuur en School, 27 juni 2004. Den Haag: Vereniging van Nederlandse Gemeenten.

6.4. Het rijksoverheidsbeleid na 2008

De huidige Cultuurnotaperiode loopt tot en met 2008. De nota *Vershil maken* van het ministerie van OCW beschrijft de herijking van de Cultuurnotasystematiek en formuleert de randvoorwaarden voor de vormgeving van het Cultuurnotasubsidiestelsel.³⁸ Hoe en in welke vorm het Actieplan Cultuurbereik gecontinueerd wordt na 2008 is nu nog niet bekend. Wel is het zo dat het programmatisch werken met andere overheden op de agenda zal blijven staan. Zoals de tendens nu is, zullen de thema's die aan de orde komen in het verlengde liggen van maatschappelijke en culturele behoeften. Ook na 2008 zal er in het rijksbeleid nadrukkelijk aandacht blijven voor kunst- en cultuureducatie. De vorm waarin dat gebeurt kan veranderen.

In het recent opgerichte Innovatieplatform Primair Onderwijs zijn alle relevante projecten op het gebied van innovatie in het primair onderwijs samengebracht: VTB (Verbreding Techniek Basisonderwijs), Teamonderwijs op maat, Kennisnet en kunst- en cultuureducatie. Het platform is ingesteld om de verantwoordelijkheid voor het onderwerp innovatie bij het onderwijsveld neer te leggen. Onder leiding van de gezamenlijke (school)besturenorganisaties ontwikkelt het platform innovatieve strategieën. Het heeft een innovatiebudget te besteden ten behoeve van deze projecten.³⁹

³⁸ Van der Laan, M.C. (2006). *Vershil maken*. Den Haag: ministerie van OCW.

³⁹ Bron: interview met Joost Kuggeleijn, beleidsmedewerker Cultuur en School, ministerie van OCW.

Meer informatie:

Over innovatie in het primair onderwijs in relatie tot cultuureducatie:

• www.cultuurplein.nl → primair onderwijs.

Schijndel 23.000 inwoners

VOORUITSTREVENDE IN DE ONTWIKKELING VAN BREDE SCHOLEN

Schijndel is een Brabantse plattelandsgemeente, dichtbij Den Bosch. De inwoners zijn vrijwel uitsluitend van Nederlandse origine. Kunst- en cultuureducatie wordt vooral van belang geacht in het kader van de historische context en de individuele ontplooiing.

Investeren in culturele infrastructuur

Kunst is wat uiteindelijk van de historie overblijft. We leren van het verleden door de overgebleven kunst en zo zal men in de toekomst over het nu leren aan de hand van onze kunst. Zo beziet gemeenteambtenaar Toon Boselie de waarde van kunst: "Vroeger investeerden de adel en kerk in kunst, die taak ligt nu bij de overheid. Met kunst in de openbare ruimte maar ook met het bieden van kansen voor ontplooiing. Kunst heeft een voorttrekkende rol: theater en literatuur zetten mensen aan het denken." Schijndel heeft recent flink geïnvesteerd in de culturele infrastructuur met de bouw van cultureel centrum 't Spectrum. Daarin zitten de openbare bibliotheek, een jeugdtheater en expositieruimte, de harmonie, de Heemkundevereniging, de lokale omroep, de spel-o-theek, dagbesteding gehandicapten, volwassenenonderwijs en MiK. Deze Meierijse Instellingen voor Kunsteducatie, MiK, is het resultaat van een fusie van muziekscholen en centra voor de kunsten in acht gemeenten. Bij de bouw van 't Spectrum is besloten de centrale administratie en directie van MiK hier onder te brengen. De verschillende dorpen hebben elk hun eigen aanbod. Elke gemeente subsidieert op basis van een prestatiecontract en draagt naar rato bij in de overhead.

De uitgebreide brede school

In Schijndel wordt meer vernieuwd en gebouwd. Een prestigieus project betreft de vier multifunctionele Educatieve Basis Centra (EBC's). Twee EBC's zijn al opgeleverd, de andere twee worden nog dit decennium geopend. Elk centrum heeft een basisschool, peuterspeelzaal en buitenschoolse opvang. Ook thuiszorg, GGD, maatschappelijk werk, consultatiebureau en een steunpunt opvoedingsondersteuning vinden er onderdak. Een brede school plus dus. De speellokalen zijn multifunctioneel ingericht en daarmee geschikt voor kunst- en cultuurlessen. Want dat aanbod zal toenemen. In de toekomst zullen de EBC's zich verder profileren. De ene met aandacht voor natuur en milieu, de andere met een verdieping van het kunst- en culturaanbod. Met welke partners de scholen het kunst- en cultuurprogramma invullen bepalen zij zelf. Het MiK is daarbij een belangrijke partner, maar ook amateurkunstverenigingen en de Heemkundevereniging, een vrijwilligersorganisatie op het gebied van cultureel erfgoed waarbij enkele oud-docenten en schooldirecteuren betrokken zijn.

Cultureel basispakket

"In het kader van het Actieplan Cultuurbereik zijn wij, samen met de gemeente St. Oedenrode, het project Cultuureducatie gestart. De gemeente St. Oedenrode heeft deels andere kunstdisciplines dan Schijndel. Door samenwerking tussen de twee gemeenten kan een breder aanbod gerealiseerd worden. Scholen kunnen bij de andere gemeente 'inkopen' en we kunnen van elkaar leren. Zo komen in St. Oedenrode de amateurkunstverenigingen al jaren bij elkaar om bijvoorbeeld de uitvoeringsdata af te stemmen. Tegenwoordig worden ook de scholen uitgenodigd zodat het een platform van vraag en aanbod wordt. Dat idee neemt Schijndel over."

Het project Cultuureducatie moet resulteren in een doorlopende leerlijn op alle scholen van groep drie tot acht: een cultureel basispakket. Boselie zelf is 'marktplaatshouder', dat wil zeggen dat hij vraag en aanbod aan elkaar koppelt. Ook is er voor vier jaar een bovenschoolse cultuurcoördinator aangesteld. Een stuurgroep met daarin de wethouder cultuur, vertegenwoordigers van de schooldirecties en de bovenschoolse cultuurcoördinator bewaakt de voortgang van het project Cultuureducatie.

TRENDS

EN ONTWIKKELINGEN

Dit hoofdstuk gaat over de actuele ontwikkelingen op het gebied van kunsteducatie. Wat is de rol van kunsteducatie bij het bereiken van sociale cohesie in de maatschappij? Hoe past kunsteducatie in de ontwikkelingen rondom de brede scholen en sluitende dagopvang? Wat is de economische waarde van kunst en kunsteducatie? Het gaat ook in op de voor- en nadelen van publieke versus private instellingen en de vraag of het zinvol is om te fuseren of juist om af te splitsen.

7.1. Kunsteducatie in relatie tot sociale cohesie

Sociale cohesie staat hoog op de agenda. In veel gemeenten, maar ook op landelijk en internationaal niveau. Deze beleidsaandacht is ingegeven door toenemende individualisering, vergroting van culturele diversiteit zonder onderlinge binding, globalisering, revitalisering van dorpen en wijken en verzwakking van bindende instituties zoals kerk of gezin. De meest gangbare definitie van sociale cohesie is: 'De mate waarin mensen in gedrag en beleving uitdrukking geven aan hun betrokkenheid bij maatschappelijke verbanden in hun persoonlijke leven, als burger in de maatschappij en als lid van de gemeenschap'.⁴⁰

Het bevorderen van sociale cohesie betekent het voorkomen van sociale uitsluiting van specifieke groepen en het bevorderen van goed burgerschap. Het vermogen om de eigen culturele identiteit vorm te geven en om andere culturen te herkennen en te respecteren is hier een belangrijk onderdeel van. De uitspraak van Frank Houben, (toenmalig) commissaris van de Koningin in Noord-Brabant, illustreert deze opvatting.

*'De recente rellen in Den Bosch zouden minder omvangrijk zijn geweest als jongeren zich eens wat meer met cultuur zouden bezig houden. [...] Een bezoek aan de bibliotheek, het bespelen van een muziekinstrument, het zich intensief bezig houden met theater, alle kunstzinnige en culturele uitingsvormen kunnen de 'sociale kloof' in de achterstandbuurten dichten.'*⁴¹

Er zijn nog geen harde gegevens over de effecten van kunsteducatie in relatie tot het bevorderen van sociale cohesie. In een praktijkverkenning zijn de meningen van betrokkenen, deelnemers en programmamakers, gepeild.⁴² Deze indrukken geven indicaties voor effecten. De bevindingen hiervan zijn positief. Er worden nieuwe doelgroepen bereikt, die beleven er meer plezier aan en genieten meer van kunst. Ze krijgen een zinvolle tijdsbesteding, ontwikkelen meer zelfvertrouwen en verwerven grotere sociale vaardigheden. Er vinden ontmoetingen plaats tussen groepen met verschillende culturele achtergronden en mensen van verschillende generaties. Bovendien worden kunstuitingen van andere culturen zichtbaar gemaakt. En er ontstaat een positief uitstralings-effect van de cultuur van bepaalde groepen en mensen in oude wijken naar de rest van de samenleving.⁴³

De achterliggende ideeën en uitgangspunten van kunsteducatie in relatie tot sociale cohesie zijn niet nieuw. Eigenlijk is de esthetische vorming en volksofvoeding in de negentiende en begin twintigste eeuw in wezen al gericht op sociale cohesie. De welzijnsideologie van de jaren zeventig richtte zich op persoonlijke ontplooiing en expressie door middel van kunstzinnige vorming. Het verschil tussen de huidige ontwikkelingen en die uit de jaren zeventig, is dat tegenwoordig de oriëntatie op kunst en de artistieke kwaliteit centraal staat. Het proces en de vorm waarin dat gebeurt, kan een bijdrage leveren aan maatschappelijke doelstellingen zoals sociale cohesie.

In dit kader is ook een trend te zien van herwaardering voor de regionale identiteit: belangstelling voor het streekeigene, de eigen identiteit en de regionale cultuur in al haar uitingsvormen. Dat uit zich bijvoorbeeld in de ontwikkeling van soaps gebaseerd op streekverhalen en in dialect gesproken, de aandacht voor cultureel erfgoed, regionale beeldende kunst, vormgeving en podiumkunst. Hierbij moet nadrukkelijk gesteld worden dat het niet alleen gaat om het behoud van tradities en het oude. De regionale identiteit wordt vooral ingezet voor het vormgeven van het heden en de toekomst. Kunst biedt een reflectie of een commentaar op die identiteit. Voor regio's met een sterke regionaal verankering zoals Friesland, Brabant en Limburg, liggen hier kansen voor nieuwe activiteiten, een nieuw publiek en binding met hun omgeving.

Het combineren van de praktijk van kunsteducatie met doelen op het gebied van sociale cohesie is zichtbaar op verschillende terreinen. Het onderwijs vult dit in met kunsteducatieactiviteiten in

⁴⁰ Schnabel, P. (2000). Vergroting van de maatschappelijke cohesie door versterking van de sociale infrastructuur. Probleemverkenning en aanzet tot beleid. Den Haag: Elsevier bedrijfsinformatie.

⁴¹ Uitspraak van: Houben, F., CDA, commissaris van de Koningin voor Noord-Brabant (2001). Minder rellen door cultuur. Algemeen Dagblad.

⁴² Van der Kamp, M., Ottevanger, D. (2003). Cultuur + Educatie. Cultuureducatie en sociale cohesie. Een verkennend onderzoek. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

⁴³ Zie voor meer informatie: Ensink, J. (2004). Zicht op ... sociale cohesie en cultuureducatie. Utrecht: Cultuurnetwerk Nederland.

het kader van de brede school. [H.7.2] Centra voor de kunsten richten zich op het bereiken van nieuwe doelgroepen zoals jongeren, allochtonen en laagopgeleiden. Amateurkunst levert een bijdrage aan de verrijking van het sociaal culturele leven. In Community Arts projecten werken wijkbewoners en kunstenaars samen in kunstproducties. [H.7.3]

7.2. Sluitende dagopvang en brede scholen

Sluitende dagopvang in het primair onderwijs

Alle scholen voor primair onderwijs moeten zich vanaf 1 januari 2007 voorbereiden op de invoering van voor- en naschoolse opvang. Vanaf het schooljaar 2007-2008 is het voor alle scholen verplicht om deze opvang aan te bieden. De school verzorgt dit alleen als ouders er om vragen. Het ministerie van OCW stelde voor het schooljaar 2006-2007 eenmalig een extra bedrag beschikbaar van 50 miljoen euro. Alle basisscholen hebben dit ontvangen in de vorm van een vast bedrag en een bedrag per leerling. Hiermee kan op iedere basisschool een medewerker een jaar lang ongeveer vijf uur per week (afhankelijk van de schoolgrootte) de coördinerende werkzaamheden doen voor de opzet en invulling van de opvang.⁴⁴

Scholen hoeven deze opvang niet zelf te organiseren. Zij kunnen dit ook samen met kinderopvangorganisaties doen. Sport en cultuur zijn bij uitstek activiteiten waarmee de naschoolse opvang op een zinvolle manier ingevuld kan worden. Sportverenigingen en centra voor de kunsten zijn hierbij belangrijke partners. Essentieel is wel dat deze voorzieningen op lokaal niveau aanwezig zijn.

Meer informatie:

- www.dagindeling.nl.
- www.minocw.nl → onderwijs → brede school → voor- en naschoolse opvang.

Brede scholen in het primair en voortgezet onderwijs

De brede school is één van de manieren om sluitende dagopvang in te vullen. Dé brede school bestaat niet, er zijn veel soorten. Wat ze met elkaar gemeen hebben, is dat ze een samenhangend netwerk zijn van toegankelijke en goede voorzieningen voor kinderen, jongeren en gezin met de school als middelpunt. Het algemene doel is om kinderen meer ontwikkelingskansen te geven en ouders te ondersteunen bij de combinatie van zorg en arbeid. Daarnaast kunnen gemeenten ook andere doelen hebben zoals: integraal werken, onderwijsachterstandenbestrijding, multifunctioneel bouwen en het betrekken van de wijk bij de school. Het aanbod van brede scholen kan per school verschillen en is afhankelijk van de lokale behoefte. Mogelijke invullingen zijn voorschoolse opvang van 2- tot 4-jarigen, schoolmaatschappelijk werk en naschoolse opvang.

Sport en kunsteducatie zijn in de praktijk de belangrijkste activiteiten in de naschoolse opvang van de brede school. Voor kunsteducatie gaat het meestal om de actieve vormen van beeldende kunst, audiovisueel, dans, drama en muziek. Voor de ontwikkeling van brede scholen is het belangrijk dat er op lokaal niveau partners zijn voor scholen om mee samen te kunnen werken.

Aandachtspunten voor gemeenten bij de ontwikkeling van brede scholen en de invulling van de naschoolse opvang zijn:

- Welke partners zijn er lokaal aanwezig, waarmee scholen het brede school concept in kunnen vullen? Denk aan sportverenigingen, centra voor de kunsten of amateurkunstverenigingen.
- Wat is er nodig aan ondersteuning of bijscholing om dat goed uit te kunnen voeren?
- Wat is er nodig op het gebied van accommodatie om sport- of kunsteducatie-activiteiten in de brede school uit te voeren?

Brede scholen bieden interessante mogelijkheden voor multifunctioneel bouwen. Zo kan een vaklokaal beeldend gerealiseerd worden, zowel voor gebruik binnen het onderwijs als voor cursussen in de vrije tijd. Of een klein theatertje of podium voor presentaties van de school en als voorziening van de wijk of dorpskern.

Het aantal brede scholen groeit sterk. De meeste brede scholen zijn scholen voor primair onderwijs. In 2005 zijn er hiervan 500 gerealiseerd. In het voortgezet onderwijs zijn er inmiddels ruim 100. Een even groot aantal is in voorbereiding. In 62% van de Nederlandse gemeenten wordt gewerkt aan de totstandkoming van brede scholen. Dat zijn niet alleen grote en middelgrote gemeenten, maar ook steeds meer plattelandsgemeenten en dorpskernen. De verwachting is dat de

⁴⁴ Persbericht 26-06-2006 Voor- en naschoolse opvang. Den Haag: ministerie van OCW.

brede school zich in de toekomst verder zal ontwikkelen tot een basisvoorziening in elke wijk. In 2005 is op 25% van de brede scholen een centrum voor de kunsten, muziekschool of creativiteitscentrum actief als partner voor de school en verzorgen zij activiteiten. Ter vergelijking: op 53% van de brede scholen zijn bibliotheken actief en op 29% sportverenigingen.⁴⁵

Gemeenten spelen een cruciale rol in het creëren van samenhang in de voorzieningen en het versterken van de sociale infrastructuur voor kinderen en jongeren. De rijksoverheid ondersteunt dit via de operatie JONG. De meeste gemeenten betalen de brede school uit eigen middelen, vanuit onderwijsachterstandgelden, jeugdbeleid of welzijnsbeleid. Daarnaast worden ze ondersteund door subsidies van provincies, het Rijk en andere instellingen.

Meer informatie:

- www.bredeschool.nl.
- www.oberon-o-a.nl/thema/thema/brede.html.
- binnenkort verschijnt een VNG-handreiking over het beheer van brede scholen, www.vng.nl.

7.3. Community Arts

Community Arts is geen eenduidig en scherp gedefinieerd begrip. Toch wordt het steeds duidelijker wat hieronder verstaan wordt. Een gangbare definitie is: kunstprojecten met een sociaal-maatschappelijke doelstelling, die werken vanuit een proces- en groepsgerichte aanpak. De projecten bestaan uit vijf kerncomponenten:

- Actieve participatie door de gemeenschap.
- Een gemeenschap die, grotendeels, bestaat uit mensen met een grote afstand tot de gevestigde kunsten en kunsteducatie.
- Artisticeit; inzet van professionele kunstenaars gericht op een artistieke uitkomst.
- Cultuur in brede zin.
- Projecten met aandacht voor persoonlijke, sociale en maatschappelijke ontwikkelingen.⁴⁶

Community Arts projecten kunnen de sociale cohesie bevorderen, omdat zij aspecten in zich hebben als wijkgericht werken, het bevorderen van cultuurparticipatie en het stimuleren van sociale inclusie.

De meeste projecten vinden plaats in de Randstad en zijn gericht op jongeren en allochtonen. Daarentegen laten ervaringen uit andere landen en inspirerende voorbeelden in Nederland zien dat Community Arts zich absoluut niet beperken tot de grote-steden-problematiek, maar zeker ook in kleine en middelgrote gemeenten zijn functie kan hebben. Het initiatief tot een Community Arts-project kan van een gemeente komen, maar ook van een individuele kunstenaar of culturele instelling. Een project bestaat gemiddeld genomen uit een samenwerkingsverband van drie partijen. Vaak zijn het wat lossere samenwerkingsstructuren die zich beperken tot de duur van het project. De meest voorkomende partijen in deze projecten zijn het welzijnswerk, centra voor de kunsten, professionele kunstinstellingen, individuele kunstenaars, amateurkunst, bibliotheken en woningbouwverenigingen. De rol van bestuurders is hierbij: open staan voor nieuwe ideeën, faciliteren en inspireren, vertrouwensbanden smeden tussen organisaties en partijen samen brengen en verbinden. Voor centra voor de kunsten ligt er, gezien hun expertise, een uitdaging om op deze ontwikkeling in te zetten.

Het congres *Kunst, cultuur en gemeenschapskunst* van het Cultuurfonds van de Bank Nederlandse Gemeenten en de Stichting Kunst en Cultuur Zuid-Holland Kunstgebouw sloot af met de woorden: 'Het positieve van gemeenschapskunst is nu juist dat het extra gereedschap vormt in de 'toolkit' van de bestuurder om af en toe wat aan de gemeenschap te kunnen sleutelen. Want als we het met elkaar eens zijn dat 'kunst mensen bij elkaar brengt', dan geldt: grijp die kans, zet (gemeenschaps)kunst doelgericht in. [...] Faciliteer niet alleen, neem zelf actief deel aan gemeenschapskunstprojecten in uw gemeente of provincie. Verleg uw eigen grenzen, leer de inwoners kennen en zie met eigen ogen wat kunst voor de gemeenschap kan betekenen.'⁴⁷

Meer informatie:

- inventarisatie van Community Arts projecten in Nederland: www.cultuurnetwerk.nl → vrijetijd → databank community arts.

⁴⁵ Van der Grinten, M. (2005). *Jaarbericht 2005, Brede scholen in Nederland*. Utrecht: Oberon.

⁴⁶ Verslag van het congres *Kunst, cultuur & gemeenschapszin 22 september 2005*. Den Haag/ Rijswijk: Cultuurfonds Bank Nederlandse Gemeenten en Kunstgebouw.

⁴⁷ Trienekens, S., Erasmus Universiteit Rotterdam, tijdens het congres *Kunst, cultuur en gemeenschapszin (september 2005)* georganiseerd door Cultuurfonds Bank Nederlandse Gemeenten en Kunstgebouw.

7.4. De economische waarde van kunst en kunsteducatie

Terwijl in het verleden economie en cultuur twee totaal verschillende werelden leken, dringt op dit moment het besef door dat economie en cultuur ook iets voor elkaar betekenen. Bij economie draait het om waarde; bij cultuur gaat het om betekenis. De relatie tussen cultuur en economie is dat meer betekenis leidt tot meer waarde. Kunst, cultuur en creativiteit vertegenwoordigen op verschillende manieren, zowel direct als indirect, een economische waarde. Er is een trend zichtbaar waarbij cultuur meer en meer wordt ingezet als instrument voor economische doelstellingen. Dat betekent niet dat cultuur volledig ten dienste komt te staan van economische doelen, maar dat de intrinsieke waarde van cultuur een belangrijke betekenis heeft voor de economie.

Wat kan kunsteducatie in economisch opzicht betekenen in en voor een gemeente?

Culturele voorzieningen bepalen de aantrekkingskracht van een gemeente voor de inwoners en dat bepaalt mede de kwaliteit van het vestigingsklimaat voor het bedrijfsleven. Het is algemeen aanvaard dat grootschalige culturele voorzieningen bijdragen aan de aantrekkelijkheid van een gemeente. Maar juist ook kleinschalige, op de lokale gemeenschap gerichte initiatieven, zoals een bloeiend amateurkunstcircuit en kunsteducatievoorzieningen, maken een gemeente aantrekkelijk als woon- en vestigingsklimaat voor burgers en bedrijven. Met het toenemen van de vrijetijdssector vormt cultuurtoerisme een snelgroeiende economische factor. De creatieve industrie is sterk in opkomst.⁴⁸

Kunst en cultuur leveren een belangrijke bijdrage aan de persoonlijke en identiteitsontwikkeling; het ontwikkelt het creatieve vermogen van mensen. Het beoefenen van een kunstvorm heeft een aangetoond positief effect op de ontwikkeling van mensen en komt tot uiting in eigenschappen als zelfvertrouwen, maatschappelijk besef, (emotionele) intelligentie en verbeeldingskracht. Eigenschappen die ook in economische zin als relevant worden beschouwd voor het opleidingsniveau van mensen, het welzijn, de welvaart, het consumentenvertrouwen, enzovoort.⁴⁹

7.5. Publieke of private instelling; de voor- en nadelen

De keuze voor een publieke ofwel een private instelling heeft voor- en nadelen. Essentieel is dat een keuze gebaseerd is op een visie. Langs welke organisatievorm kunnen de kunsteducatiebeleidsdoelstellingen van de gemeente het best gerealiseerd worden? Privatiseren om te bezuinigen is een verkeerde insteek. De kosten gaan voor de baten uit; een privatiseringsproces brengt extra uitgaven met zich mee. De ervaring leert dat privatisering en marktwerking lang niet altijd leiden tot betere uitvoering van taken of lagere kosten voor de consument of de gemeenschap. Het is van belang een weloverwogen en verantwoorde keuze te maken.

Voor- en nadelen

Bij een publieke instelling voor kunsteducatie kan de gemeente sterk en direct sturen op niveau en richting. Binnen het ambtelijk apparaat is coördinatie en afstemming tussen de gemeentelijke diensten eenvoudiger en op politiek-bestuurlijk niveau is sprake van een heldere verantwoording van financiële middelen. Een nadeel is dat het voor een publieke instelling moeilijker, maar niet onmogelijk is, om 'cultureel ondernemerschap' vorm te geven. Bij een private instelling is de directe betrokkenheid van een gemeente minder of anders. De instelling heeft wel meer ruimte om ondernemend te opereren. [H.3.8]

Er zijn verschillen in de arbeidsvoorwaarden tussen de CAO Kunsteducatie, die de meeste privaatrechtelijke instellingen volgt en de CAR-UWO van de publieke instellingen. [H.3.7]

Consequenties van privatisering

Wanneer overwogen wordt om een publieke instelling te privatiseren, is het van belang alert te zijn op de consequenties. Een publieke instelling betreft tal van diensten van andere gemeentelijke diensten, zoals personeelswerk, salarisadministratie, gebouwenbeheer en dergelijke. Het verdient aanbeveling om via kostenverdeelstukken en interne verrekening duidelijk te maken welke kosten aan het centrum worden toegerekend, om zodoende een goede exploitatie te kunnen waarborgen.

Wanneer gekozen is, of wordt, voor een geprivatiseerde of private voorziening, kan door middel van een prestatiecontract de relatie tussen gemeente en centrum voor de kunsten ingevuld worden. Zo'n contract legt vast welke prestaties het centrum voor de kunsten levert en welke subsidie daar tegenover staat. Daarnaast zal veelal sprake zijn van een huurcontract. Vaak huizen de centra in grote, meestal onderhoudsgevoelige panden in het centrum. Als de gemeente ervoor kiest om marktconforme huurprijzen te berekenen, is evident dat dit een subsidieverhogend effect zal hebben. Het prestatiecontract zal moeten sturen op een gegarandeerd minimumniveau van diensten,

⁴⁸ Wat cultuur verdient. (2005) Amsterdam: LAgroun Leisure & Arts Consulting.

⁴⁹ Ons Creatief Vermogen, Brief cultuur en economie (2005). Den Haag: ministeries van Economische Zaken en van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

maar ook ruimte geven aan het centrum om te ondernemen. Om fluctuaties in de sector op te kunnen vangen, is het van belang dat in de subsidievoorwaarden geregeld is dat instellingen een redelijke reserve kunnen opbouwen.

Privatisering heeft consequenties op het gebied van arbeidsvoorwaarden. Verandering van het arbeidsvoorwaardensysteem brengt extra kosten met zich mee. Wanneer een geprivatiseerde instelling CAR-UWO blijft volgen loopt ze een financieel risico vanwege het eigen risicodragerschap voor de WW. Het is te overwegen om het personeel onder te brengen bij de CAO Kunsteducatie en door middel van een vrijwillige aansluiting bij het ABP te blijven. De instelling is dan niet aangemerkt als overheidswerkgever en is dan geen eigenrisicodragers voor de WW.

7.6. Fusie of afsplitsing, schaalvergroting of juist niet

Bij centra voor de kunsten in kleine gemeenten bestaat het merendeel van het personeel uit docenten die enkele uren of enkele dagdelen per week lesgeven. Ondersteunend personeel is er in beperkte mate met een directeur, salarisadministratie, een administratieve kracht en een conciërge. De directeur, bij een kleine instelling vaak parttime, moet van veel markten thuis zijn: management, personeelsbeleid, marketing enz. Schaalvergroting kan in zo'n situatie uitkomst bieden. Een fusie tussen kleine centra heeft als valkuil dat de activiteiten op één plaats worden geconcentreerd, waardoor het centrum te ver van de klanten komt te staan. Bij een fusie is het van belang dat het verzorgingsgebied zodanig wordt ingericht dat cursisten relatief dicht bij huis kunnen worden bediend. Een mogelijkheid is ook om kleinere centra bestuurlijk te laten fuseren of om een gezamenlijke backoffice in te richten waarmee zij een adequate stafdienst kunnen opbouwen. Hiermee kunnen de kleinere instellingen naar de burgers en gemeente toe wel hun eigen vertrouwde gezicht behouden. In alle gevallen is het van belang dat deze regionale samenwerking zorgvuldig vorm krijgt. De consequenties van bezuinigingen in één gemeente, mogen niet de exploitatie van een instelling in gevaar brengen of ten laste komen van andere gemeenten.

De laatste jaren is ook een trend zichtbaar dat creativiteitscentra en muziekscholen fuseren tot één gecombineerde instelling. Zo'n centrum voor de kunsten staat sterker, heeft een grotere artistieke uitstraling en bereikt een groter en breder publiek, dat als vanzelfsprekend met het brede aanbod van alle kunst disciplines in aanraking komt. De aanwezigheid van docenten uit diverse disciplines binnen één instelling leidt tot een discipline overstijgende uitwisseling van kennis, ideeën en ervaringen. Dit alles kan een grotere diversiteit in het aanbod opleveren.

Heerlen 91.528 inwoners

INVESTEREN IN KUNST ALS ECONOMISCHE EN SOCIALE FACTOR

Heerlen is een krimpende stad in Zuid-Limburg. Samen met Kerkrade en vijf kleinere gemeenten vormt het Parkstad Limburg, een gebied van 260.000 inwoners waarbinnen de 'agglomeratie' Heerlen/Kerkrade de stedelijke voorzieningen biedt.

Voor trots en economisch succes

Sinds de sluiting van de mijnen kampt Heerlen met een gekrenkte trots en gebrek aan werkgelegenheid. Beide euvels worden onder meer aangepakt met kunst en cultuur. Greetje van Gemert, strategisch beleidsmedewerker cultuur: "Heerlen ziet dat kunst & cultuur een economische en sociale factor is." Dat blijkt uit het succes van het Glaspaleis. Dit voormalige warenhuis uit 1933 werd met sloop bedreigt maar is uiteindelijk in opdracht van de gemeente door de architecten Jo Coenen en Wiel Arets gerenoveerd. De bruine puist met ondoorzichtig glas veranderde in een transparant gebouw. De muziekschool, het filmhuis, het museum voor moderne kunst, het centrum voor architectuur en de bibliotheek vonden er onderdak. 'Venster op cultuur' is het motto voor iedere Glaspaleisbewoner. Het opgefriste pand is de trots van Heerlen. Het trekt mensen naar de binnenstad en daar profiteren winkels en horeca van. Ook de culturele instellingen hebben er baat bij want mensen komen graag en blijven langer. En dankzij het delen van één voordeur werken de instellingen samen aan de productie van tentoonstellingen en cursussen. Het Glaspaleis maakt bewoners en gemeente ook bewust van de rijke, modernistische architectuur in Heerlen. De gemeente is eigenaar van het pand en zorgt ervoor dat de culturele instellingen de huur ervan kunnen opbrengen.

Investeren in infrastructuur

Heerlen investeert intensief in de culturele infrastructuur. Ze renoveert de schouwburg, verbouwt het poppodium, en met de verbouwing van het Patronaat krijgen ook de amateurverenigingen een podium. Ook in cultuurproducenten wordt geïnvesteerd. "We willen voorkomen dat er straks allemaal mooie gebouwen staan maar dat de programmering leidt onder financiële tekorten. Bovendien investeren we in amateurkunst om vooral jongeren de mogelijkheid te geven hun kunst naar een hoger plan te tillen. Zo zullen lokale bands het voorprogramma van grote acts verzorgen op het poppodium en is er een bandcoach." Samenwerking wordt ook gestimuleerd door subsidie van de cultuursociëteit: maandelijks komen de ongebonden, niet gemeentelijke, culturele instellingen bijeen om hun activiteiten af te stemmen. Festivals zijn bijvoorbeeld enorm gebaat bij samenwerking. "Bestaande initiatieven die passen bij ons beleid, geven we graag een duwtje in de rug. Daarom inventariseren we nu ook alle culturele evenementen in Heerlen."

Stagelopen in de creatieve industrie

Om de jeugd te binden aan de stad en participatie te versterken legt Heerlen in zijn pilot creatieve industrie de nadruk op instroom van gediplomeerde (v)mbo'ers in de creatieve industrie. "We willen de onderkant een impuls geven en jongeren aan het werk krijgen in die sector." Decorbouw, theatertechniek, werken voor ontwerpers in de toegepaste kunst als mode en interieurbouw. De Hogeschool Zuyd zoekt en creëert stageplaatsen bij bijvoorbeeld de podia, de muziekschool en de schouwburg, of bij onafhankelijke cultureel ondernemers.

Voor kunst- en cultuuronderwijs op basisscholen en het voortgezet onderwijs zijn cultuurscouts ingezet. "Met gelden van het Actieplan Cultuurbereik worden in Parkstad twee cultuurscouts bekostigd. Zij stimuleren aanbod bij culturele instellingen zoals de muziekschool, musea en Hee-art, en maken dat bekend bij scholen. En ze helpen scholen bij het formuleren van hun cultuureducatieplan." Hee-art is een creativiteitscentrum, opgericht door een collectief van vrije kunstenaars. Voor huisvesting en overhead ontvangt Hee-art een subsidie van € 55.000. "En de muziekschool heeft aangeboden om de organisatie en administratie tegen geringe kosten uit te voeren." De muziekschool is een gemeentelijke instelling die jaarlijks ontvangt voor de exploitatie. Om te voorkomen dat elk jaar een slag om de subsidies wordt geleverd, werkt Heerlen voor 2008-2011 aan een kunstplan, analoog aan de landelijke cultuurnota. Voor een consistent kunst- en cultuurbeleid.

DEEL 2 PRAKTIJK EEN GEMEENTELIJK

KUNSTEDUCATIE- BELEID IN STAPPEN

Dit laatste hoofdstuk gaat over de praktijk. Hoe kom je tot een gemeentelijk beleidsplan voor kunsteducatie? Welke stappen moet je daarvoor volgen, welke doelen wil de gemeente bereiken, welke instrumenten zijn er, hoe zit het met de financiën en hoe bepaal je of je bereikt hebt wat je wilde? De antwoorden op deze vragen vormen de bouwstenen voor het totstandkomen van een gemeentelijk kunsteducatiebeleid.

8.1. Visie en betekenis vaststellen

Visie, dat is waar het om draait bij het maken van beleid. Waar staat de gemeente voor? Wat zijn de algemene beleidskeuzes van de gemeente nu en in de nabije toekomst? Deze gemeentelijk visie is de basis voor de beleidsontwikkeling van kunsteducatie.

Gemeenten ontwikkelen integraal beleid. Het kunsteducatiebeleid is direct gerelateerd aan het cultuurbeleid. Daarnaast heeft het raakvlakken met de beleidsterreinen onderwijs, welzijn, jeugd en jongeren, ouderen en economie.

Belangrijke overwegingen zijn:

- Waarom en met welk doel maakt een gemeente kunsteducatiebeleid?
- Is er een kunsteducatiesector aanwezig in de gemeente en is men daar tevreden over?

Algemene kennis van en informatie over de kunsteducatiesector en de actuele ontwikkelingen op dit beleidsterrein, zijn een voorwaarde voor het ontwikkelen van visie en beleid. De handreiking geeft een beknopt overzicht van deze sector [H.1, H.2 en H.3], het overheidsbeleid [H.4, H.5 en H.6] en de actuele ontwikkelingen op dit terrein [H.7]. Voor uitgebreidere informatie wordt verwezen naar relevante literatuur en websites.

- Welke waarde hecht de gemeente aan kunsteducatie?
 - In relatie tot de gemeentelijke visie?
 - In relatie tot de ontwikkeling van haar burgers?
 - In relatie tot het cultuurbeleid?
 - In relatie tot het amateurkunstbeleid?
 - In relatie tot andere beleidsterreinen zoals het onderwijs, welzijn, jeugd en jongeren, ouderen en economie?
- Welke visie heeft de gemeente op de functie van kunsteducatie?
 - Wat zijn specifieke speerpunten in het gemeentelijk kunsteducatiebeleid?
 - Welke doelgroepen wil de gemeente bereiken?
 - Welke effecten worden ermee beoogd?
- Hoe kan kunsteducatie aansluiten op ontwikkelingen in andere beleidsterreinen?
 - Welke lokale en maatschappelijke ontwikkelingen zijn relevant voor kunsteducatie op lokaal niveau?
 - Wat kan kunsteducatie betekenen in relatie tot maatschappelijke vraagstukken zoals sociale cohesie, vrijetijdsbesteding, het realiseren van sluitende dagopvang en de ontwikkelingen op het gebied van brede scholen.
 - Wat betekent cultuur en kunsteducatie voor de economische ontwikkeling?
- Wat is de ambitie van de gemeente?
 - Wat wil de gemeente met haar cultuurbeleid en wat is de rol daarbij van kunsteducatie?
 - Waar ligt de lokale kracht?
 - Wat is de profilering ten opzichte van andere gemeenten?

- Welke uitgangspunten hanteert de gemeente voor het kunsteducatiebeleid?
- Artistieke functie van kunsteducatie versus de sociale functie.
 - Verhouding binnenschoolse en buitenschoolse kunsteducatie.
 - De relatie tot de amateurkunst.
 - Spreiding over de dorpskernen en -wijken in een gemeente, en spreiding over de di-verse bevolkingsgroepen: jong – oud, allochtoon – autochtoon, hoger - lager opgeleiden.

De waarde van kunsteducatie

Kunsteducatie voor de ontwikkeling van burgers:

Voor persoonlijke ontwikkeling en welzijn.

Voor zingeving en vrijetijdsbesteding.

Voor het stimuleren en ontwikkelen van kunstzinnige en creatieve vermogens.

Kunsteducatie als onderdeel van het cultuurbeleid:

Vergroten van de culturele competenties van burgers.

Vergroten van het cultuurbereik van de culturele voorzieningen en professionele kunsten in de gemeente.

Opleiden en ondersteunen van amateurkunstenaars.

Stimuleren van jong talent en voorbereiden op het kunstvakonderwijs.

Kunsteducatie aansluitend bij het onderwijsbeleid:

De lokale culturele omgeving vormt de basis voor kunst- en cultuureducatie in het onderwijs.

Bevorderen van samenwerking tussen het onderwijs en de kunst- en cultuursector.

Zinvolle en deskundige invulling van de naschoolse opvang.

Kunsteducatie in relatie tot sociale cohesie:

Versterken van de lokale sociale samenhang, het bevorderen van integratie en emancipatie.

Als onderdeel van het brede school concept, zowel in het inhoudelijke programma als op het gebied van accommodatie.

Kunsteducatie in economisch opzicht:

Een goed voorzieningenniveau maakt dat een gemeente een aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat heeft voor burgers en bedrijfsleven.

Het bevorderen van de menselijke creativiteit als belangrijkste motor voor de economische ontwikkeling, toename van het potentieel aan creatieve kenniswerkers.

8.2. Analyse

De lokale situatie is van belang bij het opstellen van een gemeentelijk kunsteducatiebeleid. De volgende stap in het ontwikkelen van beleid is een analyse van de situatie om een overzicht te krijgen van de sector. Welke partijen zijn bij kunsteducatie in de gemeente betrokken? Wat ontbreekt er? Welke ontwikkelingen zijn er? Wat zijn de sterke en de zwakke onderdelen, waar liggen kansen en wat zijn bedreigingen?

Lokale factoren, bepalend bij het opstellen van een gemeentelijk kunsteducatiebeleid:

De omvang, grootte en ligging van de gemeente.

De oppervlakte van de gemeente ten opzichte van het inwoneraantal.

Mogelijkheden van de regio: nabijgelegen stad met culturele voorzieningen of regionale samenwerking met meerdere kleine gemeenten.

Mogelijkheden in de provincie: samenwerking of ondersteuning vanuit provinciale instellingen voor kunst en cultuur of de provinciale overheid.

De bevolkingssamenstelling van de gemeente.

Bevolkingssamenstelling: leeftijdsopbouw, opleidingsniveau, welstandsklasse, bevolkingsgroepen.

Het culturele klimaat in de gemeente.

Wat is het totaal aan culturele voorzieningen in de gemeente?. Amateurkunst, museum, theater, bibliotheek. Is er een kunstvakopleiding op mbo of hbo niveau? Wonen er veel kunstenaars of creatieve kenniswerkers?

Hulpmiddel bij het inventariseren van de lokale kunsteducatiesituatie is hoofdstuk 2 waarin een beschrijving van de kunsteducatiesector gegeven wordt. Hierin worden ook de kerntaken en uitgangspunten beschreven voor een basisvoorziening kunsteducatie op lokaal niveau. Hoofdstuk 3 geeft informatie over de centra voor de kunsten, de instellingen die door gemeenten gesubsidieerd worden voor de uitvoering van het lokale kunsteducatiebeleid.

→ Inventariseren.

Aan de hand van de kerntaken [H.2.1] en uitgangspunten [H.2.2] wordt de stand van zaken in de gemeente opgenomen.

→ Welke taken worden door gesubsidieerde instellingen verricht?

→ Welke taken verrichten andere aanbieders?

→ Wat ontbreekt?

→ Wat functioneert goed?

→ Wat zijn knelpunten?

→ Welke landelijke, provinciale of gemeentelijke ontwikkelingen spelen er? [H.7]

→ Welke mogelijkheden komen daaruit voort?

→ Hoe wordt de infrastructuur vormgegeven?

→ Welke partijen spelen daarbij een rol?

→ Hoe verloopt de interactie en de samenwerking tussen de verschillende partijen?

→ Is er een centrale partij die als spil in het kunsteducatieveld fungeert?

8.3. Doelen en resultaten bepalen

→ Welke doelen wil een gemeente bereiken met het kunsteducatiebeleid?

- Vergroten van het cultuurbereik.
- Toegankelijke kunsteducatie voor een breed publiek.
- Een levendige amateurkunstsector.
- Talentontwikkeling.
- Samenwerking tussen onderwijs en culturele instellingen en tussen instellingen die zich bezig houden met kunsteducatie onderling.
- Bereiken van bepaalde doelgroepen.
- Bevorderen van leefbaarheid en sociale cohesie.
- Versterken van het woon- en vestigingsklimaat voor burgers en bedrijfsleven.

→ Wat zijn de gewenste resultaten? SMART benoemen.

- Specifiek: concrete, ondubbelzinnige beschrijving.
- Meetbaar: kwantitatieve gegevens (aantallen, bedragen, percentages) aangeven en de wijze van meten.
- Acceptabel: is er draagvlak?
- Realistisch: is het haalbaar?
- Tijdsgebonden: vaststellen van begin en eindtijd.

→ Wat moet de gemeente stimuleren en ontwikkelen?

→ Bepalen van het soort en de omvang van de voorzieningen die de gemeente wil hebben.

8.4. Positie en rol van de gemeente

Het is van belang als gemeente duidelijkheid te scheppen over de positie die de gemeente wil innemen ten opzichte van andere actoren in deze sector. Welke verantwoordelijkheid wil de gemeente nemen? Welke rol ziet zij voor zichzelf weggelegd? Welke deskundigheid heeft de gemeente in huis en hoe kan de gemeente externe deskundigheid benutten? Waar het om gaat is invulling geven aan het begrip 'regie voeren'.

- Welke rol ziet de gemeente voor zichzelf weggelegd?
- Welke relatie onderhoudt de gemeente met het werkveld?

De meeste gemeenten vervullen een combinatie van rollen: initiator, voorwaardenschepper, stimulator, regisseur, beslisser, ondernemer en partner. Gemeenten kunnen hun rol ook aanpassen aan de verschillende fases van beleidsontwikkeling. Bijvoorbeeld eerst stimulerend, dan voorwaardenscheppend en vervolgens als partner om met het werkveld samen het beleid te ontwikkelen. Vooral voor kleine en middelgrote gemeenten kan het waardevol zijn om samen te werken met lokale partners zoals het centrum voor de kunsten, de provinciale instelling voor kunst en cultuur of de provinciale overheid. Zij kunnen, voor een specifiek beleidsterrein als kunsteducatie, de inhoudelijke expertise bieden, waarbij de gemeente haar verantwoording heeft als bestuurder.

8.5. Beleid en instrumenten

Hoe bereikt de gemeente haar doel? Welke middelen en welke beleidsinstrumenten zet de gemeente daarbij in?

- Heeft de gemeente een kunst- of cultuurnota of -plan?

In een integrale visie op het kunst- en cultuurbeleid wordt de samenhang tussen kunsteducatie en professionele kunsten, cultureel erfgoed en amateurkunst weergegeven, maar ook de wisselwerking tussen deze onderdelen.

- Accommodatiebeleid

- Accommodatie is een belangrijke pijler van het kunsteducatiebeleid. Gemeenten vervullen een grote rol op het gebied van huisvesting voor kunsteducatie. Dat krijgt vorm in bijvoorbeeld ruimten voor muziekonderwijs, cursussen beeldende kunst, dans, theater en toneel en/of een (klein) podium voor amateuroptredens, die voldoen aan de normen voor geluidsoverlast en de milieuwet.
- Accommodatiebeleid begint bij ruimtelijke planning. Veel gemeenten concentreren culturele voorzieningen in de vorm van een cultuurplein (Heerlen), een culturele as (Rotterdam) of een museumkwartier (Utrecht). De gedachte is dat meerdere culturele voorzieningen bij elkaar, zoals museum, theater en centrum voor de kunsten elkaar versterken. Ook de aanwezigheid van recreatieve voorzieningen zoals een café en/of restaurant werkt versterkend.
- Bereikbaarheid van kunsteducatievoorzieningen en de ruimtelijke spreiding hiervan over wijken en dorpskernen is een aspect dat in beschouwing moet worden genomen. Dat geldt zowel voor stedelijke als voor landelijke gebieden. Brede scholen [H.7.2] die op wijkniveau een centrale locatie voor kunsteducatie kunnen zijn, Community Arts [H.7.3] in samenwerking met het welzijnswerk, of het kulturhus-concept dat in Gelderland en Overijssel in opkomst is, zijn voorbeelden van goed bereikbare voorzieningen.
- Bij nieuw- of verbouwplannen voor brede scholen is het van groot belang dat gemeenten in hun programma van eisen een paragraaf kunsteducatie opnemen. Zoals een sportlokaal in brede scholen belangrijk is, zo is het voor scholen ook van belang om op een goed niveau accommodatie voor kunsteducatieactiviteiten te hebben, zoals een lokaal voor beeldende kunst, muziek, dans of theater/toneel.

- Welke instrumenten kan de gemeente inzetten?

- Financieel: structurele subsidie, budgetfinanciering, flexibel inzetbare subsidies voor activiteiten, prijzen [H.8.6].
- Facilitair: huisvesting, personeel en materiaal.
- Juridisch: gemeentelijke regel- en wetgeving zoals het verlenen van vergunningen voor festivals en evenementen, beleid inzake de openbare orde en veiligheid.
- Communicatief: het verstrekken van informatie, partijen bij elkaar zetten om samenwerking vorm te geven en vraag en aanbod op elkaar afstemmen.

8.6. Organisatie, samenwerking en afstemming

→ Intern binnen de gemeentelijke organisatie.

- Kunsteducatie is een onlosmakelijk onderdeel van het brede cultuurbeleid. Maar naast het cultuurbeleid heeft kunsteducatie ook raakvlakken met andere beleidsterreinen. Het is wenselijk om dat vast te leggen om structurele afstemming te bewerkstelligen.
- Het is van belang om kunsteducatie als een duidelijk deelterrein van het cultuurbeleid vast te leggen en vast te stellen onder wiens ambtelijke verantwoordelijkheid het valt.

→ Extern

- Is er samenwerking of afstemming met omliggende gemeenten?
Wanneer een gemeente erg klein is, kan het interessant zijn om de uitvoering van het kunsteducatiebeleid in samenwerking met omliggende gemeenten vorm te geven. Dat kan in de vorm van een gemeenschappelijke regeling of een gezamenlijke convenant. Een gemeente kan een contract afsluiten voor het leveren van diensten met een centrum voor de kunsten in een nabijgelegen gemeente.
- Hoe is de samenwerking en afstemming met de provincie vormgegeven? [H.5.3]
- Overleg met het werkveld
Regelmatig overleg met externe partners is belangrijk. Om op de hoogte te blijven van de actuele ontwikkelingen, nieuwe plannen te bespreken en te toetsen aan de praktijk, om problemen op te lossen, maar vooral om problemen voor te zijn.
- Creëren van netwerken
De gemeente kan vanuit een initiërende rol partijen uit het onderwijs, centra voor de kunsten, culturele instellingen, amateurkunst en welzijn bij elkaar brengen om vraag en aanbod op het gebied van kunsteducatie op elkaar af te stemmen en het brede school concept in te vullen. Ook een netwerk vanuit culturele instellingen, centra voor de kunsten, recreatie, toerisme en economie kan inspirerende activiteiten initiëren op het gebied van stad en streekpromotie.

8.7. Financiën

Een beleidsplan is altijd gebonden aan een periode. Meestal is dat vier jaar. Logischerwijze is de financiering van het beleid vastgelegd voor eenzelfde periode.

Ten behoeve van kunsteducatie komen de volgende financieringsmogelijkheden voor:

- (Meerjaren) begrotingsfinanciering (exploitatiefinanciering).
- Budgetfinanciering.
- Investeringsfinanciering
- Output/prestatiefinanciering.
- Projectfinanciering.
- Provinciale en landelijke stimuleringsprogramma's/matching financiering.
- Fondsen en sponsors.
- Tarifieringsbeleid; bijdragen ten behoeve van deelnemers.

Meer informatie over de financiering van kunsteducatie staat beschreven bij:

- Kerngegevens van centra voor de kunsten en percentage van baten vanuit gemeentelijke subsidies [H.4.6]

Stimuleringsmaatregelen vanuit de Rijksoverheid in het kader van het Actieplan Cultuurbereik en Cultuur en School [H.6.3] en Kunsteducatie in de praktijk van gemeenten [H.4.5].

Het verstrekken van subsidies is één, maar de follow-up is een niet te vergeten tweede aspect.

Voorwaarde voor het verstrekken van subsidies is dat er vooraf duidelijke afspraken gemaakt worden over wensen, verwachtingen en de te leveren prestaties. Zo weten gemeenten en kunsteducatie-instellingen waar ze aan toe zijn. Het is van belang om als subsidiegever en –ontvanger, als gemeente en instelling, met elkaar in gesprek te blijven.

→ Zijn de verstrekte financiën goed besteed?

→ Is bereikt wat beoogd is?

→ Wat doe je met onder- of overschrijdingen?

8.8. Evaluatie

Een goede evaluatie is voor een gemeente van belang om het beleid voor het volgende jaar of voor een nieuwe beleidsplanperiode te continueren, aan te scherpen en te verbeteren. Daarmee

kan de effectiviteit en kwaliteit van het beleid vergroot worden.

Bij de evaluatie staan twee vragen centraal. In hoeverre heeft de gemeente haar doelstellingen van het kunsteducatiebeleid bereikt. En op welke wijze zijn de resultaten tot stand gebracht?

→ Effectevaluatie

Een effectevaluatie vergelijkt de behaalde resultaten met de vooraf gestelde doelen.

→ Procesevaluatie

Een procesevaluatie onderzoekt hóe het kunsteducatiebeleid is uitgevoerd. Hierbij gaat het vooral over de organisatie, de samenwerking, de beschikbare middelen, knelpunten; alles wat van invloed is op het behalen van de resultaten.

Bijlagen

1. LANDELIJKE ORGANISATIES EN ONDERSTEUNENDE INSTELLINGEN

CJP

Het CJP verspreidt in opdracht van het ministerie van OCW de CKV-vouchers voor scholen en scholieren. Culturele instellingen, zoals centra voor de kunsten, kunnen bij het CJP een aanvraag indienen om CKV-acceptant te worden. Verder geeft het CJP de kortingspas uit, informeert het docenten en verzamelt het data over het gebruik van de CKV-vouchers.

Marnixstraat 317, Amsterdam
Postbus 3572, 1001 AJ Amsterdam
tel. 020 5210220
www.cjp.nl/relaties/

Cultuur en School [H.6.2.2]

Het project Cultuur en School van het ministerie van OCW heeft als doel om meer onderwijs met en over cultuur te realiseren. Om dit te stimuleren werkt het ministerie samen met gemeenten en provincies, culturele instellingen en onderwijsorganisaties. www.cultuurenschool.net is bedoeld voor de contactpersonen Cultuur en School bij gemeenten en provincies. www.cultuurplein.nl geeft informatie aan docenten, de managers en de culturele instellingen als ondersteuning bij culturele activiteiten in de onderwijspraktijk. www.cultuurbereik.nl geeft informatie over het Actieplan Cultuurbereik.

Cultuurnetwerk Nederland [H.2.6]

Ganzenmarkt 6, Utrecht
Postbus 61, 3500 AB Utrecht
tel. 030 2361200
www.cultuurnetwerk.nl

De Kunstconnectie/VKV [H.2.6]

Lucasbolwerk 11, Utrecht
Postbus 365, 3500 AJ Utrecht
tel. 030 2303749
www.dekunstconnectie.nl
www.vkv.nl

Interprovinciaal Overleg, IPO

Koepelorganisatie van de twaalf provincies. IPO-C, de commissie cultuur, is het overlegorgaan voor culturele zaken.
Muzenstraat 61, Den Haag
Postbus 16107, 2500 BC Den Haag
tel. 070 8881212
www.ipo.nl

Kunst & Zaken

De stichting heeft als doel het management van culturele instellingen duurzaam te versterken door hen in contact te brengen met kennis en expertise uit het bedrijfsleven. Uitgangspunt is dat kennisoverdracht plaatsvindt op kosteloze, vrijwillige en projectmatige basis. Culturele instellingen krijgen de mogelijkheid gebruik te maken van knowhow die normaal gesproken buiten hun mogelijkheden valt. Voor het bedrijfsleven is het een kans om op een aansprekende manier hun culturele en maatschappelijke betrokkenheid te tonen.

Westzeedijk 102, Rotterdam
Postbus 25281, 3001 HG Rotterdam
tel. 010 4366667
www.kunst-en-zaken.nl

Platform Amateurkunst [H.2.6]

In het PAK zijn de onderstaande disciplinegerichte ondersteunende organisaties verenigd:

- LCA, Landelijk Centrum voor Amateurdans. Tel. 030 2334255, www.dansweb.nl.
- SBA, Stichting Beeldende Amateurkunst, tel. 030 2342211, www.sbakunst.nl.
- Stichting Schrijven, tel. 020 6254141, www.schrijven.org.
- Stichting Unisono, voor amateurmuziek, tel. 030 2335600, www.amateurmuziek.nl.
- Theaterwerk.nl, tel. 020 3446120, www.theaterwerk.nl.
Plompetorengracht 3, 3512 CA Utrecht
tel. 030 2335646
www.platformamateurkunst.nl

Stichting Leerplan Ontwikkeling, SLO

SLO is het nationaal expertisecentrum voor leerplanontwikkeling.
Boulevard 1945 - 3
7511 AA Enschede
tel. 053 4840840
www.slo.nl

Vereniging van Nederlandse Gemeenten, VNG

Behartigt belangen, verleent diensten en heeft een platformfunctie voor alle gemeenten.
Nassaulaan 12, Den Haag
Postbus 30435, 2500 GK Den Haag
tel. 070 3738393
www.vng.nl

2. FONDSSEN

Cultuurfonds Bank Nederlandse Gemeenten

Het fonds ondersteunt activiteiten op het gebied van kunst en cultuur die financieel door minimaal twee gemeenten mogelijk worden gemaakt en die van betekenis zijn voor het gemeentelijk beleid. Het stimuleren van jong talent is een speerpunt.

Koninginnegracht 2, Den Haag
Postbus 30305, 2500 GH Den Haag
tel. 070 3750523
www.bng.nl

Fonds voor Amateurkunst en Podiumkunsten, FAPK

Het fonds ondersteunt duurzame ontwikkeling van de kwaliteit en veelzijdigheid van de amateurkunst en de podiumkunsten in Nederland en de vertoning daarvan in het buitenland.

Bankastraat 151, Den Haag
Postbus 85471, 2508 CD Den Haag
tel. 070 4169000
www.fapk.nl

Prins Bernhard Cultuurfonds

Het fonds ondersteunt projecten op het gebied van cultuur en natuurbehoud met financiële bijdragen, opdrachten, prijzen en beurzen. Het meedoen en laten meedoen aan alle facetten van cultuurbeoefening is één van de onderdelen die het fonds ondersteunt. Naast het landelijk bureau in Amsterdam heeft het fonds provinciale afdelingen.

Herengracht 476, Amsterdam
Postbus 19750, 1000 GT Amsterdam
tel. 020 5206130
www.cultuurfonds.nl

Stichting DOEN

De stichting ondersteunt cultuurprojecten vanuit het oogpunt dat deze een bijdrage kunnen leveren aan de realisatie van een betere samenleving. Bij de beoordelingen voor ondersteuning, hecht de stichting waarde aan: cultuurparticipatie, talentontwikkeling, marketing, cultuur & economie en maatschappelijke betrokkenheid.

Postbus 75621, 1070 AP Amsterdam
tel: 020 5737333
www.doen.nl

Sociaal Fonds Kunstzinnige Vorming, SFKV

De sociale partners verbonden aan de CAO Kunsteducatie hebben dit fonds opgericht met als doel het financieren van activiteiten die gericht zijn op het, in sociaal opzicht, optimaal functioneren van de sector kunsteducatie. Het fonds financiert kinderopvang en arbeidsmarkt- en scholingsprojecten. Centra voor de kunsten, die de CAO Kunsteducatie volgen, kunnen een beroep doen op dit fonds. Publiekrechtelijke instellingen, die de CAR-UWO volgen, kunnen geen beroep doen op dit fonds. Deze instellingen kunnen echter wel op basis van vrijwilligheid afdragen aan het SFKV en dan ook participeren in de projecten.

Postbus 19135, 3501 DC Utrecht
tel. 030 2333363
www.sfkv.nl

VSBfonds

Het fonds ondersteunt op het gebied van kunst en cultuur projecten gericht op cultuurparticipatie (culturele diversiteit, verrijking en vernieuwing) en cultuureducatie (educatieve methoden en intercultureel onderwijs).

Maliebaan 14, 3581 CN Utrecht
Postbus 16, 3500 AA Utrecht
tel. 030 230 33 00
www.vsbfonds.nl

Meer informatie:

www.fondsenboek.nl

3. BETROKKEN PERSONEN

Onderstaande personen hebben een bijdrage gegeven aan deze handreiking door een interview of een tekst.

Otto Berg

issuemanager De Kunstconnectie/VKV, Utrecht

Jos van Bussel

secretaris arbeidsmarktbeleid De Kunstconnectie/VKV, Utrecht

Peter Grooten

directeur De Muzerie, Zwolle

Marjo van Hoorn

senior medewerker Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht

Nathalie Janssen

beleidsmedewerker cultuur IPO, Den Haag

Joost Kuggeleijn

beleidsmedewerker ministerie van OCW, Den Haag

Leo van der Meer

directeur SBA, Stichting Beeldende en audiovisuele Amateurkunst, Utrecht

Joop Mols

adviseur EduArt Gelderland, Arnhem

Piet Roorda

secretaris Platform Amateurkunst, Utrecht

Mark Stuijt

beleidsmedewerker Provincie Fyslân, Leeuwarden

Paul Vogelezang

senior medewerker Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht

Eeke Wervers

senior medewerker Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht

KUNSTEDUCATIE, EEN BELEIDSHANDREIKING

Kunsteducatie, een beleidshandreiking is een uitgave van De Kunstconnectie/VKV in samenwerking met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten.

Kunsteducatie, een beleidshandreiking kwam mede tot stand dankzij de financiële steun van het ministerie van OCW en het Cultuurfonds Bank Nederlandse Gemeenten.

Ministerie van Onderwijs,
Cultuur en Wetenschap

Colofon

Redactiecommissie

Joop Biegelaar

voormalig directeur Centrum voor de Kunsten Sint Frans, Etten Leur

Lydia Jongmans

senior beleidsmedewerker cultuur en media VNG, Den Haag

Piet Hagenaars

directeur Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht

Ap de Vries

directeur De Kunstconnectie/VKV, Utrecht

Peter Weinstock

directeur Muziekschool Heerlen

Leescommissie

Saskia Bruines

voorzitter De Kunstconnectie/VKV, Utrecht en voormalig wet-
houder cultuur Amsterdam

Rob van Gaal

directeur Kunst Centraal, Bunnik

Erik Tausch

beleidsmedewerker gemeente Veghel

Annemieke Vervoort

beleidsmedewerker gemeente Arnhem

Renée Waale

directeur Keunstwurk, Leeuwarden

Auteur en redactiecoördinatie

Femie Willems

Tekstredactie

Sati Dielemans

Teksten voorbeeldgemeenten en provincie

Aukje Rypma

Fotografie

Marscha Paulissen en Freek Hensing

Vormgeving

Made by Momers, Jean-Paul Momers

Drukwerk

Zwaan Printmedia

Oplage

2.250

Utrecht, oktober 2006

© De Kunstconnectie/VKV

Lucasbolwerk 11, Utrecht

Postbus 365, 3500 AJ Utrecht

tel. 030 2303749

www.dekunstconnectie.nl

www.vkv.nl

Over de auteur

Femie Willems

(1957) is als projectleider verbonden aan De Kunstconnectie/
VKV. Daarnaast werkt zij als zelfstandig beleidsadviseur en
projectmanager op het gebied van kunst en cultuur.
Zij is gespecialiseerd in kunst- en media-educatie.
Ze was medeoprichter van het Nederlands Instituut voor
Filmeducatie (2000) waarvan zij tussen 2002 tot 2005 directeur
was. Daarvoor werkte zij als projectleider en consulent voor het
Utrechts Centrum voor de Kunsten en Kunstweb in Amsterdam
voor projecten zoals cultuureducatie in de verlengde schooldag
en samenwerking tussen culturele instellingen en het onderwijs.
Ze heeft diverse cultuureducatieprojecten voor het onderwijs
ontwikkeld en lesmaterialen geschreven.

K